SAYI: 35 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ EKİM 1989

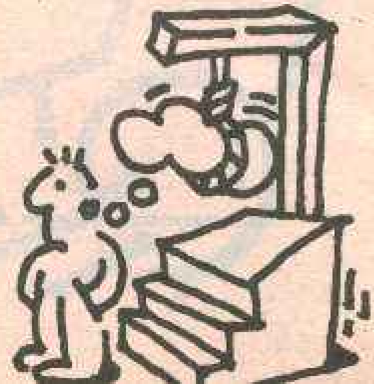
MEMÜZİN'İ DİNLEYECEK MİYİZ?

ÇANKAYA RULETİ

DARAĞAÇLARI HAZIRLANIYOR

Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde "kırk katır mı kırk satır mı?" gibilerinden bir durum getirilip toplumun önüne konulmuştur. Solun ve tüm demokratik güçlerin yapacağı "acaba Özal mı olacak, Evren mi kalacak, yoksa bir başkası mı çıkacak?" gibilerinden dönmekte olan rulet çarkına bakmak olamaz. Solun yükselteceği ses "12 Eylülcülere paydos Çankaya'ya bir demokrat" parolası olabilir.

İÇİNDEKİLER

HER ŞEY AYARLANDI

Korku insanları çok uzun zaman sindirebilir. Bu yüzyıllar bile sürebilir. Ama gün gelir insanlar "bundan öteye köy yok" derler ve artık korkmazlar. Korku bittiğinde, korkutanlar da bitmeye başlar. Alalım Şah İranı'nı, insanlar kefenlerini sırtlarına alıp yürüyüş yapmaya başlayınca İran ordusu ne yapsın, Savak ne yapsın, Şah ne yapsın. Yapamadılar zaten.

Türkiye insanı yüzyıllardır korkutulmuştur. Hele Kürtler, devletten korkmak en çok onlara belletilmiştir. Ama bakın Silopi'ye, korku bitmiş. İki bin insan kaymakamlığa yürüyor, "Çocuklarımızın katilleri cezalandırılsın" diye bağırıyor. Çevik kuvvet dipçikle dağıtmaya çalışıyor, olmuyor. Havaya ateş açılıyor, üçü gazeteci beş kişi yaralanıyor, 83 kişi gözaltına alınıyor. Gözaltına alınıp daha sonra bırakılan gazeteciler gözaltındaki köylülerin "feci şekilde" dövüldüğünü söylüyorlar. Yaptıkları şeye bir daha cesaret edemesinler diye elbet, yeni korku dozları aşılamak için elbet.

Derebaşı köylüleri ve onlara katılan Silopililer neyi protesto ediyorlar? Hani geçenlerde devlet televizyonu ibret olsun diye ceset sergiliyordu ya, yere yanyana dokuz kişi uzatılmıştı, PKK'lıymışlar, çatışmada öldürülmüşler. Böyle söylüyordu spiker, daha doğrusu elindeki bildiride böyle yazıyordu. Köylüler ise üç PKK mensubunun öldürülmesinden sonra iki çobanın gözaltına alındığını, sebze satmak için Silopi'ye giden dört gencin güvenlik güçlerince götürüldüğünü, sonra da bu altı kişinin sırtlarından, aynı hizadan yapılan atışlarla öldürüldüğünü söylüyorlar. Otopsi yapılmasını istiyor Kürtler. Henüz tecrübeleri az adli tıp raporları konusunda. Birer ay ara ile birbirine taban tabana zıt raporların nasıl alınabildiğini bilmiyorlar. Tuzla'da öldürülen gençler için adli tıp 30-40 santim mesafeden ateş edildiğini belirten bir rapor vermişti. Ama kısa bir süre önce yeni alınan başka bir raporda uzun mesafeden ateş edildiği bildiriliyordu. Her şey ayarlanmıştı. Yargılananlar yakında beraat edeceklerdi. Evet mümkün, Tuzla'da yüzlerce kurşun yarası ile öldürülenler için "kolera salgını sonucu vefat ettikleri anlaşılmıştır" şeklinde rapor almak da mümkün!

Derebaşı köylüleri otopsi raporuyla bir yere varamayacak. Ama zaten varlığı çok zayıf bir duygu hepten yitirilecek; kanuna, adalete güven duygusu bu. Devletlûlar için ne gam! Onlar her şeyi silahla çözebileceklerine çok inanıyorlar. Ne gaflet.

□

Özal Çankaya'ya çıkacakmış. Çıksa ne olur, çıkmasa ne olur? Devletin karakteri mi değişecek? Hukuk egemenliğine mi ulaşılacak? İnsan hakları artık çiğnenmeyecek mi? Özal olursa, olmazsa, ya da ne bilelim Bozer olursa, olmazsa, demokrasi yaşam biçimi haline mi gelecek? 12 Eylül bütün sonuçlarıyla ortadan kalkmadan Çankaya'da kimin oturduğu ne yazar?

Her şey ayarlanmış. Devletin yapısı, meclisin ve muhalefetin yapaylığı, anayasa ve yasaların niteliği. Şablon dokuz senedir aynı. Şurasında burasında ufak rötuşlarla sürdürüyor varlığını. Kişileri çok aşan, Evren'i bile aşan bir egemenlik biçimi bu.

Durumun değişmesi için 12 Eylül'ün son partisinin ilk seçimlerde tasfiyesi birinci şart. Yeni bir anayasanın kabulü şart, devletin 12 Eylül yapısının değiştirilmesi şart. Tüm bunlar da ister sosyalimsi demokrat olsun, ister sosyal demokrat olsun, günümüzün "demokrat" muhalefetiyle, sadece onlarla gerçekleşemez. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA **Görüş** AYLIK DERGİ

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurtiçi 2500.- TL Yurtdışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurtiçi 22.500.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

ÇANKAYA RULETİ

Solun ve tüm demokratik güçlerin yapacağı, "Acaba Özal mı olacak, Evren mi kalacak, yoksa bir başkası mı çıkacak?" gibilerinden dönmekte olan rulet çarkına bakmak olamaz.

Güncel siyaset sahnesinde 26 Mart seçimlerinden bu yana birbiriyle bağıntılı iki ana konu ön planda; erken seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimi.

26 Mart, parlamento aritmetiğiyle seçmen eğilimi arasında büyük bir kontrast ortaya çıkarmıştı. Aykırılığın düzeltilmesi en geç altı ay içinde demokratik bir seçim sisteminin kabülüyle genel seçimlere gidilmesini gerektiriyordu. Demokrasiye geçiş süreci ancak ondan sonra başlayabilecekti. Bunun da ön şartı, yeni ve demokratik bir anayasanın hazırlanıp halkoyuna sunulması, bu anayasaya göre gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak yeni bir seçime gidilmesi olabilirdi. Demokrasiye geçiş süreci ancak o zaman tamamlanmış sayılabilirdi. (Demokratikleşme ise, bilindiği üzere, zaman ya da olayla sınırlı olmayan, en gelişkin siyasal demokrasilerde bile varolan bir süreç halinde her zaman önümüzde duracaktır.)

Evet, adil bir seçim kanunuyla yapılacak erken genel seçimler demokrasiye geçişte ilk basamağı oluşturmaktaydı ve halen de öyledir. Özal erken seçime gitmemekle, sadece bu başlangıcı ertelemiş değildir, cumhurbaşkanlığı seçimini de bu Meclis'e yaptırarak ortaya yeni bir sorun koymaya kalkışmıştır. Böylece, 1980 Mart'ında Korutürk'ün görev süresi bittikten bu yana çözümlenmeden duran cumhurbaşkanlığı sorununu, Özal şimdi bir yedi yıl daha uzatmak sevdasındadır. 1980 Mart-Eylül arasında bu makama vekaleten bakan Senato Başkanı Çağlayangil hariç tutulacağına göre, Çankaya 9 yıldır toplumun büyük çoğunluğunun iradesi ve denetimi dışındadır. Yüzde 21'lik ANAP çoğunluğunun bu makama yeni bir şahsı oturtması ise aynı durumun devamı anlamına gelecektir.

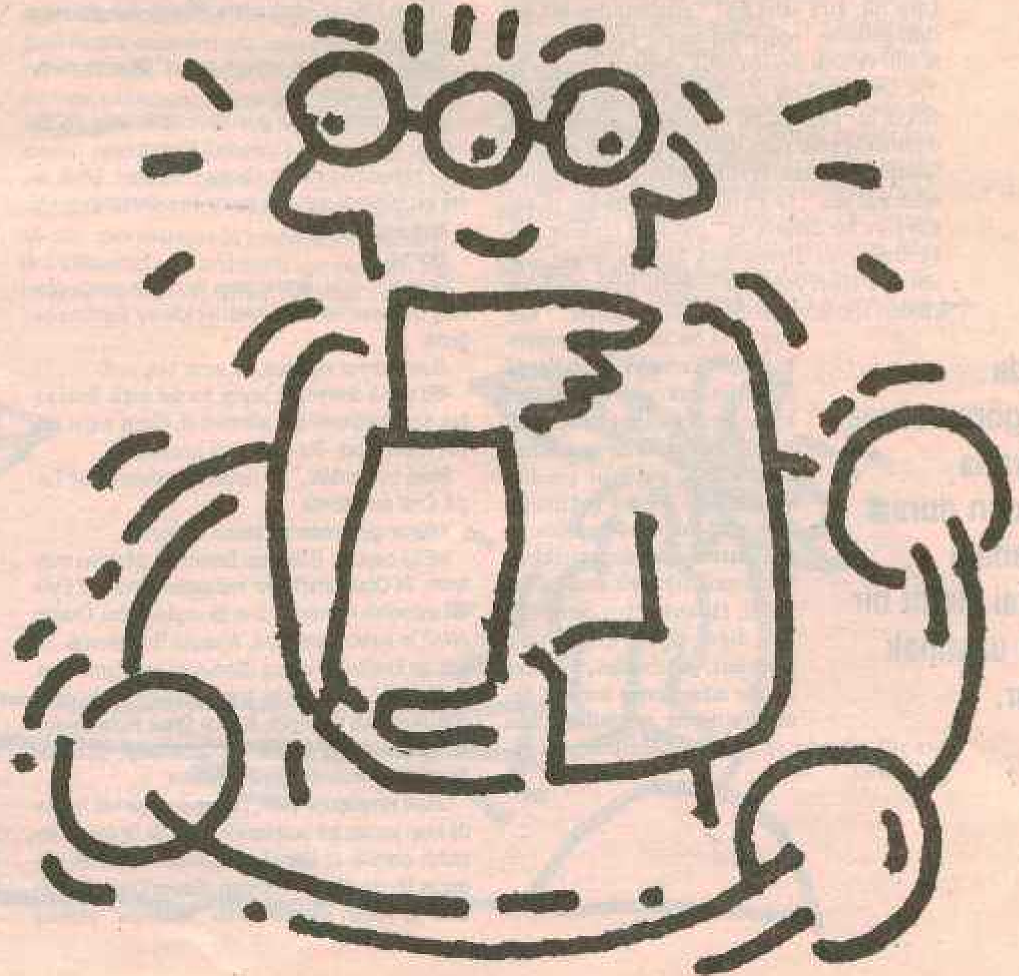
Elbette, Özal'ın meşruiyet diye bir sorunu yoktur. Çünkü kendisi ancak gayri meşru bir rejim sayesinde önce başbakan yardımcılığına, sonra da başbakanlığa gelmiştir, gene aynı rejim sayesinde üçte bir oyla üçte iki iskemle kapabilmiştir. Şimdi ise, oyları beşte bire düştüğü halde, bu kadar oyla Çankaya'da şagil olmak için binbir manevra çevirmektedir.

Karşı karşıya bulunulan cumhurbaşkanlığı seçimindeki ihtimaller kağıt üzerinde nelerdir? 1) Evren'in Çankaya'daki ikametinin bir süre daha uzatılması, 2) Özal'ın kendisini oraya getirtmesi, 3) Beşte bir oyla ANAP'ın oraya bir başka isim seçmesi, 4) Mevcut güç dengelerinde Meclis içi bir konsensusla cumhurbaşkanının seçilmesi (1973'te Korutürk'ün seçildiği gibi), 5) Meclis'in 7 Kasım'a kadar cumhurbaşkanını seçememesi ve genel seçimlere gidilmesi.

Sonuncu ihtimal bizce hem erken seçimi, hem de cumhurbaşkanını yeni Meclis'in seçmesini getireceği için en istenilir olanıdır, fakat sadece kağıt üzerindedir, gerçekleşebilme şansı yoktur.

Geriye kalan alternatiflerden ilk üçünden herhangi birinin gerçekleşmesi mümkündür, fakat soruna çözüm getirmez. K. Evren'in görev süresinin uzatılması ancak SHP desteğiyle olasıdır. Hangi pazarlıklar sonucu olursa olsun, böyle bir olay, 9 yıllık fiili durumun bir müddet daha uzatılması demektir. Özal'ın köşke çıkması da fiili durumun ad değiştirmesinden başka anlama gelmez. 12 Eylül'ün en önde gelen iki ismi arasındaki devir-teslim töreniyle o makam dokuz yıldan sonra "milli iradenin tecellisi"ne kavuşmaz. Üçüncü şık, yani ANAP'ın kendi içinden başka birini Çankaya'ya getirmesi de aynı anlama gelecektir.

Geriye kala kala Meclis içinden ya da dışından bir ismin, konsensusla seçilmesi kalmaktadır. Meclis'teki her üç parti de böyle bir isimde anlaşabilirlerse seçmenlerin yüzde sekseninin iradesi dolaylı yoldan yansımış olur. Ne var ki, her konsensusun mutlaka gönüllü bir konsensus anlamına gelmeyeceği bir ülkede yaşıyoruz. Kendisini devletin asli sahibi olarak gören güçlerin aba altından sopa göstermesiyle ve kendi adayını dayatmasıyla ortaya çıkacak bir "konsensus" zoraki bir konsensus olur. (Konsensus sözcüğü "karşılıklı rıza" yı ifade eder ama ülkemizin siyasal yaşamında "boyun eğmek" ile "razı olmak" çoğu kez birbirine karıştığından, ister istemez konsensus terimi de deforme edilebilmekte, böylece "gönüllü konsensus" ve "zorla konsensus" ayırımı gibi bir garabet ortaya çıkabilmektedir.) ▶▶

Şu halde, demokratikleşme perspektifi açısından kabul edilebilecek tek mümkün alternatif herhangi bir zora ve zorlamaya maruz kalmadan genel bir mutabakatla seçim yapılmasıdır ve mutabakatın a) 12 Eylül'ün sembol isimlerini dışlaması b) Parlamentodaki partilerle sınırlı görülmemesi, geniş demokratik güçlerin de tasvibini alacak bir aday üzerinde anlaşmaya varılacak şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. (Meclis'te SHP'nin vereceği serbest rıza ülkedeki demokratik güçlerin optimal eğiliminin ifadesi anlamına gelmemektedir, zira SHP'nin içinde bulunacağı her konsensus demokrasiye hizmet etmemektedir.)

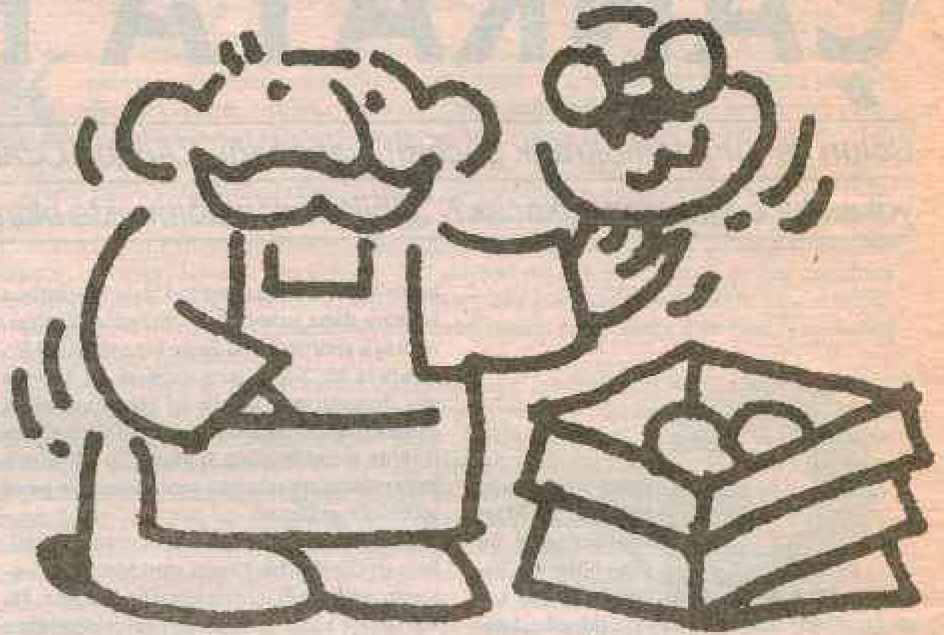
Bu bakımdan, demokratik ilkelere bağımlı, toplumda geniş hak ve özgürlüklerden yana, Batı tipi bir siyasal demokrasiyi her şeyiyle benimsemiş bir hukukçunun örneğin bu nitelikleri haiz eski ya da şimdiki bir Yargıtay veya Anayasa Mahkemesi mensubunun ya da bir bilim adamının yahut da eski bir politikacının, diplomatın vb. bu konsensusun sonucu olarak ortaya çıkması mümkün olabilecek en iyi çözümdür. Ama bilmemiz gerekir ki, böyle bir isim etrafında mutabakat sağlanması şu anda en zayıf ihtimaldir.

Bu zayıf ihtimaldir, çünkü politik sol siyaset sahnesinde değildir, siyasi güçler dengesinde ben de varım diyen bir politik ağırlığa sahip değildir. Toplumdaki büyük sol potansiyele, solun kitle örgütlerindeki, ülkenin düşünsel ve kültürel yaşamındaki, toplum içindeki bunca ağırlığına rağmen, siyasal arenadaki bu güçsüzlüğü, mevcut politik güçler dengesinde söz sahibi olmasını, ağırlık koymasını engellemektedir.

Buna rağmen sol sesini yükseltmelidir. Zira cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde "Kırk katır mı, kırk satır mı?" gibilerinden bir durum getirilip toplumun önüne konulmuştur. Solun ve tüm demokratik güçlerin yapacağı, "Acaba Özal mı olacak, Evren mi kalacak, yoksa bir başkası mı çıkacak?" gibilerinden dönmekte olan rulet çarkına bakmak olamaz. Solun, tüm demokratik güçlerle birlikte yükselteceği ses "12 Eylül'cülere paydos -Çankaya'ya bir demokrat" parolası olabilir. Ülkemizin tüm demokratik kurum, örgüt, yayın ve kişileri yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri için görüşlerini açıklamalıdırlar. 7 Kasım 1982 öncesinde, o zamanki koyu karanlık koşullarda bile anayasa ve referandum konusunda bugünkünden çok daha fazla sesini duyurabilmiş demokratik güçlerin şimdiki suskunluğu -ve fal bakıcılığı-dileriz ki dokuz yıldır topluma yayılmakta olan duyarsızlığın, kanıksamışlığın bir sonucu değildir. Hukukçuları, sendikaları, diğer meslek örgütlerini, yazarları, gazetecileri, bilim ve kültür adamlarını soruna demokratik bir seçimden yana ses yükseltmeye ve kamuoyu oluşturmaya çağırıyoruz. ■

1980 Martı'nda Korutürk'ün görev süresi bittikten bu yana çözümlenmeden duran cumhurbaşkanlığı sorununu Özal şimdi bir yedi yıl daha uzatmak sevdasındadır.

SÖZÜM SANADIR

Normal...

Semt manavına gitmiştim. Bir kaç kişi var, sıramı bekliyorum. Orta yaşlı biri sordu:

-Biberler acı mı?

Manav yanıtladı:

-Normal. (Buradaki ikinci hece inceltilmeden söylenecek. NorMAL gibi)

"Yarım kilo ver" dedi adam. Biberini aldı gitti.

Manava sordum:

-Şimdi bu normal ne demeye geliyor? Biber acı mı demek; tatlı mı demek?

-Doktar abim, biberin acısı da normal, tatlısı da. Biber bu, içinde miyim ki bileyim? Normal işte.

Kır kahvesine gitmiştik. Canımız bira istedi. Şöyle, sıcak yaz gününde soğuk bir bardak bira. Garsona sorduk:

-Bira soğuk mu?

-Normal.

Gene aynı yanıt. Biralar geldi. Ilınmış da sıcağa dönmüş. Bira sevenler bilir, böylesi hiç içilmez. Garsonu çağırdık.

-Buna normal diyorsun, bu sıcak bira yani.

-Biz soğuk demedik ki beyim, normal dedik. Belki soğuk size dokunuyordur, bilemem ki. Kimisi soğuk istiyor, kimisi sıcak. Biz de normal tutuyoruz.

Şimdi bu "norMAL" lafı nereden mi aklıma geldi? Turgut Özal'dan elbette.

Yıllardır gündemimizin birinci maddesi:

MESS başkanı, Süleyman Demirel'in plânlama müsteşarı, 24 Ocak kararlarının mühendis-mimarı, 12 Eylülün ekonomik koordinatörü ve de organizatörü. Oradan ANAP'ın kurucu operatörü. Arkadan Başbakanlık. Ne hızlı bir formasyon ve baş döndürücü transformasyon. Sentez gücü inanılmaz bir interformasyon. Doğu'da İslam ülkelerinin kardeşliği, Batı'da Ortak Pazar üyeliğine adaylık, Kuzey'de ticari ilişkilerin artışı, Güney'de Amerika'nın mutemetliğiyle elelenme.

Dikkat etmedinizse yazık; ülkemizde yaşarken hakkında kitap yazılan tek politikacıdır. Hem de üç önemli imzadan -şimdilik- üç kitap: Emin Çölaşan'ın, Osman Ulagay'ın, Hasan Cemal'in kitapları. (Baskın Oran'ın Kenan Evren'in Anıları adındaki kitabı "hakkında" yazılmış sayılmaz). Olumlu ya da olumsuz şeylerin yazılması Turgut Özal için önemli değildir. Onun için önemli olan, hakkında kitap yazılmasıdır. (Amerikalıların düşüncesi: Adın geçsin de isterse küfretsinler).

Şimdi, gündemin birinci maddesinin sonu gelmez paragraflarından birisi "Turgut Özal Cumhurbaşkanı olsun mu, olmasın mı?". Memleketin birinci sınıf kalem erbabı harıl harıl bu konuyla uğraşıyor. Parlamento muhalefeti hop oturup hop kalkıyor. Geçenlerde bir hastam geldi. "Aman doktor bey, bilirsiniz biraz sinirliyimdir ama idare ediyordum, şu Cumhurbaşkanlığı işi yeniden zıvanadan çıkardı beni, size geldim" dedi. "Ne varmış Cumhurbaşkanlığı işinde?" diyecek oldum. Hastam yerinden sıçrar gibi doğruldu: "Barı siz söylemeyin bunu, Turgut Özal nasıl Cumhurbaşkanı olurmuş?" dedi, "aklım fikrim bu işte, uykularım kaçtı".

Ertesi gün manava gitmiştim, sordum:

-Ne diyorsun bu Cumhurbaşkanlığı işine? Turgut Özal olsun mu?

Manav salatalık tartıyor, sorumu yanıtladı:

-NorMAL.

-Peki de memleket için iyi olur mu? Bak bir sürü iş çıkacağa benziyor?

-NorMAL.

-Yoksa, parlamentonun yetkisinde olan konuya kimsenin söz söylemeye hakkı yok mu, böyle mi düşünüyorsun?

-NorMAL.

-Canım sana da ne söylense "NorMAL" diyorsun. Senin kendi fikrin yok mu?

-Benim kendi fikrim norMAL doktor beyim. Biber tohumu ekilen yerden karanfil çıkmaz. Biber ekersen biber çıkar. Benim kendi fikrimin norMAL olması bundandır. Yoksa benim ne fikrim olacak? Şurda işimize bakıyoruz.

Düşündüm de gerçekten norMAL. Belki de "normalizasyon" üzerinde çalışmak gerekiyor. NORMAL-SÜPERNORMAL-TRANSNORMAL-ANORMAL-DENORMAL-SUBNORMAL...... ■

Erdal Atabek

M.Semih Gemalmaz

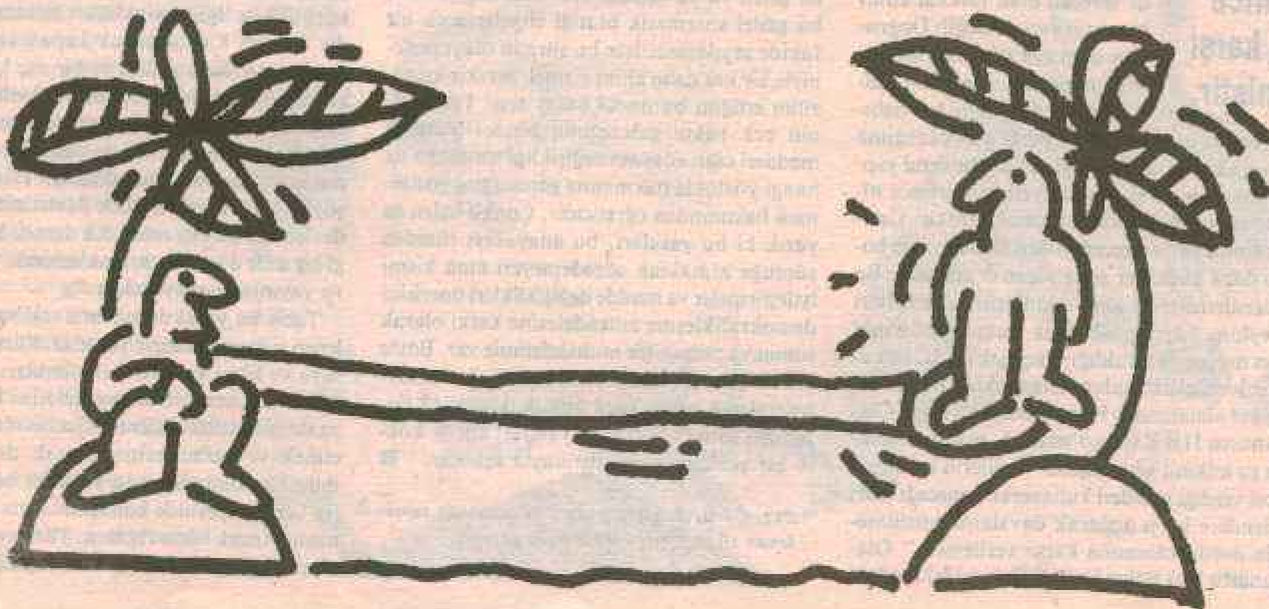
SÜRGÜN

Yasalarımızda, sürgün kararını verecek olan bir yargı yeri değil, doğrudan doğruya sıkıyönetim komutanı ya da vali gibi bir idari ajandır. Sürgün, bir ceza niteliği taşıdığına göre idari ajanların böyle ağır cezai yaptırım verme yetkilerine karşı çıkmak gerekir.

Türkiye'nin gündeminde Ağustos '89 sonu ve Eylül '89 başında insan hakları ihlallerinin yeni görünümü yer aldı. Bu, olağanüstü hal bölge valiliği sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlardan bazıları hakkında uygulanan sürgün tasarrufudur. Yoğun insan hakları ihlalleri karşısında sürgün olayı da bir bakıma sıradan bir ihlal izlenimini veriyor. Hemen öncesinde açlık grevleri ve tutuklu ve mahkümlara yapılan muamelelerin insan haklarına aykırılığı gündemin baş konusuydu. Ancak sürgün tasarrufunun insan hakları ihlalleri pratiği bağlamında özel bir konumu vardır. Dolayısıyla ihlaller bakımından onu sıradanlaştırmamak gerekir.

Sürgün denildiğinde ilkin anlaşılan en genel anlamıyla siyasal erkin bir tasarrufu sonucu bazı kimselerin ülke dışına sürülmeleridir.* Gerçekten de gerek ulusal düzenlemeler gerekse de ulusalüstü insan hakları metinleri sürgünün bu doğrultudaki pratiğine set vurabilmek için hükümler getirirler. 1980 darbesi sonrasında Türkiye'de 12 Eylül rejimi -ki şimdilerde her ne kadar tersi savlanıyor olsa bile bütün kurum ve kurallarıyla sürmektedir bu rejim- siyasal göçmenler olarak insan hakları literatürüne giren bir mağdurlar kitlesi de yaratmıştır. Bu kitlenin Türkiye'ye dönme girişimleri sürmektedir ve henüz olumlu bir sonuca ulaştırılamamıştır. Son sürgün tasarrufu ise bunun ikinci boyutu olan iç sürgün olayıdır. Türk hukuk mevzuatı sürgün kurumuna yabancı değildir. Pratikler de esasen bunu göstermektedir. Çok gerilere gitmeye gerek yok, 13.7.1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun'a dek, gerek bu yasada gerek Türk Ceza Yasası'nda yer alan sürgün cezası bu infaz yasasıyla kaldırıldı. Ama bu kaldırma sürgün cezasının Türk mevzuatından tümden ayıklanması anlamına gelmedi. Çünkü Türk hukuk düzeni genel gözetim altında bulundurma adlı bir kuruma da yer vermekteydi ve bilindiği gibi bu yaptırım mahkemelerce hükmedilen cezaların tamamlayıcı bir boyutu olarak çok yakın tarihlere dek yürürlükte kalmıştır.

12 Eylül rejiminin sistematik insan hakları ihlallerine karşı ulusal ve ulusalüstü düzeyde sürdürülen dirençli demokratikleşme mücadelesinin sonucunda Türkiye'de bir yasa değişikliğiyle emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurulma ceza ve tedbiri de ilga edilmiştir. Bunu gerçekleştiren yasa 3352 sayılı olup 15.4.1987 tarihinde çıkarılmıştır. Ancak bu cezanın ilga edilmesine karşın Türk hukuk düzeninde sürgün kurumu varlığını korumuştur. Bunu saklı tutan hükümler mevzuatımızda nerelere yerleştirilmiştir? Güncelleşmesi nedeniyle son olaydan başlayarak ele alırsak, 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun 11/k düzenlemesi açıkça şunu getirir: "Kamu düzeni ve kamu güvenini bozabileceği kanısını uyandıran kişi ve toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak, bölge içerisinde belirli yerlere girmesini veya yerleşmesini yasaklamak." İşte bu hükme dayanarak son sürgün tasarrufu gerçekleştirilmiştir. Yeri gelmişken hemen ekleyelim ki Türk hukuk düzeninde hak ve özgürlükleri sınırlamaya ilişkin çok sayıdaki ölçütler arasında yer almayan, sadece bu maddeye yerleştirilmiş bulunan ve aslında bu niteliğiyle de son derece orijinal olan bir ifade vardır. Bu, "kamu güvenini" bozma ölçütüdür. Bunun bir benzerini daha bulmak güçtür. Dikkat edilirse burada ölçüt kamu güvenliği ya da genel güvenlik değildir. Diğer örneklere gelince: Olağanüstü hal bölge valisi ihdası hakkında kanun hükmünde kararnamedir. (10.7.1987 tarih, 285 sayılı kararname). Bilindiği gibi bu kararname demin örneklediğimiz 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun verdiği yetkiyle çıkarılmıştır. Bu kararnamenin 1. maddesi ile 4. maddesinde yapılan ve Olağanüstü Hal Kanunu'na yapılan atıfla ve ayrıca 4. maddenin h fıkrasındaki özel düzenleme ile, iç sürgün tasarrufu konusunda bölge valisi de yetkilendirilmiştir. Ancak durum, bunlardan ibaret de değil. Ayrıca ünlü 13/1/1971 tarihli, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu (md.3/b,k) bu konuda hükümler içermektedir. "b" bendi açıkça "kamu düzeni, devlet kuvvetleri, kişi hürriyeti, kamu selameti aleyhine işlenen cürümlerle adam öldürmek veya kişilere karşı ▶▶

-müessir fiilde bulunmak suçlarından hükümlülüğü bulunanlardan veya genel emniyet gözetiminde bulunanlardan veya sıkıyönetim bölgesinde belirli bir ikametgahı olmayanlardan veya şüpheli olan veya genel güvenlik veya kamu düzeni bakımından zararlı faaliyetlerde bulunduğu anlaşılanlardan gerekli görülenlerin sıkıyönetim bölgesi içerisinde yerlerini değiştirmek veya bu bölge içerisinde belirli yerlere girmelerini veya yerleşmelerini yasaklamak, sıkıyönetim bölgesi içinde bulunması sakıncalı görülenleri de sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarmak'' der ve ayrıca şunu ekler, ''genel güvenlik, kamu düzeni bakımından zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenler sıkıyönetim komutanının takdirine göre 5 yılı geçmemek üzere sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarılarak içişleri bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutulurlar''; ''k'' bendi de sıkıyönetim bölgesine girmek ve bu bölgeden çıkmak isteyenler hakkında kayıtlar koymak yetkisini sıkıyönetim komutanına vermektedir. Hemen ekleyelim, ''b'' bendi hükmü Sıkıyönetim Yasası'nda 3.6.1983 tarih ve 2836 sayılı yasayla yapılan bir değişiklikle gelmiştir. Kısacası bu yasadaki sürgün hükmü de açıkça 12 Eylül rejiminin bir ürünüdür.

Şimdi, vurgulamamız gerekli husus şudur: Türkiye'de resmi siyasa ustaca bir taktikle ulusal ve uluslararası kamuoyuna sürgünün kalktığı imajını verdi. Gerçekten de sözlerimin başında sürgün cezasının, arkasından bir tür sürgün olan emniyet genel gözetimi altında bulundurma cezasının kaldırıldığını söylemiştim. İşte bu değişiklikler bir yanlış değerlendirmeye yol açtı. Hatta basında da, anımsıyorum, ''sürgün kaldırıldı'' manşetleri atıldı ve şaşırtıcı bir biçimde kamuoyu yanlış bilgilendirildi. Aynı basın organlarının bu yeni sürgün tasarrufu gerçeği karşısında yeni manşetler atmaları doğrusu basının 12 Eylül rejimine tutarlı bakışı sorununu da bir kez daha hepimizin gündemine getirmelidir.

Sorunun özünde yatan örneklediğimiz düzenlemelerde görüldüğü gibi, sürgün kararının idari ajanların bir tasarrufu olarak biçimlendirilmesidir. Daha açık bir söyleyişle, herhangi bir kişiyi bir sürgüne tabi tutma kararını verecek olan (dikkat edin) bir yargı yeri de değil; Doğrudan doğruya sıkıyönetim komutanı ya da vali gibi bir idari ajandır. Sürgünün her halukârda bir ceza niteliği taşıdığı açık olduğuna göre, idari ajanların böylesi bir ağır cezai yaptırımı verme konusunda yetkilendirilmiş olmasına öncelikle karşı çıkmak gerekir. Üstelik şimdi altını çizeceğim özellik nedeniyle bunu daha güçlü bir sesle yapmak zorunlu: Bu düzenlemelerde idari ajanların tasarrufları aleyhine başvurulabilecek hukuk yollarının son derece daraltıldığı, güçleştirildiği, hukuki güvencelerin anlamsızlaştırıldığı hükümler de yer almaktadır. Hemen örnekleyeyim: Olağanüstü Hal Kanunu'nun 33. maddesi açıkça şu hükmü getirmiştir: ''Valilerin bu kanunun verdiği yetkileri kullanarak yapacağı idari işlemlere karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.'' Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 7. maddesi ise ''Bu kanun hükmünde kararname ile olağanüstü hal bölge valisine tanınan yetkilerin kullanılmasıyla ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılamaz'' hükmünü getirmiştir.

Sürgün 12 Eylül'ün hukuk düzeninin genel kurumlarından birisidir ve bugüne kadar yeterince tepki doğuracak bir karşı direnç gösterilememiştir.

Sıkıyönetim kanunundaki temyiz sınırlamalarına gitmeksizin daha bu iki örnek üzerinde durmak yeterince çarpıcıdır. Dikkat edildiğinde görüleceği gibi olağanüstü hal yasası sadece idari ajanların tasarruflarına karşı yürütmenin durdurulması yolunu kapatmış iken; daha açık bir söyleyişle idari dava yolu açık bırakılmış iken, bölge valiliğinin kurulmasına ilişkin kararname doğrudan doğruya idari dava yolunu kapatmıştır. Sözün özü: İdari ajanın, bu insan hak ve hürriyetlerine her bakımdan aykırı tasarruflarının önü hiçbir hukuki engelle çerçevelenmemiştir. İnsan hakları ihlal edilen yahut da edilebilecek olan mağdurların elinde hiçbir hukuksal silah, güvence bırakılmamıştır. İşte bu, 12 Eylül rejiminin karakteristiğidir.

Bütün bunları sanıyorum ki somut pratikler yaşanmadan tek tek ayıklamak, ortaya çıkarmak ve sergilemek gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de 12 Eylül sonrasında, kanımca, karşılaşılan en büyük sorun şudur: Tek tek somut ihlal vakaları karşımıza çıkmadıkça 12 Eylül rejiminin yapı taşları olan hukuk düzenlemelerinin antidemokratik ve insan haklarına aykırı karakteri üzerinde netleşilememektedir. Bu, çok tipik olarak anayasada görüldü. Pek çok diğer yasada da aynı yazgıyı görmek mümkündür ki sürgün de bunlardan bir tanesidir. Çünkü sürgün 12 Eylül'le kurulan hukuk düzeninin genel kurumlarından birisidir ve bugüne kadar çarpıcı bir uygulamayla karşılaşılmadığı için yeterince tepki doğuracak bir karşı direnç gösterilememiştir. Nitekim bugüne kadar gerek **Görüş** dergisinde gerek diğer yayın organlarında ısrarla kamuoyunun dikkatini çekmeye çalıştığım husus, karşı çıkılması gereken şeyin herhangi bir düzenlemedeki herhangi bir özel hüküm olmadığı ve fakat bir bütün olarak 12 Eylül rejiminin yapılaştırdığı politiko-jüridik düzene karşı çıkmak gerektiğidir. Çünkü gerçekte de sistematik bir biçimde bugüne kadar süregelen insan hakları ihlallerinin temeli, bu otoriter düzendir. Siyasal iktidarın politikasındaki iç ve dış faktörlere bağlı olarak meydana gelen ya da gelebilecek olası değişmeler, bu genel sistematik pratiği engelleyecek bir faktör sayılamaz. İşte bu sürgün olayı nedeniyle bir kez daha altını çizmek gerekir ki, sözünü ettiğim bütüncül bakış açısı Türkiye'nin çok yakın geleceğinin birinci gündem maddesi olan anayasa değişikliği sorununa da hangi gözlükle bakmamız gerektiğini göstermesi bakımından öğreticidir. Çünkü halen ne yazık ki bu yasaları, bu anayasayı tümden çöplüğe atmaktan sözedemeyen ama kısmi iyileştirmeler ve madde değişiklikleri önerisini demokratikleşme mücadelesine katkı olarak sunmaya çalışan bir muhalefetimiz var. Böyle iktidara, böyle muhalefet. Sonuç olarak söylenebilecek olan: Türk hukuk düzeni 12 Eylül'den sonra aldığı tüm yaraları ancak köklü bir yeniden yapılaştırmayla aşabilir. ■

** Bkz. Görüş dergisinin Mart'89 sayısında yayınlanan siyasal sürgünlerle ilgili yazımız.*

2932 sayılı kanunun ikinci maddesi açıktır; bu kanun sadece Kürt diliyle yazmayı değil, konuşmayı da yasaklamaktadır.

Bu ayki söyleşimizin konuklarından Ahmet Zeki Okçuoğlu 1949 yılında Elazığ'ın Karakoçan ilçesinin Okçiyan köyünde doğdu. 1968 yılında Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurucuları arasında yer alan Okçuoğlu bu nedenle 1971'de yargılanarak 2 yıl hapse mahkum edildi. 1978 yılında Hukuk Fakültesini bitiren Okçuoğlu 1982 yılında gözaltına alındı, hakkında açılan davadan beraat etti. Halen İstanbul'da avukatlık yapıyor. Yazıları Yeni Gündem, 2000'e Doğru, Medya Güneşi ve Toplumsal Kurtuluş dergilerinde yayınlandı.

Diğer konuğumuz Serhat Bucak ise Urfa'nın Siverek ilçesinde 1946 yılında doğdu. Hukuk Fakültesini 1970 yılında bitiren Bucak, 1971 yılında Diyarbakır sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alındı. 1979 yılında da Urfa'da gözaltına alınan Bucak, İstanbul'da avukatlık yapıyor. Yeni Gündem, Nokta ve Toplumsal Kurtuluş'ta demeçleri yayınlandı.

▶Biliyorsunuz 2932 sayılı yasa isim belirtmemekle birlikte Kürtçe'yi yasaklıyor. Bazı yetkililer Kürtçe konuşmanın serbest olduğunu söylüyorlar. Yazmanın yasak olduğunu biliyoruz da konuşmak gerçekten serbest mi?

▶Okçuoğlu: Türkiye'de 20 milyona yaklaşan bir Kürt kitlesi var ve bu kitle 1923'lerden bu yana büyük bir kültür baskısı altında bulunuyor. Kürtler o günlerden günümüze her dönemde şu ya da bu ölçüde kendi kültürlerini geliştirme, dillerini kullanmakta büyük bir sıkıntı yaşamaktadırlar. 12 Eylül darbesiyle birlikte bu resmi tutum daha da netleştirilip şiddetlendirildi. Daha önceden farklı olarak anayasal ve yasal düzenlemelere gidilerek Kürtçeden söz edilmekle birlikte Kürtçe dili yasaklandı. Ve 2932 sayılı kanun anayasa hükmü gereği olarak bu dönemde çıkarıldı. Ayrıca basın kanunu, seçim kanunu, siyasi partiler kanunu ve dernekler kanununa kürt dili ile ilgili yasaklayıcı hükümler kondu. öyle ki Kürtçe ancak kapalı kapılar ardında insanların gizlice ve bir suç işlercesine konuşabilecekleri lanetli bir dil haline getirildi. 2932 sayılı kanunun 2.maddesi açıktır; bu kanun, sadece Kürt diliyle yazmayı değil, konuşmayı da yasaklamaktadır. İfade aynen şöyle: ''Türkiye'de Türk devletinin tanıdığı devletlerin birinci resmi dili dışındaki herhangi bir dille düşüncenin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.''

Tabii bu yasal düzenleme tek başına beklenen sonucu vermeye yetmedi. Kürtler bu yasaya ve karşı karşıya bulundukları ağır baskılara rağmen kendi ana dillerini konuşmaya devam ettiler. Milyonlarca insanı mahkûm etmek ve cezaevlerine tıkmak da pratikte mümkün olmadığı için yönetim bu insanların kendi dillerinde konuşmalarına engel olamadı. Ancak buna rağmen, Türkiye'de bir insanın düşüncesini açıklaması biçiminde Kürt-

Avukat Ahmet Zeki Okçuoğlu ve Serhat Bucak ile söyleşi:

BİRGÜN MEMÛZİN'İ DİNLEYECEK MİYİZ?

Sürgünlerin evveliyatı Osmanlı dönemine dayanıyor. Bir Bedirxan, bir Şeyh Ubeydullah isyanından, Bedirxaniler'in isyanı olayından sonra sürgün başlıyor.

çe konuşması yasaktır ve bu yasak hergün milyonlarca insan tarafından ihlal ediliyor.

▶ Yani siz Türkçe bilmeyen insanlara örneğin bir kahvede ya da panelde hukuki haklarının neler olduğunu, yurttaşlık haklarının neler olduğunu Kürtçe dilini kullanarak anlatamazsınız, eğer yaparsanız başınıza malum işler gelir, öyle mi?

İsterseniz daha özelleştirerek anlatayım, ben avukatım, bir Kürt avukatım ve doğal olarak da müvekkillerim genel olarak Kürtlerden oluşuyor. Müvekkillerimin çoğu ile gerek hukuk dilinin ağır olması gerekse Türkçe'ye yabancı olmaları nedeniyle Kürtçe konuşuyoruz. 2932 sayılı yasaya göre suç işlemiş oluyoruz. Yani yönetim yasayı uygulamaya kalkıştığında beni mahkûm etmesi gerekir.

▶ Bucak: 1923'ten itibaren Kürt kültürüne ve Kürt diline karşı gelişen resmi ideolojinin belli bir siyaseti var. Türkiye'de tekke ve zaviyelerin kaldırılması olayı sadece hilafet ve dine karşı girişilmiş bir eylem değildir. Osmanlı'dan itibaren Kürt kültürünün geliştiği yerler aynı zamanda tekke ve zaviyeler de olmuştur. Örneğin çağdaş Kürt ozanı Cigerxun medresede yetişmiştir ve en güzel eserlerini medresede vermiştir. Melleê Ahmedê Xani Memûzin medrese sıralarında yetişmiştir. Melleê Ahmedê Cıziri yine medrese öğrencisidir. Feqiyê Teyran keza medrese öğrencisidir. Özellikle 1923'ten sonra Kürt dili üzerinde çok büyük bir baskı vardır. Örneğin Kürtçe konuşan vatandaştan o zamanki yasaya göre 25 mecidiye alınırdı, daha sonra bu yirmibeş kuruşa çıktı ve sonra 1 liraya... Bu uygulamaların örneklerini günümüzde de görmek mümkün, örneğin ben Siverek'te hükümet binasına gittiğimde, adliyeye girerken kocaman pankartlar görüyorum: "Vatandaş Türkçe Konuş" diyen...

▶ Halen var mı bu pankartlar?

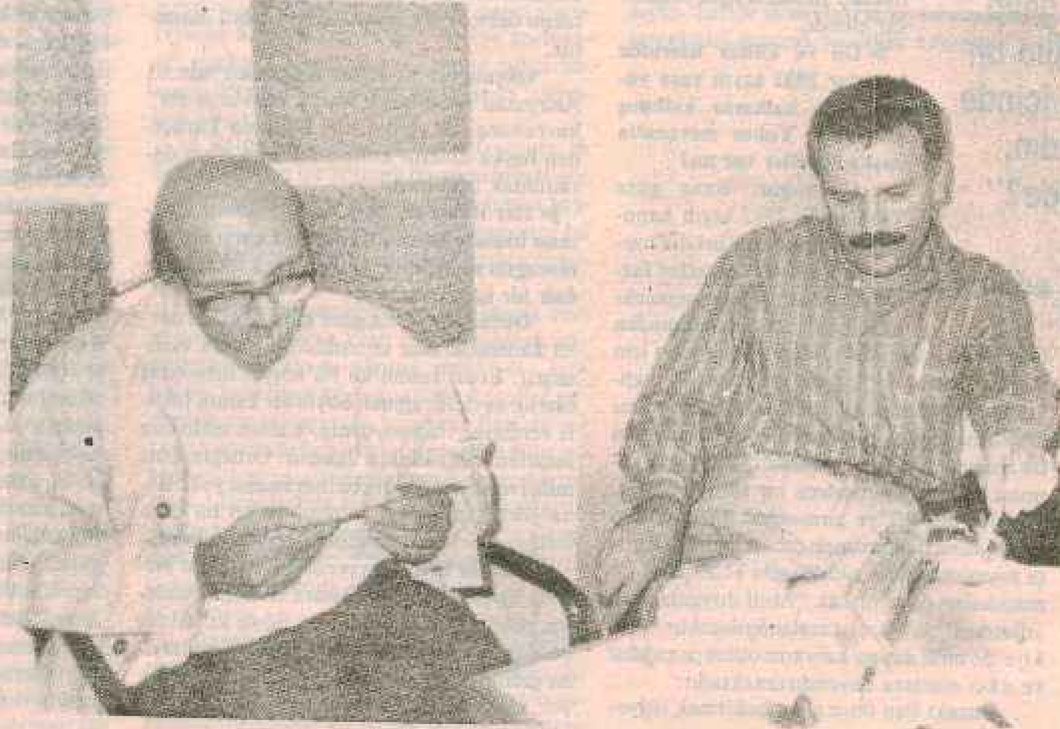
Halen, halen... Doğudaki bütün devlet dairelerinde. Ama tabii bunlar sözde, fiiliyatta yasaklamak mümkün değil. İnsanlar birbirlerine derdini anlatmak zorunda çünkü.

Demin arkadaşımın da andığı gibi bir de 2932 sayılı yasa var. Ancak bu yasa gene zikredildiği gibi sözde kalıyor. Yani yasanın uygulanabilirliği yok. Tabii bunu söylerken şu açıklamayı da yapmak lazım, uygulama şu açıdan etkili: Kürtçe yayın yapamıyorsunuz, resmi olarak kaset çıkaramıyorsunuz, roman yazamıyorsunuz.

▶ Okçuoğlu. Ben bu konuyla ilgili bir olay aktarmak istiyorum. Dil yasaklamanın trajik yanı var ama durum zaman zaman komik boyutlara ulaşıyor. Olay 1950'li yıllarda cereyan ediyor. Siirtli bir Kürt bir iş bulup çalışmak için İstanbul'a gelir. Siirtliler İstanbul'da genellikle hamallık yaptıklarından hamal başı bir hemşehrisine başvurur. Hamallık için belediye'ye başvurup kaydolmak için birlikte İstanbul belediyesinin ilgili dairesine giderler. Duvarda "Vatandaş Türkçe Konuş" levhası var. Bu nedenle kimliğiyle ilgili sorulan sorulara Kürtçe cevap vermesi mümkün değil. Türkçe soruyor: Babanın adı ne? Konuşmaya tercümanlık yapacak olan hamalbaşının onunla Kürtçe konuşması mümkün olmadığından zorunlu olarak dışarıya çıkarıp Kürtçe sorduktan sonra içeri girerek Türkçe cevabını verir. Her soru için bu işlem defalarca tekrarlanır.

Avukat olmam nedeniyle bu işleme sık sık adliyelerde de tanık oluyorum. İfadesi alınan kişiler mahkeme salonunun dışına çıkarılmıyorlar ama sorgulama bitinceye kadar salonda Kürtçe konuşulduğu için sanki salonda "zina" suçu işleniyormuş gibi hakimlerin renkten renge girdiklerini görüyorum.

Kürtçe konuşmak sadece yasak değil, aynı zamanda ayıp da. Bunu pek çok defa yaşadım. Birçok insanın Kürçe konuştuğu vakit aşağılandığını ve bu nedenle ezilik duyduğumu gözledim. Sanki Kürt hayvan ve konuştuğu şey de dil değil!.. Bunun için Kürde Türkçe bilip bilmediği sorulduğunda "zımanê mın tuneye" yani benim dilim yok der. Kürt insanında konuştuğu dilin dil olmadığı bilinci yaratılmaya çalışılmıştır. Bu bilinçli bir tutum yönetim bununla Kürdün kendine güvenini kırmak, kişiliğini bozmaya çalışmaktadır. ▶▶

◀ **Bucak, Okçuoğlu**
Yaşanan dramın tanıklarıyla söyleşi.

Bucak: Evet, yasa fiiliyatta uygulanamıyor, çünkü yasaklamanın tek yolu Kürt kadınlarının rahmine müdahale ederek Kürt çocukların doğumunu engellemek ve dolayısıyla giderek Türkiye'deki Kürt nüfusunu ortadan kaldırmak. Bu bakımdan 2932 sayılı yasanın kaldırılması gerekiyor. AT'ye giriş çabalarının gündemimizi işgal ettiği bir dönemde artık diğer diller gibi Kürtçenin üstündeki baskıların da kalkması gerekiyor. 20 milyon Kürdün de kendi dil ve kültürlerini geliştirme olanağına sahip olması gerekiyor. Geçmişte bunun acısını çok gördük. Örneğin 1960'lara kadar Kürtçe kitap çıkarmak ve yayın yapmak yasaktı. Çok iyi hatırlıyorum 1959'da sayın Musa Anter İleri Yurt Kımıl dergisinde şiirini yayınladığı zaman büyük olay oldu. Kıyamet koptu. Çok ünlü yazarlarımız da içinde olmak üzere "n'oluyoruz" dediler. Fakat tabii savunanlar da oldu.

▶ **Yani Kürtçe yayınlanmasını savundular...**

Evet savundular... Ancak 1960'tan 70 yılına kadar o da göreceli olarak yayın yapabildi Kürtler. Bu arada Mehmet Ali Bozarslan Kürtçe alfabe çıkardı. Dava açıldı, takibat yapıldı.

▶ **Şimdi politik göçmen.**

Evet. Koğuşturmaya uğradı. Biz o sıra Ahmet'le birlikte öğrenciydik, duruşmalara gittik. O zaman savunmacı arkadaşlarımız "Dünyada ilk defa bir alfabe yasaklanıyor o da Kürt alfabesi" diye yaptılar savunmalarını. Mehmet Emin Bozarslan'ın yayınladığı Memûzin yine takibata uğradı. Yayınevi çalışanlarıyla polis arasında kaçma kovalama yarışı yapıldı. Rêya Rast ve Dicle Fırat dergileri çıkıyor 61-62'de ve 63'te Deng. Bu dergiler Talât Aydemir hareketine istinaden kapatıldı, tutuklamalar oldu. Ama gene, buna rağmen 60-70 arası Kürt dili üzerindeki baskıların görece de olsa hafiflediği yıllardır. 80'den sonraysa hepimizin bildiği gibi baskılar görülmedik biçimde yoğunlaştı. Elinde Kürtçe tek bir kaset bulunan kişiler üç yıla varan hapis cezalarına çarptırıldılar. Bunlarla ilgili belgeler var elimde.

Devlet vatandaşa gelip diyor ki "sen 50 kilo un almışsın, beş gün içinde şu kadarını kullandın, bunun gerisi nerede?" Vatandaş buna dayanamayıp göç ediyor.

▶ **Dil ve kültür üzerinde baskılar 2932 sayılı yasa yürürlükten kalkarsa kalkmış olur mu? Yoksa mevzuatta başka engeller var mı?**

Okçuoğlu: Bana göre Türkiye'de 2932 sayılı kanunun kaldırılması Kürt dili üzerindeki baskılar açısından fazla bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü bu kanun olmadan önce de baskılar vardı. Kürtçe yazdıkları için insanlar takibata uğruyor, yargılanıyor, mahkum ve mağdur ediliyorlardı. Devletin resmi ideolojisi ve tüm yasal engeller kaldırılmadan bir iyileşme beklemek yanlıştır. 2932 sayılı kanunu kaldırılması sadece bir rötuş olabilir. Türkiye'nin AT'ye girmesinin görünürdeki bir engelinin kaldırılması çabası olabilir. Kürtçe yayınlar eskiden olduğu gibi TCK'nun 142. maddesine dayanılarak "Milli duyguları zayıflatmak" sayılarak cezalandırılacaktır. Türkiye'de milli duygu kavramı oldukça çağdışı ve ırkçı esaslara dayandırılmaktadır.

Bucak: Ben önce şunu belirtmek istiyorum: Tabii Ahmet arkadaşın görüşlerine olduğu gibi katılıyorum ve ekleyerek 2932 sayılı yasanın aysberg örneğinde olduğu gibi sorunun sadece su üstünde kalan kısmı olduğunu söylüyorum. Bu Avrupa'ya "işte biz Kürt dilini serbest bıraktık" diyebilmek için girişilecek bir yöntem olabilir; "işte antidemokratik olan bu yasayı kaldırdık" diyebilirler.. Ancak diğer taraftan -ileride de bahsedeceğim, bir seçim yasası var! Seçim propagandası yapılıyor, demokrasi mücadelesi yapılıyor ve seçim yasasına göre Türkçeden başka bir dilde propaganda yapmak yasak. Böylelikle Kürt dili üzerinde dolaylı yoldan bir başka baskı çeşidine geliyoruz.

Şimdi bunu bir yana bırakırsak benim asıl değinmek istediğim anayasa konusu. Öncelikle Anayasa'daki anti-demokratik yaklaşım. Çünkü olağanüstü bir dönemin anayasası ve çoğulculuk ilkesine aykırı oluşturulmuş. Örneğin anayasanın 3.maddesi diyor ki: "Türkiye devleti, ülkesiyle, milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir." Oysa bu, 1961 Anayasası'nda "Devletin resmi dili Türkçedir" biçimindeydi.

▶ **Aradaki fark nedir?**

Resmi daireler dışında başka dillerin kullanılmasına bir kısıtlama getirmek söz konusu değildir bu ifadede. Mesela 60-70 arasında Türkiye'de Kürtçe yayın yapma olanağı bulunabilmişse bu 1961 Anayasası'ndaki bir takım demokratik olanaklardan ötürü olmuştur.

Okçuoğlu: 12 Eylül Anayasası'nda 61 Anayasası'ndan farklı olarak "devletin dili" kavramına yer verilmiştir. Bununla Türkçeden başka dillerin kullanılmasının alanı daraltılmak istenmiştir.

▶ **Her ikiniz de 2932 sayılı yasanın kalkması halinde bunun Avrupa'ya karşı bir jest olacağını söylediniz; bu yasanın kalkacağına dair bir işaret var mı?**

Okçuoğlu: Bana göre kanun teklifi devlet kademelerinde tartışıldıktan sonra verilmiştir. Erdal İnönü'ün bir sosyal demokrat olarak devlete rağmen böyle bir kanun teklifi verdiğine inanmıyorum. Kanun teklifinin hazırlanması oldukça ilginçtir. Örneğin Kürt milletvekillerinden hiçbirinin imzası yok. Buna göre kanun fazla tartışılmadan bir oldu bittiye getirilerek meclisten geçirilecektir.

Bucak: Ben daha ötesinde, birtakım yerlerin onayı alındıktan sonra teklifin gündeme getirildiği inancındayım. Şöyle ki: Avrupa'daki sosyal demokrat partiler kurultayına gidildiğinde karşılarına Kürt sorunu çıkıyor. Gündeme gelen soru şu: "Türkiye'de bu kadar Kürt var, bunların dilleri yasaklanmış, bunların çocuklarına konan isimler değiştiriliyor ve siz Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğundan bahsediyorsunuz! Siz iktidara geldiğinizde ne yapacaksınız, bir programınız var mı?" Bunlar soruluyor. Bunun haricinde Avrupa Konseyi konuyu sürekli gündemde tutuyor ve Avrupa Konseyi'nde konu gündeme getirildiği zaman SHP milletvekilleri zorlanıyorlar. Her ne kadar İbrahim Aksoy'u Avrupa Konseyi'ndeki konuşmasından dolayı geçici olarak partiden ihraç ettilerse de o zamandan bu zamana epey bir süre geçti. Bence Ahmet arkadaşın dediği gibi sadece 2932 sayılı yasanın kalmış olması yeterli olmayacaktır. Öncelikle bu anti demokratik Anayasa'nın değişmesi gerekmektedir. Sorun anayasa sorunudur.

▶ **Baskının kalkması dil ve kültürün gelişimine elbette doğal olarak olumlu etki eder, ancak bu konuda başka önerileriniz var mı? Örneğin demin dediniz ki yabancı radyo ve televizyonları kendi dillerinden izliyorlar... Diyelim TRT'nin bir kanalının Kürtçe yayın yapması gibi öneriler getirilebilir mi?**

Okçuoğlu: Türkiye'de Kürt sorununun çözülmesi yolunda atılmış her adım hangi anlayışla atılmış olursa olsun, sonuçta yarar sağlayacaktır. Ancak söylemeye çalıştığım gibi bu, Türkiye'nin genel olarak demokratikleşmesi, devletin insanlar üzerindeki tasarruf yetkisinin kısıtlanması ve kitlelerin haklarını kullanma sınırlarının genişletilmesi biçiminde düzenlenmesine bağlıdır. Örneğin bir Kürdoloji enstitüsünün kurulması önerildi.. Ben Türkiye'de bu koşullarda böyle bir enstitünün kurulmasının bir yarar sağlayacağı inancında değilim ve bu yüzden karşıyım. Çünkü eğer Kürtlerin tarihinin araştırılması gerçekten söz konusuysa bu hakkın doğrudan Kürtler tarafından kullanılması gerekir.

Bucak: Ben ilk önce şunu söylemek istiyorum: TRT bir sefer anayasa gereği hükümete ve devlete bağlı bir kuruluş ve bu nedenle her şeyden önce TRT'nin demokratikleştirilmesi ve özerkleştirilmesi gerekiyor. Eğer yapılacak olan yayın veya program sırf Avrupa'ya şirin görünmek için yapılacaksa şüphesiz bu gene Türkiye'deki Kürt kültürü üstündeki anti demokratik baskıların ortadan kalktığı anlamına gelmeyecektir. Örneğin öyle bir yayın politikası içinde Kürtler Memûzin'i dinleyebilecekler midir? Veya Cigerxun'un şiirlerini? Buna devlet tahammül gösterebilecek mi? Sorun budur.

Okçuoğlu: Ben Türkiye'de Kürt sorununun devletin merkezi yapısı içinde sağlıklı çö-

zümlere ulaştırılabileceği inancında değilim. Sorun devletin adem-i merkeziyetçi bir yapıyla yeniden örgütlenmesiyle bir çözüm biçimine bağlanabilir.

▶ Yakın zamanlarda bir sürgün olayıyla karşılaştık, dokuz kişi kendi yaşadıkları topraklardan sürgün edildiler. Yasal mevzuatta bu imkanı veren maddeler hangileridir ve bu sürgünle amaçlanan nedir? Türkiye'nin demokrasi güçleri sürgün olayına karşı nasıl mücadele etmelidir, görevleri nedir?

Bucak: Şimdi ben sürgün olayına geçmişe de dönerek değinmek istiyorum: Sürgünlerin evveliyatı Osmanlı dönemine dayanıyor. Örneğin bir Bedirxan isyanından, bir Şeyh Ubeydullah isyanından, Bedirxanilerin isyanı olayından sonra sürgün başlıyor. Çağdaş Türkiye'nin tarihindeki ilk sürgün olayı ise 1925 Şeyh Sait ayaklanmasından sonra. Bu ayaklanmadan sonra ilk sürgün yasası çıkartılıyor ve çıkartılan bu yasayla da 1500'e yakın aile doğudan batıya sürülüyor. Ve tabii doğudan batıya sürülürken bu sürgün özellikle bizim sol kesimde ve sol basında "Kemalizmin feodalizmi tasfiyesi" biçiminde yo-

▲ *Ahmet Zeki Okçuoğlu.*

rumlanıyor. Ama biliyoruz ki her sürgün döneminde devletten yana olan toprak ağaları kendi topraklarında kaldıkları halde devletin baskı ve zulmüne karşı gelen ya da en azından yurtsever olan halk sürgün ediliyor. Örneğin 1926 sürgününde birçok Kürt milletvekili Mustafa Kemal'in yanındaydı. 1930'larda yeniden bir sürgün olayı yaşanıyor ve yine görüyoruz ki devletten yana olan feodal beyler kendi topraklarında kalıyorlar. 1938'de üçüncü sürgün yaşanıyor; Tunceli yasası diye anti demokratik bir yasa çıkartılıyor ve maalesef bizim sosyalistlerimiz ve hatta belli bir partinin genel sekreterliğini yapmış insanlar bu yasayı alkışlıyorlar. Tunceli yasası, valiye insanları her şeylerini bıraktırıp göç ettirme yetkisi veriyor, bugün Bulgaristan'ın Türk azınlığa uyguladığının aynısı. İnsanlar kitle halinde kendi topraklarından alınıp başka bölgelere sürgün ediliyorlar. En son sürgün olayı 1960'ta yaşandı ve bu sürgün olayı içerisinde kendi ailem de var. Babam 27 Mayıs 1960 sabahına kadar Urfa'da Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin başkanı, demokrat parti iktidarına karşı ve adına kayıtlı bir karış toprağı yok. Tabii babam gibi bir sürü insan var. Yani feodalizmin tasfiyesi filan yok. Bunu sayın Sabiha Sertel bir kitabında açıklamıştı: Bir gün Büyük Millet Meclisi Başkanına soruyor: "Toprak reformu yasası niye çıkmıyor" diye ve Meclis başkanının cevabı aynen şöyle: "Mustafa Kemal'in çevresindeki toprak ağaları böyle bir yasanın çıkmasına engel oluyor."

Son sürgün olayına gelince bu olağanüstü hal yasasına dayandırılan bir işlem. Olağanüstü Hal Yasası gereğince Olağanüstü Hal Bölge Valisi ve olağanüstü halin uygulandığı diğer illerdeki valiler istedikleri takdirde istedikleri insanları olağanüstü hal bölgesi dışına çıkartabiliyorlar.

▶ Süreli mi, süresiz mi?

Süresizdir... Her ne kadar basınımızda "bunlar üç ay sonra geri dönecekler" biçiminde haberler yer alıyorsa da ben mümkün olduğuna inanmıyorum. Gerçi konjonktürün ne yönde seyredeceği belli değil ama olağanüstü hal yasası yürürlükte olduğu müddetçe insanlar bu tehlikeyle yüz yüze. Nitekim Avrupa'nın ve demokratik kamuoyunun tepkisi olmasa sürgün hız kazanarak sürecekti. Hatta ANAP tabanı bile tepki gösteriyor. Çünkü bu çağdışı yasa dünyanın hiçbir yerinde yok. Örneğin Afrika'da Hotanto'lara bile uygulanmıyor böyle bir zulüm, ama Kürtlere uygulanıyor. Kaldı ki TC. Anayasasına bile aykırı.

Okçuoğlu: Türkiye'de insanların sürgün edilmeleri politikası İttihat Terraki yönetimi döneminde resmi görüşün Kürtler konusundaki mevcut politikasının belirlenmesinden sonra ve esas olarak Cumhuriyet döneminde 2510 sayılı kanunun çıkartılmasıyla başlatıldı. Bu uygulama Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadar aralıksız olarak sürdürülmüştür.

Amaç şuydu; Kürtleri kendi doğal ortamlarından koparıp Türk kültürünün egemen olduğu bölgelerde asimile etmek. Bu yasaya göre iskan edilenlerin 10 yıl boyunca yerleştirildikleri yerden ayrılmaları yasaklanmaktadır. Ancak validen izinle seyahat edebilirler. 1950'den sonra kitlesel göç olayı rahatlıkla uygulanamaz hale geldiğinden ara verildi. 1960'da yeniden uygulandı. Daha sonra bu politika jandarma ve ekonomik baskı uygulayarak Kürtleri batıya göç etmeye zorlayarak sürdürülmüştür. Bu yönetimin militaristleştiği dönemlerde bu baskılar daha da yoğunlaştırılmıştır.

12 Eylül döneminde Kürt nüfusunun % 50'ye yaklaşan bir bölümü bu yöntemlerle göç ettirildi. Ancak birtakım insanlar bütün baskılara rağmen bölgelerinden ayrılmayınca bu defa zorla göç ettirme politikası açıkça uygulamaya konuldu.

Bu uygulama semboliktir. Esas olarak devletin bölge halkına karşı izlediği dolaylı göç ettirme politikasını görmek gerekiyor. Jandarma baskısı ve güç ekonomik koşullar nedeniyle topraklarından ayrılarak Batı'da yaşamak zorunda bırakılan milyonlarca Kürt insanının dramını gündeme getirmek gerekiyor. Bugün İstanbul'da binlerce Kürt sokaklarda yatarak çöp sepetlerindeki kırıntılarla geçinmek durumundadır. Bu acı durum değiştirilmelidir. Bu konuda en büyük görev de bizlere düşüyor.

Bucak: Evet, olay sadece 9 kişinin sürülmesi olayı değildir, binlerce insan ülkedeki anti demokratik uygulamalar sonucu zaten sürülmüş durumda. Ve bu göç üstelik 1923'ten bu yana sürüyor. Mesela ben Antalya garın-

▲ *Serhat Bucak.*

da yaşlı ayakkabı boyacıları gördüm, Derik'ten, Midyat'tan, Eruh'tan, Şırnak'tan gelmişler. Yıllarca önce.

Mesela çoğumuzun görüp duymadığı baskılar var: Devlet vatandaşa gelip diyor ki "sen son zamanlarda 50 kilo un almışsın beş gün içinde şu kadarını kullandın bunun gerisi nerde?..." Böyle baskılar var ve vatandaş dayanamaz hale geldiğinde çekip gidiyor. Ayrıca köyden kente göç olgusundaki Kürt nüfusun yoğunluğuna da dikkat çekmek yerinde olur. Yani gayri resmi bir sürgün yürürlüktedir.

Okçuoğlu: Ben Karakoçan'lıyım demiştim... Bizim köyümüz Karakoçan'ın en büyük köyüdür, 12 mezranın birleşiminden oluşmuş bir köy ve bunlardan "Dolan" mezrasındanım. Benim mezram diğerlerine göre daha dağlık bir yer. Bu nedenle de 12 Eylül döneminde sürekli baskıya uğradı. Devlet provokasyon sonucunda mezra insanlarını zorla göç ettirerek mezrayı yok etti. Benim çocukluğumun geçtiği bir dolu hatıramın bulunduğu köyüm bugün artık yerinde yok.

▶ Basına, çok az bir bölümü yansıyan büyük bir dram yaşanıyor ve sizler bu dramın hiç şüphesiz en yakın tanıklarısınız, hem o toprakların insanı hem de birer hukukçu olmanız bakımından... Bu tanıklığın çok küçük bir parçasını da olsa iletebildiğimiz için mutluyuz. İleride sizleri tekrar sayfalarımızda göreceğimizi umarak teşekkür ediyoruz. ■

TOPLUMSAL DAYANIŞMANIN TEMELİ: KÜLTÜREL MOZAİK

Kültür değerlerinden yararlanma, kültürü çağdaş gereksinimler çerçevesinde koruyarak yenileme ve yeniden yaratma hakkı evrensel insan haklarındandır.

"Bir insanın, yerel, bölgesel, ulusal topluluğuyla ve bu topluluğu belirleyen ahlaki ve estetik değerler ve dille kendiliğinden özdeşleşmesi, bu topluluğun tarihine, geleneklerine, törelerine ve yaşam tarzlarına sahip çıkma biçimi; ortak bir yazgıya katlanma, bu yazgıyı paylaşma ya da değiştirme duygusu; sürekli olarak kendi görüntüsünü yansıtan, eğitim yoluyla kişiliğini oluşturmasını ve çalışarak bu kişiliği geliştirmesini sağlayan kolektif bir 'ben'de yansılama biçimi, işte kültürel kimlik, her şeyden önce, budur."

UNESCO, Kültürel Gelişmenin On Yılı

"Kuşkusuz, değişik kültürler, demokrasinin kendilerine özge kurumlarını geliştireceklerdir. Fakat, demokrasinin-ulusal ya da uluslararası- varsayılan biçimi ne olursa olsun bireylerin ve örgütlü azınlığın düşünceleri için tüm haklar sağlanmalıdır. Sosyalistler için, demokrasi, doğası itibarıyla çoğulcudur ve bu çoğulculuk onun canlılığını ve yaratıcılığını sağlar."

Sosyalist Enternasyonal 100.yıl Bildirgesi

Mimarlar Odası'nın Mardin'de düzenlediği, "Anadolu-Kültür ve Toplumsal Gelişme Sempozyumu" için 7-10 Eylül günleri Güneydoğu'daydık. Sempozyumun amacı yerel ve bölgesel kültürün korunması biçiminde özetlenebilir. Çıkış noktası, Türkiye'nin de üye ülke olarak kabul ettiği UNESCO'nun öncülüğünü yaptığı, "Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı" etkinliklerinden biri olmak biçiminde belirlenen bu sempozyuma, İstanbul, Ankara, İzmir ve Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen 60'a yakın mimarla, aralarında Aziz Nesin, Cevat Geray, Cengiz Bektaş, Arslan Başer Kafaoğlu, Halet Çambel, İlber Ortaylı, Metin Sözen vb. onbeşi aşkın aydının da bulunduğu geniş bir tartışmacılar grubu katıldı. Günlük yayın organlarının önemsemediği ve yer vermediği bu toplantının göze çarpan özelliği Mardin Belediyesi'ne ait salonu, Mardinliler'in üç gün süreyle doldurmuş bulunması ve tartışmalara katılmasıydı. Böylesine bir duyarlılık, sanırız ki aynı toplantı batıdaki büyük kentlerimizden birinde yapılmış olsaydı görülmeyecekti.

Mardinli, kendi kentini şöyle tanımlıyor: Evlerinde Arapça, çarşısında Kürtçe, okullarında da Türkçe konuşulan bir yer.

Diyarbakır'dan Mardin'e Silvan, Batman, Gercüş, Midyat yolu izlenerek gidildi. Yaşar Kemal'in sarı sıcak diye tanımladığı sıcak bir günde, Silvan'ı geçtikten sonra Malabadi Köprüsü'nde ilk mola verildi. Görülen manzarayı "Malabadi cinayeti" diye anlatmak doğru olacaktır. Köprünün restorasyonu, onun yapım özellikleri bir yana bırakılarak, betondan yamanmış diye tanımlanabilecek bir ilkellikte yapılmıştı. Yamalar, yapının özgün görünümünü bozmuştu. Evet, köprü ayakları üzerinde dimdik duruyordu ama koltuk değnekleri ile sağlanan bir duruştu bu. Köprünün, aynı zamanda bir alış veriş merkezi olma niteliği bütünüyle yitirilmiş, adeta unutturulmuştu. Çirkin demir parmaklıklarla geçiş yasaklanmıştı. Özetle köprüye bir cinayeti andırır her türlü işlem, restorasyon adına lâyık görülmüştü. İnsan emeğine sevgisizliğin, acımasızlığın böylesine çarpıcı bir örneğine zor rastlanır. Güneydoğu halkına, yerel kültürüne yönelik tüm yapılanlara somut bir örnek gibi, daha ilk adımımızda Malabadi karşımıza çıkmıştı.

Batman'ı geride bırakıp, Hasankeyf'e doğru giderken, yer yer petrol çıkaran pompaların, uzakta, Batı Raman tepelerinde görülen birkaç sondaj kulesinin dışında arazide hiçbir şeye rastlanmıyordu. Köyler kendi yoksullukları içerisine gömülmüş öylesine yaşıyordu. Petrol çıkaran bu topraklarda yaşayanlar onun nimetlerinden faydalanamıyorlardı. Güneydoğu sorunları üzerinde dururken düşünülmesi gereken bir noktaydı bu.

Hasankeyf, geleceğin batık kenti, Dicle'nin kıyısında öylesine duruyordu. Mağara konutları terkedilmişti, kalesi, dik yarın üzerinde, baş eğmeden yaşama savaşı veriyordu. Camileri, mesçitleri yıkılmış tarihi minareler, türbeler, ve daha sayılamayacak kadar tarihi yapıt Ilıksu Barajı'nın suları altında kalacakları günü beklermişçesine sessizdi. Dicle köprüsünün yanıbaşında uzanan kahveler insan dolu. Genç ihtiyar hemen bütün Hasankeyf zannedersiniz ki bu kahvelere dolmuş. Oturup bir soluklanalım dediğinizde onlarca çocuk ayakkabınızı boyamak için koşuşuyor, hatta birbirleriyle kavga ediyor. İşsizlik, yoksulluk kol geziyor. İnsan düşünüyor, burada yaşayanların gelecekteki beklentileri ne olabilir. Hemşehrileri için Hasankeyf, altedilmesi, değiştirilmesi gereken bir kader, bizler içinse korunması gereken bir kent. Bu iki yaklaşım arasındaki çelişkiyi daha sonraki günlerde, özellikle tartışmalar boyunca sürekli biçimde yaşayacaktık.

Hasankeyf'i geride bıraktıktan sonra, üzerinde sadece petrol yüklü kamyonların geçtiği yolu izleyerek Midyat üzerinden Mardin'e yöneldik. Gecenin ilk karanlığında, daha on kilometre uzaklıktan, Mardin'in tepedeki ışıkları göründü. Işıkların üzerinde, üç büyük radar küresi. Mardin kalesinin yerini bu üç küre almış. Halkın, sıcak yaz günlerinde, mesire yeri olarak kullandığı tepenin çevresi tellerle kuşatılmış, yasak bölge ilan edilmiş. Mardin'de kaldığımız sürece bundan yakındılar. Bir Mardinli toplantıda, şunları söyledi: "Benim evim şimdi yasak bölgede. Babam bana, ona da dedem aynı evi yurt olarak göstermiş. Ailemin tüm değerlerini taşıyor o ev. Ama şimdi ben çocuğuma işte burası benim doğduğum, atalarının doğduğu evdir diyemiyorum. Çünkü oraya girmem, onu korumam yasak".

Mardin, taş işçiliğinin, kendine has konut mimarisinin çeşitli örneklerini barındıran bir kent. Ama bu örnekler teker teker kayboluyor. Şu anda, Belediye Başkanı Saraçoğlu'nun söylediğine göre yaklaşık 390 ev kalmış tescilli. Bunların da nasıl korunacağı bilinemiyor. Koruma sözcüğünü herkes ilgiyle dinliyor, ama nasıl yapılacağı konusunda net bir politikanın olmayışı beton yapıların istilasını daha da etkinleştiriyor. Beş yıl öncesinin Mardin'i ile günümüz Mardin'i arasında büyük farklar var. Bu fark sadece betonlaşma yönünden. Nusaybin yolundan Mardin'e girildiğinde, kenti güneyden çevreleyen yolun kuzeyinde kalan yamaçlarda, taş işçiliğinin en güzel örneklerini tek tek bulup çıkarabilirsiniz. Ama ne yazık ki çoğu beton yapıların arasında kalmış. Eski mahallelerin dar sokaklarına araç girmesi mümkün değil, belediye çöp toplama gibi hizmetleri merkeplerle yerine getiriyor, buna rağmen yoz betonlaşma bu mahallelere kadar uzanmış.

Yörede dikkati çeken ilk şey Süryani kültürünün yokoluşu. Mardin'de ancak 120 hane kalmış Süryaniler. Çoğu başka illere göç etmiş. Bu olguyu Deyru'z Zafaran manastırını ve Midyat'ı gezerken daha bir yakından hissedip, görüyorsunuz. Deyru'z Zafaran, Süryani kilisesinin en kutsal yerlerinden biri. Eskiden Süryani patriği burada oturmuş. Sonradan metropolitlik olmuş. Şimdi o düzeyi de kalmamış. Sadece bir din adamı tarafından korunuyor. Kuşkusuz birkaç müstahdem var. Anlattıklarına göre Süryani kilisesinin ağırlığı Suriye'ye kaymış. Deyru'z Zafaran, eski metropolitlerinin mezarlarını da içeren, fazla zengin bir görüntüye sahip ol-

▲ *Kültür çeşitliliği. Farklılıkların korunması daha demokratik bir toplum yaratmak için gereklidir.*

mayan sıradan bir manastır izlenimini veriyor. Çok değil, otuz yıl öncesine kadar dini merkez olarak tüm canlılığını koruyormuş. Ayin salonu ve diğer bölümlerini gezdikten sonra, orta avluya bakan bir eyvan gözüme çarptı. Bektaş ince bir su akıntısının kenarındaki sıraya oturmuş, kaynaktan gelen suyun şırıltısını dinliyordu. Manastırın kuytu duvarları arasında, sanki bir sığınak gibiydi bu eyvan... Akan suyun biriktiği ince kanalda plastik bir kap öylesine yüzüyordu. Eski kültürü istila edenlerin bir simgesi gibi orada duruyordu. Cengiz Bektaş dayanamadı aldı, bir kenara bıraktı plastik kabı... Dev saldırı karşısında içten bir korumacının yapabileceğinin sınırlılığını böylece simgelemek istiyordu sanki...

Midyat'ın Süryani mahallelerini adımlıyoruz. Çarşıdan yukarıya, son yapılan kiliseye doğru çıkıyoruz ağır ağır. Çevremizdeki tüm dükkanların kepenkleri kapanmış. Öğle tatili mi diye soruyoruz. "Hayır", diye yanıt veriyorlar, "herkes gitti ondan kapandı dükkanlar." Ölü bir kentin, terkedilmiş çarşısında yürüyoruz. Neredeler bu insanlar? Kimisi İsveç'e, kimisi bir başka Avrupa ülkesine gitmiş, Avustralya'ya giden bile varmış. Yapımı 1956'da bitmiş son kilisenin avlusunda oturmuş, yüzeyindeki enfes taş işlemeciliğine bakarken, bastonla zor yürüyen, beli bükük bir ihtiyarı getirdiler. Kiliseyi yapan usta imiş. Kilisenin yapımı bir on yılını almış. Yapıtıyla övünüyor mu, yoksa cemaatsızlığın yıkımı içerisinde mi belli değil. İçeriye giriyoruz. Öyle fazla süslü bir kilise değil, sade... Hâlâ bir papazı varmış ve belli günlerde, kalan Süryani ailelerince kullanılıyormuş. Fakat ne zamana kadar? Mardin'in, kültür mozaiğinin yaşayan bir halkası kaybolmuş. Bunu anlıyorsunuz. Bunun üzüntüsünü benliğinizde hissediyorsunuz.

Midyat'ta dönüş için vasıta beklerken, üç karayolunun birleştiği meydana bakan bir kahvede oturduk. Yol-İş sendikasının seminerlerinden beni tanıyan bir bayındırlık işçisi heyecanla yanımıza geldi. Hele Aziz Nesin'i görünce çok şaşırdı. İkide bir, "Sizi Midyat'ta görmek ne mutluluk" diye yineliyordu. Bu arada Aziz Nesin'in son kitabını bulamadığını söyledi, Cumhuriyet Kitap Kulübünün üye kartını gösterdi. Ne yazık ki Midyat'ta hatta Mardin'de kitap kulübüne üye kitapçı yokmuş. Diyarbakır'a gidiyormuş kitap almak için. Ne yaptığını sorduk. Bayındırlık müdürlüğünde işçi olarak çalışıyormuş... Midyat'ta altı milyar liraya çıkacak E tipi bir cezaevi yapıyorlarmış. Bir yanda ölen bir kültür, diğer yanda E tipi cezaevi. Sanırım Güneydoğuyu böylesine çarpıcı anlatacak bir örnek daha bulunamaz.

Toplantılar üç gün sürdü. Bu üç gün boyunca yörenin korunması gereken kültür mozaiğinin, gelecekteki toplumsal gelişimin de temeli olacağı vurgulandı. GAP'ın bugünkü yapısıyla yöre halkına çok şey getiremeyeceği de yaşayanlar tarafından öne sürüldü. Bir kere GAP'ın sulama programı 2020 yılına kadar bütün etkinliği ile çalışamayacak durumda. Urfa tüneli Atatürk barajının bitiminden iki yıl sonra devreye girebilecek, yani baraj başlangıçta sadece enerji amacına yönelecek ki, bu da ikinci bir Keban örneği yaratacak. Yani doğuda üretilen enerjiyi gene batı kullanacak. Tünelin bitmesinden sonra ilk etapta sulanacak arazi ancak 25.000 hektar. Harran'a yönelik sulama çok daha sonra, kanalletlerin döşenmesi ve sulama eğitiminin tamamlanmasını izleyen yıllarda yaşama geçecek. Nusaybin, Kızıltepe sulaması ise çok sonraları... Bu yöre halkının projeye uzak durması sonucunu veriyor. Hatta GAP'ı yadsımaya kadar vardırıyorlar ilgisizliği. GAP'ın getireceği kültürel değişim hiçbiri tarafından algılanmıyor. Bunun bir nedeni de meta bağımlı kültür bombardımanına şu anda tutulmuş olmaları. Bu bombardıman renkli basımdan, Suriye ve Irak TV'lerine kadar uzanan geniş bir cepheden yapılmakta. Kuşkusuz bu etkileşimin sonuçlarına rastlamak her köşe başında mümkün.

Mardinli kendi kentini şöyle tanımlıyor: Evlerinde Arapça, çarşısında Kürtçe ve okullarında da Türkçe konuşulan bir yer. Yörede bu üç dilin dışında başka diller de konuşulmakta. Bunlardan en önemlisi Aramca. Fakat bir önce sözünü ettiğimiz üç dil başat konumda.

Mardinli için ana dillerini konuşma konusunda bir baskıdan söz etmek mümkün değil. Toplantıdaki konuşmalardan da bu açık bir biçimde anlaşılıyor. Onların kendi kültürel birikimlerini geliştirerek yeniden üretmekten başka istekleri yok bu konuda. Yani ana dilleriyle eğitim, yazma ve yayma gibi istekleri ağır basıyor. Bir dilin ve ona bağlı bir kültürün gelişmesi için de bundan başka çözüm yolu yok.

Toplantılarda yöre aydınlarının zaman zaman kendi sorunlarını anlamamakla bizleri suçladıklarını gördük. Ne var ki toplantının son günü bu suçlamalar yerini karşılıklı etkin bir diyaloğa bıraktı. Bütün konuşmalarda korumanın önce insandan başlayacağı noktası öne çıkarıldı. Yöredeki toplumsal, siyasal ve kültürel baskılara değinen toplantıların sonucunda şu noktalar oy birliği ile kabul edildi:

Kültür değerlerinden yararlanma, kültürü çağdaş gereksinimler çerçevesinde koruyarak yenileme ve yeniden yaratma hakkı evrensel insan haklarındandır.

Bu hakkın kullanılabilmesinin önündeki maddi ve manevi engellerin kaldırılması, demokratikleşmenin ön koşullarından ve ana eksenlerinden biridir.

Kültür değerlerinin korunması, arındırılması, yenilenmesi ve yeniden üretilmesi sürecinin odağında İNSAN vardır. Kültürü ve kültürel çevreyi yaratan ve onu kullanan insandan ve haklardan bağımsız bir kültür korumacılığının söz konusu olamayacağı açıktır.

Kültür değerlerinin çeşitliliğive farklılığının (Dil, din, töre, gelenek, mimari, müzik, beslenme, giyinme vb.) toplumsal gelişmenin önünde bir engel değil tersine daha mutlu ve demokratik bir toplum yaratma sürecinin olanaklarıdır. Kalkınma süreçlerinde kültür, ekonomik, teknolojik ve bilimsel kalkınmanın uyumunu sağlayan temel harçtır.

Deyru'z Zafaran manastırının kuytu duvarları arasında akan suyun biriktirdiği ince kanalda plastik bir kap öylesine yüzüyordu. Eski kültürü istila edenlerin bir simgesi gibi orada duruyordu.

Bağımlılık ilişkilerinin gelişmesinde kültür ve moral değerlerin yokolmasının başrolü oynadığı, kültür değerlerine sahip çıkmanın onu arındırarak çağdaş platformda yeniden üretiminin demokratik ve bağımsız bir toplum yaratmanın ön koşulu olduğu bir gerçektir.

Dönüş yolunda, Diyarbakır'da bir kent turu yapıyoruz. Bütün kahveler dolu. İnsanlar, televizyonların karşısında sıra sıra dizilmiş, sessiz, oynayan neyse onu seyrediyorlar. Sokaklar, pazar olmasına karşın, dolu. Bütün insanlarda bir amaçsızlık, yılgınlık ilk bakışta seziliyor. Ne yapmalı... ■

SUYUMUZ MU ISINIYOR?

"Kanada ve Orta Avrupa'da iklim ılımanlaşacak; Alpler'in eteklerinde palmiye yetişecek; Akdeniz çevresinde korkunç kuraklıklar yaşanacak!" Peki ne yapmalı?

İnsanların temel haklarının, uygun deyişle "ayaklar altına alınması-nın" olağanlaştırıldığı; depolitizasyon amaçlı uygulamaların yurttaşların çoğunluğunu kapkara bir cehaletin içinde bırakabildiği; toplumun ekonomik, toplumsal ve kültürel baskılarla büyük ölçüde atomize edildiği koşullarda doğal olarak, yaşamsal önemde pek çok gelişme kolaylıkla gözlerden kaçırılabilmektedir. Dolayısıyla gerekenlerin "iş işten geçtikten sonra" yapılması kaçınılmazlaşmakta, çoğu zaman da hiçbir önlem alınamamaktadır. Çevre sorunlarının bu türden gelişmelerin başında geldiği bilinmektedir. Gerçekten de, görece olarak daha bilinçli, dolayısıyla daha "uyanık" bireyleri başta olmak üzere toplumun bir kesiminin siyasal gündemini, olması gereken içerikten yoksun kılmasına karşılık somut, kalıcı çözümler üretilemediği, bu çözümler yaygın olarak yaşama geçirilmediği için çevre sorunları çığ örneği büyümektedir. Öyle ki, bu sorunların çoğunlukla ayırdına bile varılamamaktadır. Örneğin, iklim değişikliklerinin olası sonuçları, belki gelişmiş ülkelerde tüm boyutlarıyla irdelenip tartışılıyor, ancak, belki de bu nedenlerin önemli bir kısmının yaratıcısı ülke ve toplumlarda henüz gündeme gelmemiştir bile. Oysa, söz konusu olan, gelişmiş ve gelişmemişiyle tüm ülkelerin yurttaşlarını hemen hemen aynı düzeylerde etkileyebilecek gelişmelerdir. Söz gelimi, Dünya Meteoroloji Kurumu, ABD Havacılık ve Uzay Kurumu (NASA) ve AET ülkelerinin desteğiyle yapılan araştırmaların bulgularına göre karbondioksit (CO_2) yoğunlaşması, endüstri devrimi öncesi döneminin iki katına çıkarsa (milyonda 550 ppM) atmosfer, endüstri öncesi döneme göre 1,5-4,5° C daha ısınabilecektir. Okyanusların ısınması ve küçük buzulların erimesiyle deniz seviyesi tüm dünyada 40-120 cm yükselebilecektir.[1] Böylesi bir gelişme söz konusu olduğunda ise, aralarında İstanbul, İzmir, Antalya, İçel, Kocaeli vb. birçok kentimizin de bulunduğu kıyı yerleşmeleri, verimli tarım alanları sular altında kalabilecektir. İngiltere'deki Çevre Araştırma Kurumu'nun (ARK) yayımladığı bir rapora göre bu olasılığın gündeme gelebilmesi için 2050'li yıllara ulaşılması yetecek.[2]

Dünya kamuoyunun ortak gelecekleri konusunda bilinçlendirilmesi ve örgütlü sistemli bir çabaya girilmesi gerekiyor.

Açıktır ki, bu türden olasılıkların tüm boyutlarıyla tartışılabilmesi, giderek önüne geçilebilmesine yönelik önerilerin geliştirilebilmesi bilgilenme ve bilinçlenme düzeylerinin yükselmesini gerektirecektir.

Neler oluyor?

Çok açık: Birtakım gelişmeler sonucu dünyamızın iklimi değişmekte; kimi görüşlere göre ısınmakta, kimilerine göre de giderek soğumaktadır. Bu karşıt görüşlerin sahibi bilim adamlarıyla araştırmacı kişi ve kuruluşlar tezlerini güçlendirme amacıyla yoğun çalışmalar yapıyorlar. Bunların dışında, söz konusu karşıt yönlü gelişmelerin birbirini dengelediği, dolayısıyla da "endişelenecek" bir durumun söz konusu olmadığını savlayanlar da var kuşkusuz. İklimin ısınma doğrultusunda değiştiği tezi, görece olarak daha yaygın benimseniyor ve kimi somut belirtilerle de belirli ölçülerde güçleniyor.

ABD'deki Wisconsin Üniversitesi bilim adamlarından Prof. Reid Bryson'a göre insanoğlunun çeşitli etkinlikleri sonucu atmosfere atılan tozlar, güneş ısısını geriye yansıtmaktadır. "Albedo Etkisi" olarak da anılan bu süreç dolayısıyla dünyamız çevresindeki hava, özellikle Kuzey Yarımküre'de soğumaktadır. Bryson'a göre sanayi, tarım ve öteki etkinlikler sonucu atmosfere atılan toz miktarı yılda 500-600 milyon tona ulaşmakta; bunun 15 milyon tonu havada asılı kalmaktadır.[3] İklimin ısınma doğrultusunda değiştiğine ilişkin tez (ya da tezler), nedense, daha büyük ilgi görüyor: İklimbilimcilerin görüşlerine göre, özellikle fosil yakıtların yanması ve tropik bölgelerdeki ormanların azalması sonucu atmosferdeki Co_2 miktarı giderek artmakta; bu da bir yandan güneş ışınlarının içeriye girmesini kolaylaştırırken bir yandan da içerideki ısının yeniden dışarıya çıkmasını önlemektedir.[4] Çok gerçekçi bir benzetmeyle, atmosferde biriken CO_2 bir sera işlevini görmektedir. Saptamalara göre 19. yüzyılın sonlarından bu yana havadaki CO_2 yoğunluğu 290 ppM'den 330 ppM'ye çıkmıştır. Önüne geçilemediğinde bu miktar yüzyılımızın sonunda 365 ppM'ye ulaşabilecektir.[5] Washington Üniversitesi bilim adamlarından Minze Stiver'in belirlemelerine göre ise, yalnızca 1850-1950 arasında atmosfere ormanların yokedilmesiyle 120 milyar, fosil yakıtların kullanılmasıyla da 60 milyar ton CO_2 karışmıştır.[5] Öte yandan, araştırmalara göre sera etkisine yol açan yöndeki gelişmeler, yalnızca atmosferdeki CO_2 birikmesinden kaynaklanmıyor: Başta metan (CH_4) olmak üzere azot oksit (N_2O) ve ünlü kloroflorokarbon (CFC) gibi başka gazların atmosferde birikmesiyle de aynı etki gündeme gelebiliyor. Yapılan ölçmelere göre havadaki CO_2 artışının nedenleri arasında, başta ısınma amaçlı yakıt kullanımı olmak üzere ormanların yakılması, taşıtların eksoz gazları geliyor. Gerçekte, metan gazının ısı tutma özeliği CO_2'ten 20 kez daha etkili ve atmosferdeki metan gazı yoğunluğu, her yıl % 1 oranında artıyor.[7] Kaynağı da, her çeşit, özellikle de organik bileşimli maddelerin yakılması ve çürümesidir. Örneğin, su altındaki pirinç tarlalarında bulunan bakterilerin yılda 30-60 milyon ton dolayında metan ürettikleri saptanmıştır. Metan, söz konusu süreçte dolaylı sayılabilecek bir katkıya sahip: Bilindiği gibi havadaki doğal temizleyici maddeler, metan vb. gazlara etki ederek, onların yağmurlarla toprağa karışmalarını sağlıyor. Ancak, atmosferdeki metan gazı giderek arttığında, temizleyici maddelerin oranı da azalıyor; dolayısıyla da öteki zararlı gazların daha uzun süreler atmosferde asılı kalmalarına yol açıyor.

Gözlemler, 19. yüzyıldan günümüze iklimin ısınma doğrultusunda değişmekte olduğu tezini doğrulayıcı yöndedir. Söz gelimi, bir saptamaya göre dünyamızın iklimi 1850'li yıllardan bu yana ortalama 0,5° C ısınmıştır.[5] Ancak, bu artış orta ve yüksek enlemlerde 1° C'ye çıkmaktadır.

Nelere yol açabilir?

Dünyamızın iklimindeki değişmelerin olası sonuçları üzerine çok şey söyleniyor; birbirinden ilginç ve çoğunlukla da karamsar birçok senaryo yazılıyor. Örneğin, Der Spiegel dergisinden yapılan bir aktarmaya göre;

▶ New York, Hamburg, Hong-Kong, Londra, Kahire, Kopenhag ve Roma gibi kentler sular altında kalabilecek,

▶ Denizler kıtalardaki bütün büyük nehirlere doğru ilerleyebilecek; böylece de Nil, Ganj, Ren ve Amazon'un denize döküldüğü yerlerde büyük körfezler oluşabilecek; tarım alanları ve otlaklar sular altında kalabilecektir.

▶ Kutuplardaki buzulların erimesi sonucu Danimarka, Hollanda, Belçika ve Bangladeş haritadan silinecektir.

▶ Kanada ve Orta Avrupa'da iklim ılımanlaşacak; Alpler'in eteklerinde palmiye ve servi türünden ağaçlar yetişebilecek; Akdeniz çevresinde korkunç kuraklıklar yaşanabilecektir.

▶ Dünyanın hiçbir yerinde rüzgârlar alışılmış yönlerden esmeyecek; Asya'da muson yağmurları ortadan kalkacak, denizlerdeki akıntılar yön değiştirebilecektir.[8]

Öte yandan, daha önce de değinildiği gibi,

Dünya Meteoroloji Kurumu, NASA ve AET desteğiyle hazırlanan rapora göre, 19. yüzyıldan bu yana 290 ppM'den 330 ppM'ye çıkan CO_2 yoğunluğunun 550 ppM'ye ulaşması durumunda ısınma 1,5-4,5° C artabilecek ve bu da tüm dünyada deniz seviyesinin 40-120 cm yükselmesine yol açabilecektir. Böylesi bir gelişmenin olası sonuçları için de şu tahminler yapılıyor:

▶ Mısır'da tarıma uygun alanların % 12-15'i sular altında kalabilecektir. Oysa, bu alanda ülke nüfusunun % 16'sı yaşamakta ve ulusal gelirin %15'i yaratılmaktadır.

▶ ABD'de 4800 km^2'yi kapsayan 52 yörede yapılan araştırmalar, deniz seviyesindeki 1,4-2,1 m yükselmenin, tarım alanlarının % 40-70'inin kullanılamaz duruma gelebileceğini ortaya koymuştur.

▶ Kutuplardaki sıcaklık artışı dünya ortalamasının iki-üç katı kadar olabilecek, dolayısıyla da okyanus akıntılarının yönleri değişebilecek, dünya genelinde de yağmur miktarı bir yandan olağanüstü artarken bir yandan da yöresel ve zamansal dağılımı değişebilecektir.[10]

Anlaşılan, durum, en uygun deyimiyle hiç de iç açıcı değil. Başka bir söyleyişle, suyumuz giderek ısınıyor(!)

Neler yapılabilir?

Bugüne değin, dünya ikliminin ısınma doğrultusunda değişmesiyle ilgili olarak kurulabilen neden-sonuç ilişkilerinde, özellikle ısınmada organik yakıtlardan yararlanma; başta ormanlar olmak üzere bitki örtüsünün, yine özellikle yakılarak yok edilmesi, atmosferde, başta CO_2 ve metan olmak üzere çeşitli gazların birikmesine yol açmakta, bu da iklimin genel olarak ısınmasına neden olmaktadır. Görüldüğü gibi bu süreci belirleyici nitelikte iki nedenden söz edilmektedir. Isınma enerjisi elde etmek amacıyla organik bileşimli yakıtların kullanılması ve ormanların yanması ya da yakılması. Dolayısıyla da, söz konusu sürecin önüne geçilebilmesi için, öncelikle, bu iki nedenin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Oysa, bilindiği gibi, enerji üretimi amacıyla organik bileşimli ya da başka bir söyleyişle fosil yakıtların kullanılması, henüz, dünyanın pek çok ülkesi için teknolojik bir zorunluluktur. Bu ülkelerde fosil yakıt yerine başka, örneğin güneş, rüzgâr ve hidrolik enerji kaynaklarından yararlanılması ekonomik olarak olanaksızdır; dahası çoğu ülkede de bu kaynaklar son derece sınırlıdır. Öte yandan, gelişmiş sayılan ülkelerde tüm sanayi üretimi, nükleer santrallerin yanı sıra fuel-oil başta olmak üzere fosil yakıt enerjisine dayandırılmıştır. Açıktır ki, bu ülkelerde de "bugünden yarına" bir teknolojik dönüşüm, en azından kısa dönemde olanaklı değildir. Kısacası; iklimin genel olarak ısınmasına yol açan nedenlerin arasında, başta ormanlar olmak üzere bitki örtüsünün çeşitli biçimlerde ve çeşitli amaçlarla yok edilmesinin önüne geçilmesi, görece olarak "çekici" ya da daha kolay kotarılabilir ve başka yönlerden de kesinlikle başvurulması gereken bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Böylesi bir yaklaşım yeğlendiğinde ise, bu kez, ormanlarla birlikte öteki bitki örtülerinin nasıl bir süreç sonunda ortadan kalktığına; bu sürecin temel dinamiklerine açıklık kazandırılması gerekecektir. Bu bağlamda söylenebilecek olanlar şunlardır;

▶ Özellikle gelişmemiş sayılan ülkelerde ormanlar, yakacak odun sağlamak ve tarım alanları elde etmek amacıyla yok edilmektedir. ABD Başkanı Carter'in isteğiyle yüzden fazla uzmanın birlikte hazırladığı **"Global 2000"** adlı ünlü raporda belirtildiğine göre tropikal iklim kuşağından her yıl 20 milyon hektar alan (yaklaşık Türkiye orman alanı genişliği) bu amaçlarla ormansızlaştırılmaktadır. Öyle ki, bu bölgelerde 190 milyon hektar alan daha şimdiden tümüyle ormansızlaştırılmıştır. Öte yandan, Landstat adlı uydu aracılığıyla yapılan saptamalara göre her yıl 157 bin km^2 tropikal orman tahrip edilmektedir. Bu kıyım aynı hızla sürdürüldüğünde, 2000 yılında tropikal ormanların yarısı, sonraki 50 yılda da tümü yok olacaktır.[11]

▶ Gelişmemiş ülkelerdeki yalnızca ormanlardan sağlanabilen ürünlere yönelik gereksinme, giderek artan miktarlarda gelişmemiş, ormanca varsıl ülkelerden karşılanmaktadır: Malezya, Filipinler ile Endonezya ve Güney Amerika'nın kimi ülkelerinden bu sürece pek çok örnek verilebilir. Örneğin, Endonezya'da hükümetin, şirket başına en fazla 105 bin hektar orman tahsisine izin vermesine karşın şirketler, "özel" izinlerle 4-5 milyon hektar orman "işletebiliyorlar". Öyle ki, bu ülkede elde edilen hammadde odundan üretilen kontraplak miktarı, Avrupa Topluluğu ülkelerinin tümünde yapılabilen üretimin beş katı dolayındadır.[12]

▶ Bir kısmı doğal nedenlerle çıkan yangınlar da ormanların azalmasına yol açmaktadır. Örneğin, FAO'nun belirlemelerine göre 1975-1987 döneminde, yalnızca Avrupa ülkelerinde 465 bin orman yangını çıkmış ve 6,7 milyon hektar orman yanmıştır. Yalnızca Türkiye'de 1937-1988 döneminde 45 bin yangınla, toplam 1,4 milyon hektar ormanın yandığı göz önünde bulundurulursa bu sürecin dünyamızın ormansızlaşması yönünden taşıdığı önem daha kolay kavranabilecektir.[13]

Başta ormanlar olmak üzere her çeşit bitki örtüsünün çeşitli amaçlarla yok edilmesi, görece olarak daha yoğun ve yaygın olarak gelişmemiş ülkelerde gözleniyor. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda bu ülkeler için özel önlemlerin geliştirilmesi ve bu önerilerin uluslararası kuruluşların desteğiyle yaşama geçirilmesi çabasına girilebilir. Doğaldır ki, bu amaçla, öncelikle dünya kamuoyunun ortak gelecekleri konusunda gerektiğince bilinçlendirilmesi zorunlu olacaktır. Başka bir söyleyişle; dünya genelindeki barış savaşımı örneği, örgütlü, sistemli bir çabaya girilmesi gerekmektedir. Ancak, bu noktada, giderek yaygınlaştığı gözlenen bağımsız "çevreci" ya da "yeşilci" hareketlerin, kısmi ya da yerel başarıların yanı sıra, gerçekte söz konusu süreçlere yol açan dinamikleri tümüyle ortadan kaldırabilecek toplumsal dönüşümleri amaçlayan siyasal savaşımların ikincil konuma itilebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Burada önerilen, insan ve doğa kıyımlarına yol açmayacak toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri amaçlayan siyasal savaşımların yerine geçebilecek, hatta bu savaşımların yanı sıra sürdürülebilecek bir çaba, kesinlikle değildir. Böylesi çabaların, kesin çözümleri üretemediği bir yana, süregelen sorunları hemen hemen tümüyle çözümsüzleştirdiğine pek çok örnek verilebilir. Önerilen, insanoğlunu her türden yıkımdan kurtarmayı amaçlayan siyasal savaşımların içinde, bu savaşımların bir parçası olarak gösterilmesi gereken çabalardır.

Artık, insanoğlunun yaşamının her alanında gerçek kurtuluşunu amaçlayan siyasal savaşımların gündemlerinde; daha somut bir söyleyişle programlarında "suyumuzun giderek ısındığı" gerçeğinden hareketle yapılması gerekenlere de yer verilmesi zorunlu olmuştur. ■

▲ **Ancak örgütlenerek koruyabiliriz.** *Ormanlar çeşitli amaçlarla yok ediliyor. Oysa dünyamızın geleceği için onlara ihtiyacımız var.*

Kaynaklar

*1) Irving WINTZER, "A Warming World: Challanges for Policy Analysis" **Economic Impact**, 1988/4*

2) "Büyük Kabus"; 28 Nisan 1989 tarihli Sabah Gazetesi

*3) **İklim ve İnsan** (Çeviren Mine ÖZGÜN); Eartscan, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara, 1985, s:35*

4) A.g.y. s:33

5,6) A.g.y. s: 36 ve 39

*7) "Topyekun İklim Değişikliğine Doğru", **Cumhuriyet Bilim -Teknik Dergi** 29 Temmuz, 1989, s: 2*

*8) Erol AYGÜN; "Ozon Tabakasındaki Deliklerin Sebepleri ve Sonuçları" **ÇEVRE ve ORMANCILIK** Ocak-Şubat 1989, s:23*

*9) "Dünyamızın Düzeni Altüst Olacak", 16 Ağustos 1986, **Cumhuriyet***

10) Irving WINTZER, a.g.y., s:5

11) "Global 2000" a.g.y. , s:14

*12) **Cumhuriyet Bilim Teknik**, 13 Mayıs 1989.*

13) Orman Genel Müdürlüğü kaynakları.

Orhan Aydın

ŞU "AT" SORUNUMUZ

Söylenenlerle yapılanların zıtlığını görünce size de AT masalı dinliyormuşuz gibi gelmiyor mu?

Son yirmi yılda edindiğim izlenime göre, dünkü AET ve bugünkü AT ülkemizde ne zaman tartışma konusu olsa, cevabı merakla beklenen soru şu oluyor: "AT'ye tam üyelik durumunda, Türkiye'deki mevcut sanayinin rekabet şansı nedir?" Gerçekte bilinmek istenen, hangisinin birinci turda, kaçının ikinci turda eleneceği ve hangi sektörde bir ihtimal finale kalınacağıdır.

Ancak ben sizlere Türkiye'deki tüm sektörleri didik didik edip, bunların on yıl sonraki muhtemel konumlarını, Avrupa'nın on yıl sonra varabileceği nokta ile karşılaştırıp, şu iyidir-bu kötüdür demeyi pek istemiyorum. Bu bana biraz anlamsız gibi geliyor.

"Gerçek şimdi ve buradadır" mantığı içinde kalmanın konuyu daha iyi aydınlatacağı düşüncesindeyim.

Biliyoruz ki, şu sıralar AT'deki işçi ücretleri bizdekinin yaklaşık ON katıdır. Bu önemli maliyet avantajına rağmen Avrupa'da herhangi bir sektörü ürküttüğümüzü sanmıyorum. Bugünlerde hiçbir Avrupalı kendi sanayilerini batırabileceğimiz kuşkusuyla yaşamıyor. Ancak bizim telaşımız bunun tersidir. AT'ye tam üye olduğumuzda hangi sektörlerin ayakta kalabileceğini araştırıyoruz.

Peki, şimdi eğri oturup, doğruyu konuşursak, kendimize şu soruyu sormamız gerekmiyor mu? "Türkiye'de ücretler AT'nin yaklaşık onda biri düzeyinde olduğu halde, hangi nedenler yüzünden mamullerimiz fiyat-kalite bileşkesi açısından rekabet dışıdır?" Kabul edelim ki, bu vahim bir durumdur.

1980'e kadar işçilik en önemli maliyet unsurudur deniliyordu. İşte size on misli ucuz işçilik. Buyurun mamullerinizi daha ucuza mal edin. Niçin hâlâ ihracat teşvik edilmek zorunda kalınıyor? Ben bu konuda biraz daha ileri gidip, şunu da söylüyorum: "Türkiye'de işçilere hiç ücret verilmese, sınai ürün ihracaatında yine de bugünkünden çok farklı bir durum ortaya çıkmaz."

Varılan noktada, gerçekleştirildiği iddia edilen ekonomik mucize bu ise, ortada bir aldatmaca yok mu? 1980'den sonra GSMH

▲ *Umurlarında mı Türkiye? Kohl ve Thatcher.*

Gürhan Uçkan

IRKÇILARIN KUZEY AVRUPA KALESİ

Wole Soyinka kendisine Nobel kazandıran yapıtlarını burada yaşayan bir göçmen olarak yazsaydı acaba birkaç aferinden başka birşey kazanabilir miydi?

Yaşadığımız dünyada insanın insanı ezmesinin kaçınılmaz sonucu olan zorunlu göçten çok az bir bölümüne hedef olan İskandinavya'nın bu iki "refah ülkesinde" ırkçılık, günlük yaşamın doğal öğeleri arasına girdi. "Kara tenli" sözü ile artık Afrikalılar kastedilmiyor; söz konusu olan Akdeniz insanları, Amerikalılar ve bir avuç Asyalı. Yasaların politik göçmenleri kabul etmeyi işleyen bölümleri, hızla zorlaştırılıyor ve her iki ülke yönetimi de, Helsinki'de attıkları imzadan hangi yolla daha az "zarar göreceklerini" hesaplamakla meşgul.

I.İsveçli Ku Klux Klan'lar

Eritrialı politik göçmen Ekista, eşi ve üç çocuğu, orta İsveç'teki Aneby kentinde bir geceyarısı kapılarının yumruklanması ile uyandılar. Kapının önünde, beş adet beyaz kukuletalı giysilere gizlenmiş adam vardı. Ku Klux Klan özentileri, kapıdan içeri benzin bombaları atıp kaçtılar. Göçmenler ölümden döndüler.

Karlstad'daki bir göçmen ailenin evi, üç metre boyunda bir çarmıhın ateşlenmesi ile yakılmak istendi. Uykuda olan aile, ölümden kıl payı kurtuldu.

Geçen yılın ağustosunda, Safle göçmen kampındakilerin üzerine benzin bombaları atan gençler; taşlarla, sopalarla ve kırık şişelerle içerideki yabancılara saldırdılar. Hakkında verilecek olan kalıp kalmama kararını endişeyle beklemekte olan göçmenler, kendilerini çıplak elleriyle çok zor korudular.

Sjöbo kenti, yabancıları alıp almama konusunda halkoylaması yapması ile, bir anda uluslararası önem kazandı. Halkın % 70'i, yabancılara hayır dedi. Hayır tezini savunan merkez partilileri, kentteki sosyal demokratların dörtte biri destekledi.

Göteburg Üniversitesi'nde, yabancılara verilen kültürel yardımın artırılması konusunda yapılan bir ankette, öğrencilerin % 51'i olumsuz yanıt verdi. Onlara göre, yabancıların desteklenecek bir kültürleri yoktu!

Bunlar, "basına bile (!) yansıyan" en bariz örneklerden bir avucu. Şimdi Norveç'e geçelim.

"Gençler azıyor"

Bu sözler, Lübnanlı politik göçmenlerin kaldığı eve av tüfeği ile ateş eden gençler için, üst derecedeki bir koruma görevlisince söylendi. Norveç'te, en son iki Pakistanlı'nın öldürülmesiyle sonuçlanan ve daha da beter olacağı bilinen olayların koruma görevlilerince ve politikacılarca bir türlü ciddiye alınmaması ve "ırkçılık" olarak gerçek adının verilmemesi, aklıbaşındaki kişileri endişelendiriyor. Bu satırların yazıldığı sırada Norveç başbakanının, "Irkçılık ve şiddet olayları yalnızca Norveç'e ait bir fenomen değil, tüm Avrupa'nın olayı", sözleri ile olayları geçiştirmeye çalışması, durumu daha da kızıştırdı.

İki Pakistanlı'yı bir yaşgününden çıkarken gören Polonyalı biri, büyük bir olasılıkla onların yanlarındaki Norveçli kızlara kafayı takıp, kavga çıkarıyor. Civardan gelen Norveçli gençler, Polonyalı'dan yana çıkıp adamı kızıştırıyorlar. Polonyalı koca bir bıçağı çekince, "Öldür! Öldür?" diye tempo tutarak bağırıyorlar. Adam, denileni yapıyor. Sonra, gayet güzel bir şekilde, göçmenler için sırat köprüsü olan sınırı geçip, İsveç'e geliyor. Her iki

içindeki payı yarı yarıya düşürülen ücretlere rağmen, AT'ye tam üyelik sırasında sanayimiz yine de sarsıntı geçirecekse, artık başka gerçeklerden söz edelim. Ve övünmeyi bırakalım. Atatürk, övün-çalış-güven demiş ama, altmışaltı yıl hiç durmadan övün dememiş herhalde...

Ben yöremde büyük desteklerle kurdurulan ve arkasından da kurtarılan bazı sınai kuruluşların, normalden 4-5 misli fazla ıskarta ile çalıştıklarını biliyorum. Verdiği işçi ücretinin 2-3 katını, istatistik eğrilerinin altına sığmayan ıskartalara harcayarak imalat hovardalığına düşenleri biliyorum.

Şu anda bu gerçeklerle yüz yüze yaşadığımıza göre, oturup sektörleri tasnif ederek, el terazi göz kantar hesabıyla, bu iyi, bu idare eder, bu dayanamaz derseniz, AT sorununu çözmek bir yana, bir de üstelik kendi kendimizi kandırmış oluruz. Kendisinden çok sık söz ettiren AT konusunu, bir kez olsun baştan alıp, bugünkü durumun ne tür gelişmelerden geçtiğini anlatmak istiyorum. Belleğimiz tazelensin ki, AT- Türkiye ilişkilerinin bundan sonra girmesi muhtemel yörüngesini kestirebilelim. Bakalım telaşlandığımıza değiyor mu? İşin ciddiyeti nedir?

Pek az insanın ilgilendiği ve tartıştığı AET sorunu birden 1963'te, Yunanlılar'dan 2 yıl sonra da olsa gündeme geldi ve antlaşmanın muhatabı olan Türkiye'deki sanayi ve iş çevrelerinin bakışları arasında 12 Eylül günü **Ankara Antlaşması** imzalandı. Bu, Türkiye ile AET'nin ortaklık antlaşmasıdır.

Bu antlaşmaya ek bir protokol vardı. Burada, söz konusu ortaklığın **hazırlık, geçiş** ve **son dönem**'inin nasıl işleyeceği anlatılıyordu. Protokolde **hazırlık dönemi** (Ankara antlaşmasının 3'üncü maddesi) beş yıl olacak ve gerektiğinde **on yıla** uzatılabilecekti.

Antlaşmanın olağanüstü yanı neydi?

İmzalanan Ankara Antlaşması ve onun ek protokolüne göre biz ne yapacaktık? Türkiye'nin üzerine düşen görevler neydi? Efendim, mevcut sektörlerde iktisadi tahliller gözden geçirilecek, genel ve özel korumalar ile **hızlandırılmış kalkınmamızı** geride bırakacak ve **ekonomik / siyasi / sosyal** gelişmelerimizi tam üyelik yılları geldiğinde, Avrupa Topluluğu'na yakın bir düzeye kavuşturup, **sancısız katılımı** sağlayacaktık.

Bütün bu sözler söylenince, hele hele yazılıp okununca size çok ciddi ve önemli konularmış gibi geliyorsa da, şundan emin olunuz ki, o sıralarda ne Türkiye'yi idare edenler, ne iş adamlarımız bu işin ciddiyetinden etkilenmiştir. Dahası, 1971 yılında **katma protokol** TBMM'den geçerken, Türkiye'deki kamuoyunun ve iş dünyasının ve de sayın parlamenterlerimizin **neyin imzalanmakta olduğundan** haberleri olduğu konusunda kuşkuluyum. (**Not:** K. Protokolü imzalayanlardan edindiğimiz izlenime göre...)

O sıralar AET'nin ne olduğu, bununla ortaklığın ne anlama geldiği, **hazırlık** ve **geçiş** dönemlerinin ne işe yaradığı, bu antlaşmanın ulusal çıkarlarımızla ne tür bir ilişkisi olduğu konusunda hemen hemen hiçbir kurumun ve kuruluşun fikri ve ilgisi yoktu.

Özetle: Türkiye, AET işini ciddiye almamıştı.

Buradaki derin çelişki, bir ülkenin geleceğini ilgilendiren bu kadar önemli uluslararası bir antlaşma karşısında bu derece **duyarsız olmaktır.** İşte benim, AET konusunda **olağanüstü** gördüğüm **tek nokta** budur.

Başa geç gelen akıllar

İşler böyle tıkır mıkır giderken ve deveci tellal iken, 1971 yılında Katma Protokol'ün ertelenmesi, önlem alınması, gözden geçirilmesi ya da en azından **tartışılması** gereğini savunan bazı kurumlar çıkmıştır. (ESO- Eskişehir Sanayi Odası gibi).

ESO o zamanlar, "Türk Sanayii ve Katma Protokol" isimli bir yayın, "Millet Meclisi Komisyon raporuna ilişkin **oda** görüşü" adlı broşür, açık oturumlar, paneller; "Topluma dönük sanayici bildirisi" gibi girişimler ve etkinlikler ortaya koymuştur.

O yıllarda konu neydi diye dönüp baktığımda, durumu şöyle özetlemek mümkündür: "Katma Protokol karşısında Türkiye'nin sanayileşme sorunu" (Bkz. 1971 ESO - yayını). ▶▶

ülke polisi hâlâ nedense uyanmamışken adam, **polise** gidip "pasaportumu kaybettim" diye başvuruda bulunuyor. Ardından kendi konsolosluğundan yolculuk belgesi ve feribot bileti edinerek, ülkesine geri dönüyor! Durumu, Norveç'in "Irkçılığa Hayır" örgütü, tümüyle bir skandal olarak niteledi.

Norveç'te av tüfeğinin, 18 yaşını dolduran herkese ruhsat alma zorunluluğu olmadan satılması, olaylarda bu silahın kullanımını da artırıyor. İşin ilginç yanı, Norveç'e gelen politik göçmen sayısının hızla **azalıyor** olması! 1989'un ilk altı ayında 1843 kişi politik sığınma hakkı için başvurmuştu. Aynı sayı, geçen yılın ilk altı ayında 3943'tü. Buna karşılık, 1988'de yabancılara yapılan saldırılardan 330'u polise bildirilmişken, bu yılın ilk altı ayında aynı sayı 240'ı buldu bile.

En beteri, belki de gizli ırkçılık

Kuzey'i süresi kısa bir konukluk sırasında görmeyip, biraz insanları tanıyacak kadar kalanlar, her göze görülmeyen, ama hep var olan ırkçılığı daha tehlikeli olarak tanımlıyorlar. Mektubu uzattığınız postane görevlisinden tutun, işe girmek için karşısına çıktığınız kişiye dek yaşadığınız ırkçılık... Yıllardır aksatmadan çalıştığınız işyerinde, birkaç gün olağandışı bir sorununuz nedeniyle biraz alışılmışın dışında davranırsanız; biraz daha sık, İsveçli arkadaşlarınız gibi hasta olursanız, anında yıllarınızı unutturan, sizi ülkeye dün gelmiş ve ona karşı her türlü kuşkulu davranışı doğal kabul eden anlayışın örneklerini görürsünüz. Bazen düşünürüm; Nobel'i ilk kez ▶▶

◀ *Tehlikeli olan kim? Norveçli gençler Lübnanlı göçmenlerin yaşadığı eve av tüfeği ile ateş açtılar. Mustafa Bitar ve Majed Araji paramparça olan kapıdan bakıyorlar.*

Bugün ise neyi tartışıyoruz: "AT'ye tam üyelik başvurusu yapıldığına göre, bu kabul görürse, Türkiye sanayii ne olur? Rekabet edebilir mi? "Yani, Türkiye nasıl sanayileşecek ve kalkınacak diye 70'li yıllarda tartışılırken, 80'li yıllarda mevcut sanayinin hali ne olura gelmiştir. Birinci aşamada ne kadar gayr-ı ciddi idiysek, ikinci aşamada ondan beter durumdayız.

5 Temmuz 1971 günü TBMM'de K. Protokol mevcut biçimiyle, 65 oya karşı 149 oyla kabul edildikten sonra, **yirmiiki yıllık** bir zaman dilimi içinde, Türkiye'nin ne yapacağı ak üzerine kara ile yazılmış, yerine getirilmesi gereken yükümlülükler tarih tarih belli olmuş iken, 1976'da AET 6 üyeden 9'a çıkınca,bir tamamlayıcı protokolün de Meclis'ten geçmesi gerekti. Tamamen bir formalitenin yerine getirilmesi çerçevesinde görülebilecek bu antlaşma birden bire tartışma konusu oldu. Neden? Yetkililerimiz daha önce imzalanan Katma Protokol'ün **iyi olmadığını** anlayıp, birşeyler bahane edip, bu işi nasıl düzeltebileceklerini düşünür oldular.

AT de konunun bizimle ilgili bölümünü pek ciddiye almış sayılmaz. İşlerine gelmediği zaman nasıl olsa antlaşmalara uymamak gibi bir lüksleri de var.

Daha sonra 9-10 Nisan 1976 günü İzmir'de tek gündem maddesi ile Türk sanayicileri toplandı. Önceleri AET eleştirisi yapanları aralarından atmak isteyen bu kişiler (5 yıl önce), bu kez aynı konuyu tekrar, ancak önceki eleştiriler doğrultusunda ele aldılar. Bu toplantıdan sonra yayınlanan ortak metinde şöyle deniliyordu: "Avrupa ve Türkiye'nin ilişkilerini tayin eden - beraber gümrük birliği içinde olma- prensibi Türkiye'nin kalkınma hedefleriyle ve amaçlarıyla çelişkilidir".

Bu arada ne oldu da, iş bu noktaya geliverdi. Hiçbir şey. Yalnızca akıllar başlara biraz geç geldi, o kadar. Çünkü anlaşılmıştı ki, "**serbest ekonomiye** inanıyor ve onu istiyormuş gibi davranan Avrupa devletleri; **tarım** ve buna dayalı sektörlerde subvansiyon ve kotalar yoluyla savunma sistemini kurmuş; ileri ve üstün oldukları **sanayide** ise dünyanın en liberal sınai ürün dışsatımını Ortak Pazar çerçevesinde gerçekleştirmek istiyorlar.

Kısa bir örnekle anlatmak istersek, tekstil ve konfeksiyon makinesi satarken **sıfır gümrük** ve liberasyon istiyorlar, ama o makinelerin ürünü olan pamuklu dokuma ve mintan alırken kota koyuyorlar. En çok şansımızın olduğunu sandığımız tekstil ve ürünlerinde 1976 yılında 273 milyon dolar dışsatıma karşılık, 265 milyon dolarlık dokuma makinesi ve sentetik lif dışalımı yapmışız.

Önce konuyu kavramadan antlaşma imzalayıp, sonradan da "çamura yatma" işlerini pek iyi becerdiğimiz için, AET konusu da bir türlü netliğe kavuşmuyordu. Bu havada 80'li yıllara gelindi.

"Cin olmadan adam çarpmak": İşte 80'li yıllara damgasını vuran ekonomi politiğimiz. Özal bize bunu iyice belletti. 80'li yılların kalkınma stratejisi, geçmiş yıllara göre değişikti. Sayın Özal'ın bunu daha bir iyi anlayabilmesi ve kendi getirdiği bu farklı bakışın yorumunu bir seferde kavrayabilmesi açısından, onun üslubunu kullanmak en kestirme yol olsa gerek. 80'li yılların ekonomi anlayışı bence: 'El şeyiyle gerdeğe girmek'' biçiminde özetlenebilir.

Son yıllarda Özal tarafından sürekli olarak vurgulanan kalkınma modelinden şu çıkıyor:

"Bizim öyle kalkınacağımız, sanayileşeceğimiz falan yok. AT ülkeleri ile ortakmışız gibi yapıp, bu işi onların üzerine atarız. (Ne cinlik). Kalkınmanın finansmanını sağlarlar, gelip fabrikalarını kurarlar, mallarını da satarlar."

Şimdi; bütün yetkili ve etkililere şunu söylemeye çalışıyorum. Türkiye'de yaşayan **bizler** birşeyler yapmaz isek, sonuçta Türkiye özlemini duyduğumuz düzeye gelemez. **Kalkınmanın** ve onurlu devlet olmanın **kolay yolu yoktur.** Kimse sizin için, yok efendim stratejik durumunuz için, sizin adınıza, bunu yapmaz. Yaparsa kendi ulusal gelirini arttırma yönünde yapar. O zamanda kalkınan biz olmayız.

Vatanseverlerimizin önerileri

Bugün için artık AT'ye tam üyelik başvurusu yaptığımıza göre, Türkiye'de bu konuda araştırma yapan ve sürekli yayın çıkartan

---

alan Afrikalı yazar olma onurunu taşıyan Nijeryalı Wole Soyinka, kraldan parasını ve diplomasını aldıktan, o görkemli Şehirevi'nde dünyanın parasını vererek katılan kişilerle birlikte yediği yemekten sonra smokinini çıkarıp, bir pantolon, bir ceket ile halkın arasına karışsaydı, ne olurdu diye. Örneğin, bir otobüs şoförüne adres sorsaydı biraz güç anlaşılır bir İngilizceyle. Ya da köşedeki pastanenin tombul satıcısından bir çörek almaya kalksaydı.

Göze sadece insanların saç ve tenlerinin rengi takılıp kalıyorsa, ne yüzyıllık sosyal demokrasi, ne de o ünlü refah... Varılan nokta insanlık suçlarının en büyüğü: Irkçılık.

Ona Nobel kazandıran yapıtlarını burada yaşayan bir **"invandrare"** (göçmen) olarak yazmış olsaydı. Acaba **"duktig"** (çalışkan) bir invandrare'likten öte bir yere gidebilir miydi? İki sözcük söylemeyi öğrettiğiniz papağana uzatılan yerfıstığı gibi birkaç aferinden başka bir şey kazanabilir miydi?

Uyuşturucu maddeleri İsveç'e sokan, başta bizimkiler olmak üzere, tüm yabancılara haklı olarak çok kızılır. Ne ki, yurtdışında bir İsveçli'nin aynı nedenle polisle başı derde girerse, hemen birlik olunur. "Aaaa... Orasının hapisanesinde nasıl yaşayabilir?" diye çok üzülünür. Bu yaz, kilolarca uyuşturucu madde ile Yunanistan'da iki İsveçli'nin yakalanması üzerine basında çıkan yazılar akıl alır gibi değil. Bir kısmı, Yunanlı avukatların "tembelliklerinden", "para yiyiciliklerinden" söz ediyor; bazıları, hapisanelerin kötülüğünden. Bir bölümü de, daha iyimser. Kilolarca uyuşturucu maddenin, gençlerin özel gereksinmeleri için olduğuna mahkeme inandırılırsa, çocuklar kolay kurtulurlar şeklinde yazıyor. Kısacası, yabancıların en kötü yanları olarak tanımladıkları uyuşturucu madde kaçakçılığı yapanlar kendi çocukları olunca önemli bir şey değil gibi gösterilmek isteniyor.

Önemli olan, saçlarının, tenlerinin rengi. İnsanın gözüne yalnızca bu takılıp kaldıysa, ne yüzyıllık sosyal demokrasi, ne de o ünlü refah... Varılan nokta aynı: İnsanlık suçlarının en büyüğü olan ırkçılık.

İsveç, kendi göçmenlerine tanıdığı haklar bakımından, belki de dünyanın en liberal ülkesi. Belediye ve il meclisleri seçimlerinde İsveç vatandaşı olmayan göçmenlerin de oy hakkı var. Ayrıca, emeklilik konusunda belirli bir kısıtlama dışında, diğer tüm sağlık ve çocuk bakımı sigortalarından kısıntısız yararlanabiliyorlar. Ne ki ülke, dışardan gelmek isteyen yeni göçmenlere karşı bir şato gibi korunuyor. Sınır polisine giderek artan yetkiler tanıyan yasa "düzenlemeleri", özellikle koyu tenli kişilerin, politik sığınma hakkını kullanabilmelerini, kesinlikle karşısına çıkan polisin kafa yapısına bırakıyor. Bu hakkın, birçok serüvenci tarafından istismar edildiği bilinen bir şey ama, vatanından uzak kalmaya zorlanan kişilerin görünüşlerine değil, gerçek durumlarına bakılması ve yasalara göre başvurularının incelenmesi, İsveç'in de imzası bulunan Helsinki Bildirisi'nin temel ilkeleri arasındadır. (Evsahibi ülkenin, Finlandiya'nın, bu ilkelere nasıl uyduğu (!) bir ayrı yazı konusu olabilir.)

▲*"Zengin" ülkenin vatandaşları. Demokrasi sadece onlar için mi?*

F.Almanya, İngiltere ve Fransa gibi İskandinav ülkeleri de, Helsinki Bildirisi'nden yan çizmenin yollarını aramakla meşguller. Birleşik Avrupa Devletleri'ne doğru pupa yelken giden bu ülkeler, tüm yeryüzünün yalnızca iki bölümden oluştuğunun kanıtını veriyorlar: Yoksullardan ve zenginlerden. Bu nedenle de, demokrasiyi iki ayrı kılıkta görüyorlar: Zenginler için olan ve yoksullar için zorla şekillendirilen demokrasi.

Yani Nazilik ve faşist terör giderek tırmanırken; yabancılara yöneltilen örgütlü saldırılar yetkililerce bireysel olaylar olarak gösterilirken, yüzyılımızın son on yılında tarihin en tatsız yanlarını anımsatan olaylar bekliyor bizleri. Yumurta kapıya dayanmadan kolları sıvamak gerek.

Geliyorlar çünkü. ■

İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV'nin durumu geniş bir biçimde irdeleyen son kitaplarından birine göz atmak gerekmektedir. İKV, 20 yıldır bu işle uğraşır ve konuyla ilgili 200 kitap yayınlamıştır. Eylül 1985'te yayınladıkları 386 sayfalık "AT karşısında Türk sanayiinin durumu" adlı kitapta, özetle varılan sonuç şudur: "Tam üyeliğimiz halinde Türk sanayii önemli bir hasar görmeyecektir. "Tabii, hasar görmememiz için de bazı önerileri olmuş ve bununla ilgili birkaç küçük (?) sorun saymıştır.

Bu öneri ve sorunları, **ondokuz ana başlık** ve **otuzbir paragraf**'ta kısaca özetlemişler. Bunları merak edip okursak durum aydınlığa kavuşmuş olacaktır. Hem aydınlığa kavuşacak, hem içimiz ferahlayacak; bir de 1963'ten bu yana hangi noktaya gelebildiğimizi göreceğiz.

▲ *Ya "serbestçe" dolaşırlarsa? Almanlar'a göre bu durumda "baraj çökmesi" olur.*

Fikir vermesi açısından 31 paragrafın bir kaçına değineceğim. **Tam üyelik** durumunda sanayimizin hasar görüp, çökmemesi için o aşamada tüm sınai girdilerin, özellikle **hammaddelerin** Avrupa standartında olması gerekiyormuş.

Neyse, bu hemen halledilebilir, basit bir meseledir.

Tam üyelik eşiğinde, eğitim kalitesinin Avrupa düzeyine çıkması vazgeçilmez bir koşulmuş. Aslında bu da bizim için basit bir konu. Milli Eğitim Bakanı'nı değiştirir, bu işin önemli bir bölümünü hallederiz de; şu öğretmenler plajlarda gazoz satmaktan vazgeçip, sevgili öğrencileri için güzel eğitim programları hazırlasalar ya. Ama nerede öyle yurtsever, özverili öğretmenler? Neyse, Sahil Koruma'ya haber verir, plajlarda gazoz satan vatandaşların kimlik kontrolünü yaptırırız. Böylece öğretmen olanları toplar, düzenli bir nöbet çizelgesi hazırlatırsak, onları okullarına bağlarız.

Ancak İKV bir yerde diyor ki, enflasyon o aşamada Avrupa ortalamasına uygun durumda olmalıymış. İşte bu biraz zor. Ama Allah'ın izniyle, onu da hallederiz. Hele o günler bir gelsin.

İKV'ye göre yukarıda değindiğimiz konulara benzer 19 ana başlık ve 31 paragraf altında toplanabilen diğer koşullar yerine getirilirse, sanayimiz pek önemli bir hasar görmezmiş.

Ve bizim bunları on yılda gerçekleştirmemiz gerekiyormuş.

Merak ediyorum, bunları yazanlar, acaba **yazdıklarına inanıyorlar mı?**

Eğer inanıyorlarsa, buradan kendilerine bir ülke gerçeğini duyurmak istiyorum. Biz Türkiye'de üretim teknolojisine egemen değiliz. Teknoloji bilmeyen, dolayısıyle öğretemeyen, yarım yamalak uygulayan bir sanayinin rekabet gücü yoktur.

Bunu öğrenmek için yeterince imam hatip okulu açtık. Şu sıralar 1989 yaz ayları Kur'an kurslarında yaklaşık **üçmilyonikiyüzbin** 10-15 yaşlarında ve daha da küçük çocukların ezber eğitimi yaptığını basından öğrenmiş bulunuyoruz. Amma, kemiyet ve keyfiyet cihetlerinden hal-i hazırda ecnebi teşkilatlara aza olacak seviyede bulunmamaktadırlar.

Gelecek **on** yıl içinde bunların acısını hep beraber ta yüreğimizden hissedeceğiz. Söylenenlerle, yapılanların zıtlığını görünce size de AT masalı dinliyormuşuz gibi gelmiyor mu?

Avrupa'nın konuya yaklaşımı

Gelelim işin AT tarafına. Eh, onlar da konunun bizimle ilgili olan bölümünü pek ciddiye almış sayılmazlar. İşlerine gelmediği zaman nasıl olsa antlaşmalara uymamak gibi bir lüksleri var. İlişkilerimize bir göz atalım.

Genel sınai üretimdeki payı **yüzde 30** civarında olan Türkiye gıda sanayiinin (Dışsatım payı yüzde 17), AT'deki sorunu şudur: Toplulukta gıda sanayii; tarım sektörü çerçevesinde ele alınmakta ve dış rekabete karşı korunmaktadır. AT'de gıda sanayiinin üretim içindeki payı yüzde 11'dir. Bu oranlar dikkate alınırsa, konu bizim açımızdan AT'ye göre üç kat daha önemlidir ve toplam üretimimizin üçte birini ilgilendirmektedir, ama koruma karşısında yapacağımız birşey yoktur.

Toplam dışsatımımız içinde yüzde 18 payı olan dokuma ile yüzde 20 olan konfeksiyon, (yani gıda ile birlikte dışsatımımızın yarısını ilgilendirir), AT'de **kota** savaşı vermektedir. Görülüyor ki dışsatımımızın yarısı AT'nin subvansiyonu ve kotası karşısında mücadele vermek zorundadır. Buna karşın, toplam sınai üretimimizin yüzde ikilik bölümünü kapsayan makinę üretiminde ise AT tam liberal ticareti önermektedir.

Biz de işte, bu uyumlu hazırlık ve Avrupa Topluluğu'na dühul etme faslında, enflasyonu düşünüp, gelirleri on kat artırıp, göçleri engelleyip, siyasal ve sosyal düzeyi yükseltip, bir de mümkünse Avrupalı gibi davranabilirsek şu AT sorununu hemen hemen çözmüş olacağız.

AT ile 1 Ocak 1973'te başlayan Gümrük Birliği **tekstil**'de işlemedi. 12 yıllık liste 1985'te sıfırlanacaktı ancak bugüne kadar iki kez indirmeye fırsat bulmuşuz. Buna da şükür.

Efendim, alış-veriş, gümrük vs. gibi dünya işleri böyle. Ancak Türkiye bu konulara hep ikincil sorunlar diye bakmıştır. AT'nin bu tür çıkarcı davranışlarını tebessümle karşılamış olmamızın elbette önemli bir nedeni vardır.

Biz ki, onaltı devleti yıkıp, onyedincisini kurmuş (bu sayı içine yıktığımız diğer devletler alınmamıştır) bir ulusun tecrübeli torunlarıyız, elbette devlet adamlarımızın engin siyasi sezgileri vardır. "AT'de alış-verişin dışında temel **konu siyasi birliktir**", demektedir sayın büyüklerimiz. En önem verdiğimiz konunun **Batı ile entegrasyon** ve **siyasi birlik** olduğu söylendiğine göre, ekonomik sorunları fazlaca büyütmemize gerek yok. Biliniyor ki, **siyasi birlik ortak** bir parlamento ve ortak bir askeri güç kurmaktan geçiyor.

Bakınız Avrupalı bir yazar bununla ilgili olarak ne yazmış. (London Times- Peter Jay): "Avrupa ciddi bir siyasal birlik kurmadıkça, ekonomik birlik kurarak herhangi bir hedefe ulaşamaz. Etkin bir siyasal birlik için de, askeri alanda birleşme gerekmektedir. Avrupa'yı askeri alanda birleştirmeye her kalkışma ise bir facia yaratmıştır. Örnek: Napolyon ve Hitler."

"Die Zeit" Başyazarı Theo Sommer 19.5. 1985'te şöyle yazmıştı: "Yeni bir Türk işgali imkânını AET'nin Ankara ile yaptığı antlaşma sağlayabilir. 1.12.1986'dan itibaren serbest dolaşım hakkı verilmesi öngörülmektedir. Bu bir "Dammbruch"tur, yani baraj-çökmesidir. O zaman Vertragsbruch, yani antlaşma-çökmesi gündeme gelir. Özetle, hiç utanmayalım ve sözleşmeye uymayalım."

Bu da bir Avrupalı'nın serbest dolaşım hakkı ile ilgili görüşü.

Enflasyonu düşürüp, gelirleri on kat artırıp, göçleri engelleyip, siyasal ve sosyal düzeyi yükseltip bir de mümkünse Avrupalı gibi davranabilirsek şu AT sorununu hemen hemen çözmüş olacağız.

Yine **"Die Zeit"** gazetesinde, Nina Grünberg, 29.9.1983'te şöyle yazıyor: (Zimmermann'la ilgili bir sürü şey anlattıktan sonra...), "Nerede kaldı Alman-Türk dostluğu denecektir. Aslında bu konuda gönülden dem vuran biz değiliz. Bu Türkler tarafından daima bizden daha çok önemsenen bir duygudur."

Buyrunuz işte, karşılıksız aşk.

Konunun başlarında sorduğumuz soruya geri dönersek, acaba gerçekten AT konusunda telaşlandığımıza değiyor mu? Türkiye'nin 1963'ten bu yana işi ne kadar önemsemiş olduğunu gördük. Anladığım kadarıyla, pek öyle ananevi Alman-Türk dostluğundan yararlanıp, aradan sıyrılıp kolaya konamayacağız. Ayrıca Avrupa bize topluluğa herhangi bir zamanda tam üye olacakmışız gibi de bakmıyor.

AT-Türkiye ilişkilerine baştan sona şöyle bir göz attığımızda, yargım şu oluyor: "**AT-Türkiye ilişkisi artık, geldiği bu noktada gayri ciddidir. Batı çıkarı doğrultusunda sade ve kaba bir strateji izlemekte, biz ise ilkesiz ve cılız bir politikayla tam üye olamamak için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz.**" ■

İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV'nin durumu geniş bir biçimde irdeleyen son kitaplarından birine göz atmak gerekmektedir. İKV, 20 yıldır bu işle uğraşır ve konuyla ilgili 200 kitap yayınlamıştır. Eylül 1985'te yayınladıkları 386 sayfalık "AT karşısında Türk sanayiinin durumu" adlı kitapta, özetle varılan sonuç şudur: "Tam üyeliğimiz halinde Türk sanayii önemli bir hasar görmeyecektir." Tabii, hasar görmememiz için de bazı önerileri olmuş ve bununla ilgili birkaç küçük (?) sorun saymıştır.

Bu öneri ve sorunları, **ondokuz ana başlık** ve **otuzbir paragraf**'ta kısaca özetlemişler. Bunları merak edip okursak durum aydınlığa kavuşmuş olacaktır. Hem aydınlığa kavuşacak, hem içimiz ferahlayacak; bir de 1963'-

▲ *Ya "serbestçe" dolaşırlarsa? Almanlar'a göre bu durumda "baraj çökmesi" olur.*

ten bu yana hangi noktaya gelebildiğimizi göreceğiz.

Fikir vermesi açısından 31 paragrafın bir kaçına değineceğim. **Tam üyelik** durumunda sanayimizin hasar görüp, çökmemesi için o aşamada tüm sınai girdilerin, özellikle **hammaddelerin** Avrupa standartında olması gerekiyormuş.

Neyse, bu hemen halledilebilir, basit bir meseledir.

Tam üyelik eşiğinde, eğitim kalitesinin Avrupa düzeyine çıkması vazgeçilmez bir koşulmuş. Aslında bu da bizim için basit bir konu. Milli Eğitim Bakanı'nı değiştirir, bu işin önemli bir bölümünü hallederiz de; şu öğretmenler plajlarda gazoz satmaktan vazgeçip, sevgili öğrencileri için güzel eğitim programları hazırlasalar ya. Ama nerede öyle yurtsever, özverili öğretmenler? Neyse, Sahil Koruma'ya haber verir, plajlarda gazoz satan vatandaşların kimlik kontrolünü yaptırırız. Böylece öğretmen olanları toplar, düzenli bir nöbet çizelgesi hazırlatırsak, onları okullarına bağlarız.

Ancak İKV bir yerde diyor ki, enflasyon o aşamada Avrupa ortalamasına uygun durumda olmalıymış. İşte bu biraz zor. Ama Allah'ın izniyle, onu da hallederiz. Hele o günler bir gelsin.

İKV'ye göre yukarıda değindiğimiz konulara benzer 19 ana başlık ve 31 paragraf altında toplanabilen diğer koşullar yerine getirilirse, sanayimiz pek önemli bir hasar görmezmiş.

Ve bizim bunları on yılda gerçekleştirmemiz gerekiyormuş.

Merak ediyorum, bunları yazanlar, acaba **yazdıklarına inanıyorlar mı?**

Eğer inanıyorlarsa, buradan kendilerine bir ülke gerçeğini duyurmak istiyorum. Biz Türkiye'de üretim teknolojisine egemen değiliz. Teknoloji bilmeyen, dolayısıyle öğretemeyen, yarım yamalak uygulayan bir sanayinin rekabet gücü yoktur.

Bunu öğrenmek için yeterince imam hatip okulu açtık. Şu sıralar 1989 yaz ayları Kur'an kurslarında yaklaşık **üçmilyonikiyüzbin** 10-15 yaşlarında ve daha da küçük çocukların ezber eğitimi yaptığını basından öğrenmiş bulunuyoruz. Amma, kemiyet ve keyfiyet cihetlerinden hal-i hazırda ecnebi teşkilatlara aza olacak seviyede bulunmamaktadırlar.

Gelecek **on** yıl içinde bunların acısını hep beraber ta yüreğimizden hissedeceğiz. Söylenenlerle, yapılanların zıtlığını görünce size de AT masalı dinliyormuşuz gibi gelmiyor mu?

Avrupa'nın konuya yaklaşımı

Gelelim işin AT tarafına. Eh, onlar da konunun bizimle ilgili olan bölümünü pek ciddiye almış sayılmazlar. İşlerine gelmediği zaman nasıl olsa antlaşmalara uymamak gibi bir lüksleri var. İlişkilerimize bir göz atalım.

Genel sınai üretimdeki payı **yüzde 30** civarında olan Türkiye gıda sanayiinin (Dışsatım payı yüzde 17), AT'deki sorunu şudur: Toplulukta gıda sanayii; tarım sektörü çerçevesinde ele alınmakta ve dış rekabete karşı korunmaktadır. AT'de gıda sanayiinin üretim içindeki payı yüzde 11'dir. Bu oranlar dikkate alınırsa, konu bizim açımızdan AT'ye göre üç kat daha önemlidir ve toplam üretimimizin üçte birini ilgilendirmektedir, ama koruma karşısında yapacağımız birşey yoktur.

Toplam dışsatımımız içinde yüzde 18 payı olan dokuma ile yüzde 20 olan konfeksiyon, (yani gıda ile birlikte dışsatımımızın yarısını ilgilendirir), AT'de **kota** savaşı vermektedir. Görülüyor ki dışsatımımızın yarısı AT'nin subvansiyonu ve kotası karşısında mücadele vermek zorundadır. Buna karşın, toplam sınai üretimimizin yüzde ikilik bölümünü kapsayan makinç üretiminde ise AT tam liberal ticareti önermektedir.

Biz de işte, bu uyumlu hazırlık ve Avrupa Topluluğu'na dühul etme faslında, enflasyonu düşünüp, gelirleri on kat artırıp, göçleri engelleyip, siyasal ve sosyal düzeyi yükseltip, bir de mümkünse Avrupalı gibi davranabilirsek şu AT sorununu hemen hemen çözmüş olacağız.

AT ile 1 Ocak 1973'te başlayan Gümrük Birliği **tekstil**'de işlemedi. 12 yıllık liste 1985'te sıfırlanacaktı ancak bugüne kadar iki kez indirmeye fırsat bulmuşuz. Buna da şükür.

Efendim, alış-veriş, gümrük vs. gibi dünya işleri böyle. Ancak Türkiye bu konulara hep ikincil sorunlar diye bakmıştır. AT'nin bu tür çıkarcı davranışlarını tebessümle karşılamış olmamızın elbette önemli bir nedeni vardır.

Biz ki, onaltı devleti yıkıp, onyedincisini kurmuş (bu sayı içine yıktığımız diğer devletler alınmamıştır) bir ulusun tecrübeli torunlarıyız, elbette devlet adamlarımızın engin siyasi sezgileri vardır. "AT'de alış-verişin dışında temel konu **siyasi birliktir**", demektedir sayın büyüklerimiz. En önem verdiğimiz konunun Batı ile **entegrasyon** ve **siyasi birlik** olduğu söylendiğine göre, ekonomik sorunları fazlaca büyütmemize gerek yok. Biliniyor ki, **siyasi birlik ortak bir parlamento ve ortak bir askeri güç kurmaktan geçiyor.**

Bakınız Avrupalı bir yazar bununla ilgili olarak ne yazmış. (London Times- Peter Jay): "Avrupa ciddi bir siyasal birlik kurmadıkça, ekonomik birlik kurarak herhangi bir hedefe ulaşamaz. Etkin bir siyasal birlik için de, askeri alanda birleşme gerekmektedir. Avrupa'yı askeri alanda birleştirmeye her kalkışma ise bir facia yaratmıştır. Örnek: Napolyon ve Hitler."

"Die Zeit" Başyazarı Theo Sommer 19.5. 1985'te şöyle yazmıştı: "Yeni bir Türk işgali imkânını AET'nin Ankara ile yaptığı antlaşma sağlayabilir. 1.12.1986'dan itibaren serbest dolaşım hakkı verilmesi öngörülmektedir. Bu bir "Dammbruch"'tur, yani baraj-çökmesidir. O zaman Vertragsbruch, yani antlaşma-çökmesi gündeme gelir. Özetle, hiç utanmayalım ve sözleşmeye uymayalım."

Bu da bir Avrupalı'nın serbest dolaşım hakkı ile ilgili görüşü.

Yine **"Die Zeit"** gazetesinde, Nina Grünberg, 29.9.1983'te şöyle yazıyor: (Zimmermann'la ilgili bir sürü şey anlattıktan sonra...). "Nerede kaldı Alman-Türk dostluğu denecektir. Aslında bu konuda gönülden dem vuran biz değiliz. Bu Türkler tarafından daima bizden daha çok önemsenen bir duygudur."

Buyrunuz işte, karşılıksız aşk.

Enflasyonu düşürüp, gelirleri on kat artırıp, göçleri engelleyip, siyasal ve sosyal düzeyi yükseltip bir de mümkünse Avrupalı gibi davranabilirsek şu AT sorununu hemen hemen çözmüş olacağız.

Konunun başlarında sorduğumuz soruya geri dönersek, acaba gerçekten AT konusunda telaşlandığımıza değiyor mu? Türkiye'nin 1963'ten bu yana işi ne kadar önemsemiş olduğunu gördük. Anladığım kadarıyla, pek öyle ananevi Alman-Türk dostluğundan yararlanıp, aradan sıyrılıp kolaya konamayacağız. Ayrıca Avrupa bize topluluğa herhangi bir zamanda tam üye olacakmışız gibi de bakmıyor.

AT-Türkiye ilişkilerine baştan sona şöyle bir göz attığımızda, yargım şu oluyor: "**AT-Türkiye ilişkisi artık, geldiği bu noktada gayri ciddidir. Batı çıkarı doğrultusunda sade ve kaba bir strateji izlemekte, biz ise ilkesiz ve cılız bir politikayla tam üye olamamak için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz.**" ■

SENDİKACILIKTA "DOĞRU"LAR

İşçi sınıfının mevcut yapısını ve iç dinamiğini yeterince kavramadan ve getirilen önerilerin içeriğini ve karmaşıklığını bile bilmeden belirlenen taktikler, hepimize zarar verir.

Aşık Veysel ilk yayınlanan uzunçalarına bir Nasrettin Hoca öyküsüyle başlar. Nasrettin Hoca bir gün eline bir saz almış, bir yeri tutmuş, tıngırdatıp duruyormuş. Hanımı, "Hoca", demiş, "benim bildiğim saz çalanlar ellerini bir aşağı bir yukarı oynatırlar; halbuki sen bir yer tutturdun, hep orayı çalıyorsun." Nasrettin Hoca da hanımına şöyle yanıt vermiş: "Onlar benim çaldığım yeri arıyorlar da onun için ellerini öyle oynatıyorlar."

Aşık Veysel bu öyküden sonra çaldığı türkünün gerektirdiği biçimde ve ustalıkla elini oynatıp durur.

Türkiye işçi sınıfının son yıllarda yükselen mücadele kararlılığı, bilinci ve deneyim birikimi, sol'da sendikacılık hakkındaki tartışmaları yoğunlaştırdı. Geçmiştekinden farklı olarak, siyasal yayın organlarının her sayısında işçi sınıfı hareketi ve sendikacılıkla ilgili bölümler yer alıyor. İşçi sınıfının yükselen mücadelesi sol'u da etkilemeye ve biçimlendirmeye başlıyor.

İşçi sınıfının mücadelesi sendikal mücadeleyle, işçi sınıfının örgütlülüğü sendikal örgütlülükle özdeş değildir.

Ancak bu tartışmalarda dikkati çeken önemli bir nokta var. Sendikal örgütlenme ve mücadelede belirli koşullarda ortaya çıkan biçimler ve formülasyonlar mutlaklaştırılıyor ve fetişleştiriliyor. Sorunların özü açılarak sorunların çözümü tartışılacağına, süren tartışmalar birer kavram yarışına dönüyor. Birçok kavram, içeriği anlaşılmadan "alâmet-i fârika" haline dönüştürülüyor. Bazen sazın bir perdesi tutuluyor ve herkesin orayı aradığı zannediliyor.

Bu sorun aşılmazsa, sol'un Türkiye işçi sınıfının yükselen mücadelesini kavrayabilmesi ve yönlendirebilmesi mümkün olmaz. Böylesine tarihsel bir fırsat, bu alandaki deneyimsizlikten, bilgisizlikten ve düşünce sığlığından, kaçırılmış olur.

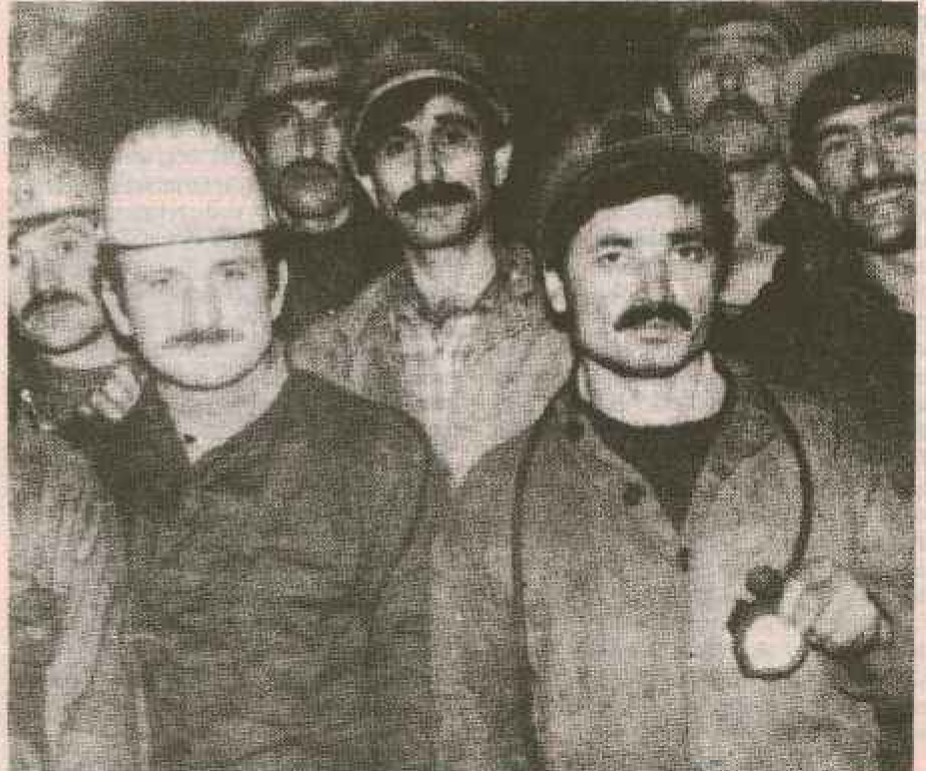
"Sendikal birlik", "sınıf ve kitle sendikacılığı", "işçi komite ve konseyleri" ve "siyasal partinin sendikalarla ilişkileri" bu yaklaşımın en yaygın olarak gözlenebildiği konulardır.

"Sendikal birlik" işçi sınıfının sendikal örgütlenmesinde gündeme gelebilecek bir hedeftir. İşçi sınıfının mücadelesi sendikal mücadeleyle, işçi sınıfının örgütlülüğü sendikal örgütlülükle özdeş değildir. Bunlar kesişebilir de, ayrılabilir de. Buna göre, "sendikal birlik"i işçi sınıfının genel durumundan soyutlayarak yapılan tartışmalar yarar sağlamaz. Öyle koşullar yaşanabilir ki, sendikal birlik işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinde sınıfı bir adım daha ileri götürür. Bu durumda sendikal birlik savunulur. Ama öyle koşullar ortaya çıkabilir ki, sendikal birlik teslimiyet anlamına gelir. Bu koşullar altında sendikal birliği savunanlar değil, işçi sınıfının uzun vadeli mücadelesine katkıda bulunacak ayrılıkçı eğilimler tarihsel olarak haklıdır.

Diğer bir deyişle, sendikal örgütlülükte "birlik" konusunda değişmez bir "doğru" yoktur. "Birlik", sınıfın iç örgütlülüğünü, kendine güvenini ve mücadele kararlılığını artıracaksa, savunulabilir. Yine de bunun taktiklerini somut koşullara göre geliştirmek gereklidir.

"Sınıf ve kitle sendikacılığı", dünyada ve Türkiye'de belirli bir dönemde yaygınlaşan ve içeriği genellikle (kullananlarca bile) yeterince anlaşılmayan bir kavramdır. Bu kısa yazıda bu formülasyonu yaratan koşulları tartışmak olanaksızdır, ancak çok özetle şu söylenebilir: "Sınıf ve kitle sendikacılığı" olarak ifade edilen, sendikacılıkta her zaman geçerli olmuş ve her koşulda savunulmuş bir anlayış ve kavram değildir. Bazen bu kavramın arkasında anarkosendikalizme varan görüşlerin savunulması da yanıltma çabalarından çok bilgisizliğin ürünüdür.

İşçi komiteleri ve konseyler de günümüzde son derece yaygın olarak önerilen ve tartışılan bir konudur. "İşçi komiteleri ve konseyleri" önerisinin de doğruluğu veya yanlışlığı, hangi biçimlerinin hangi koşullarda öne-

▲ *Mücadelede kararlılık. Türkiye'de işçi sınıfının son yıllarda yükselen mücadelesi sol'da sendikacılık tartışmalarını yoğunlaştırdı.*

rildiğine ve işçi sınıfında bu doğrultuda güçlü bir eğilimin olup olmamasına bağlıdır.

Çeşitli ülkelerde çeşitli dönemlerde işçi komiteleri ve konseyler ortaya çıkmıştır. Franco İspanyası'nda olduğu gibi, faşizmin sendikaları yok ettiği veya devletin parçaları haline getirdiği koşullarda işçi komiteleri ortaya çıkabilir. Devrimci bir durumda sendikaları aşan alternatif kitle örgütlenmeleri olarak işçi komiteleri veya konseyleri doğabilir (Rusya, Almanya, İran). Devrimci bir durum olmaksızın, sendikaların işlevlerini yerine getirmemeleri durumunda alternatif örgütlenme biçimi olarak komiteler gelişebilir. Reformizm ve sermaye, doğru bir çizgideki sendikaların alternatifi olarak işçi konseyleri oluşturabilir (bazı ülkelerde işveren temsilcileriyle ortak işyeri konseyleri bile kurulabilir). Sendikaların iç örgütlenişinde şubelerin altındaki birim olarak işyeri komiteleri yaratılabilir. Sendika-içi muhalefetler işçi komitesi adıyla örgütlenebilir. Grev komiteleri (sendikal örgütlenmenin tamamlayıcısı veya alternatifi olarak) oluşabilir. Siyasal örgütlenmelerin işyerlerindeki işçiler arasındaki siyasal örgütlenmesi olarak işyeri komiteleri yaratılabilir.

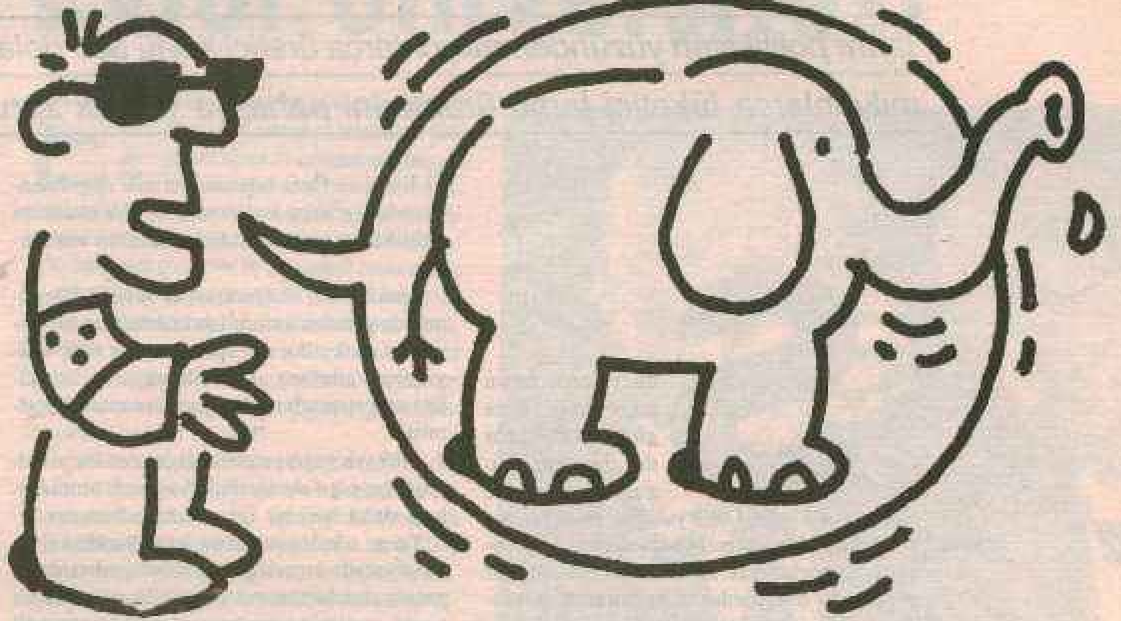
Bu örneklerin hepsinin adı ''işyeri komitesi'' veya ''konseyi''dir. Kavramın (önerinin) içeriği ve işçi sınıfının somut durumuna uygunluğu tartışılmadan, konunun karmaşıklığı kavranılmadan yapılan ''doğru''-''yanlış'' tartışmaları hiçbir yarar sağlamadı ve sağlamıyor.

Sendikaların siyasal partilerle ilişkileri de benzer niteliktedir. Bu ilişki konusunda da tüm ülkeleri ve tüm zamanları kapsayan değişmez ''doğru''lar yoktur. Önemli olan, bu ilişkinin işçi sınıfının en geniş kesimlerini tarihsel görevini yerine getirme konusunda bir adım ileri götürüp götürmediğidir.

İnanmak kolaydır ve rahattır. Sorgulamak ve araştırmak ise sıkıntıları içerir. Ancak işçi sınıfının ağırlıkla kendiliğindenci hareketinin bu denli yükseldiği koşullarda, inanmanın rahatlığına sığınmaya hakkımız yok. İşçi sınıfının mevcut yapısını ve iç dinamiğini yeterince kavramadan ve getirilen önerilerin içeriğini ve karmaşıklığını bile bilmeden belirlenen taktikler, hepimize zarar verir.

Hayatında hiç yemek yapmamış biri yemek kitaplarına bakarak ve belirli tariflere uyarak yemek pişirebilir. Eğer yemek tarifinde öngörülen malzemeyi bulabilirse, ortaya bazen iyi bir yemek de çıkabilir. Ama aşçılık ayrı bir sanattır. Hele kullanılacak malzeme her defasında farklıysa ve eldeki malzemeyle pişirilebilecek yemeğin tarifi hiçbir yemek kitabında yoksa. Sendikacılık kitabında daha önce çeşitli ülkelerde pişirilmiş ve bir daha hiçbir zaman aynen pişirilmeyecek çeşitli yemeklerin tarifeleri yer alıyor. Geçmişte pişirilmiş bu yemeklerin malzemesini ve pişirilişini kavrayıp, kendi elinizdeki malzemeyi de iyi bilirseniz ve deneyim kazanmışsanız, güzel ve yeni bir yemek pişirebilirsiniz. Ama aşçılık öğrenmeyip, yalnızca belirli yemek tariflerini farklı malzemeyle gerçekleştirmeye kalkarsanız, hem malzemeye, hem de emeğinize yazık olur. ■

En güncel sorun

Öyküyü bilirsiniz ama yinelemekte yarar var. Körler ülkesine bir fili götürüp meydana salmış ve sormuşlar: **Bilin bakalım bu nedir?**

Elleriyle filin bacaklarından birini tutmuş olan kör, **bu bir sütundur** demiş. Filin hortumunu yakalayan **soba borusu;** kulağını tutan **yelken;** dişini elleyen **taş;** gövdesine dokunan da **dağ** demiş... Bunca ellenip yoklanmaktan hoşlanmayan fil şöyle bir deprenip de körlerin dördünü-beşini ezince, bunların çığlıklarını işiten az ötedeki bir başka kör, **amanın deprem oluyor** diye yaygarayı basmış.

Bizim ülkece, Türkiye'nin öncelikli sorununun saptanması da biraz körlerin fil tanımına benziyor. Her kafadan bir ses çıkıyor.

Kimine sorarsanız, **ülkemizdeki en önemli ve güncel sorun insan hakları sorunudur.** Bir başkasına göre **öncelikli sorun kalkınma sorunudur.** Daha bir başkasına göre **Kürt sorunu herşeyin başında gelir.** Kimi, **önce ülkedeki sosyal adaletsizliği ve gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek gerekir;** kimi **eğitim çıkmazı çözülmeden bunların hiçbiri çözülmez der;** kimi **Kıbrıs çıkmazı** ya da **Bulgaristan göçmenleri** sorununu söyler, kimi **herşeyden önce genel af,** kimi **Türk Ceza Kanunu'nun antidemokratik maddeleri kalkmalıdır** der, bir başkası **sağlık sorununun önemini** vurgular. Tabi bu arada güncel olayların ardında koşmayı daha kolay bulanlar da **Cumhurbaşkanı kim olacak, erken seçimler yapılacak mı yapılmayacak mı** diye gündeme başka sorunlar sürerler.

İyi de bütün bunlar, körlerin fili tanımlamasından daha farklı mıdır?

Son günlerin moda şarkısındaki deyimle tüm bu sorunları bir **kategorize** etmek gerekmez mi? Atalarımız boşuna mı demişler **ateş düştüğü yeri yakar** diye... Elbette ki yıllar yılıdır cezaevinde yatan bir insan için en güncel ve ağırlıklı sorun **genel af** olacaktır. Hatta belki bundan da önce **cezaevinde de olsa insanca yaşama hakkına sahip olabilmek...** Elbetteki Güney-Doğu Anadoludaki vatandaş için herşeyden önce **can güvenliği** gelecektir. Elbette ki enflasyon ve pahalılıktan canı burnuna gelmiş aile reisi **önce geçim derdine bir çare** derken, sayıları milyonları aşan **işsizler iş,** Bulgaristan'dan göçüp gelmiş ve başını sokacak tek göz oda bile bulamamış yersiz yurtsuz soydaşımız **önce bir dilim ekmek ve sonra bir göz de olsa bir çatı altı** diyecektir. Siyasal sürgün **altın kafese bile kapatılsa, ah vatanım** diye inlerken hastahane kapısında ölüm nöbeti tutan kişi **önce sağlık, ilaç ve doktor, yatacak bir hastahane yatağı** derdine düşecektir. Çocuğunu okutacak okul ve öğretmen bulamayan ana-baba **önce eğitim** diye çırpınırken kimileri de **ah bir cumhurbaşkanı seçilebilsem** diye düş kuracaktır.

Soruna neresinden bakarsanız bakın, ortaya bir gerçek çıkıyor. Bu gerçek de toplumun şu ya da bu kesiminin sorununun şöyle ya da böyle öncelikle ele alınmasıyla Türkiye-nin tüm sorunlarının çözülmesine olanak olmadığıdır. **Tek tek ağaçlara bakılıp bunda direnilirse orman gözden kaybolmaktadır.** Ülkemizdeki asıl sorun, **önceliği alması gereken sorun bizce rejim sorunudur, anayasa sorunudur, iktidar sorunudur.** Ancak rejimi yeni baştan kurmak, iktidarı gerçek anlamda ulusal istence dayandırmak, asker-sivil dengesizliğini geniş yığınlar lehine çözmek, parlamentoyu İlk Büyük Millet Meclisi'nde olduğu gibi işler ve en yüce organ haline getirmektedir ki geri kalan sorunların üstüne süratle gidilebilsin, eskilerin deyimi ile **ehemmi mühimme tercih** yolu açılsın ve sorunlar sırasıyla çözüme ulaşabilsin.

Bu nasıl olacak? Ancak yeni bir anayasa ile ve gerçek anlamda demokrasi işletilerek... Bu yolda ilk adımlar atılarak, geçmişten ders alınarak, ülkenin sorunlarının elde bir sihirli değnekle bir anda çözülemeyeceği gerçeği kavranarak ve tartışarak, yazarak, çizerek, söyleyerek, kimse kimsenin gırtlağını sıkmadan, gırtlak sıkmaya özenenlere olanak, zorbalığa yüz verilmeyerek...

Bu yol, uzun ve çileli bir yoldur ama, sanırız tek tutarlı ve çıkar yoldur. □

İbrahim Yetkin
Türkiye Ziraatçiler Derneği Genel Başkanı

SANCILI SEKTÖR: TARIM

Tarım politikaları yüzünden milyonlarca üretici köylü 300 dolar gibi bir yıllık gelirle yaşamak, milyonlarca tüketici tarım ürünlerini pahalıya yemek zorunda kalmışlardır.

Son yıllarda tarım sektörünün içine girmiş olduğu zor durum kamuoyunun gündemine sıkça gelmektedir. Uzun yıllardır sessiz sedasız kalan köylüler, sistemle bütünleşmiş olan örgütlerini zorlayarak 1974'ten bu yana ilk kez yürüdüler. Meydanlarda haykırarak, sessizlik perdesini yırttılar, üzerlerine örtülmek istenen ölü toprağını silkip attılar.

Tarım kesimi parasal değerler açısından giderek küçülen bir görünüm sergilese de insan unsuru açısından önemini korumaktadır. GSMH'deki payı % 16 olan bu sektör, çalışabilir nüfusun % 55'inin iş ve geçim kaynağıdır. Böylesine çok sayıda insanı ilgilendiren bu sektör, son yıllarda çok büyük boyutlu sıkıntılar içine sokulmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ve bu kararların devamı niteliğindeki 12 Eylül ve Özal hükümetlerinin uygulamalarında ifadesini bulan son 9 yıllık ekonomi politikaları bugün gelinen noktanın sonucudur.

▼ Köylü için değişen bir şey yok. Yıllarca önce de sıkıntılarını yürüyerek dile getirmişlerdi, yıllar sonra da yürüdüler.

Türkiye'nin uluslararası ekonomik işbölümünde yeniden konumlandırılmasının bir boyutu olan 9 yıllık uygulamalar, bir avuç kişiyi zengin ederken, milyonlarca tarım üreticisini sefalet sınırlarında yaşamaya mahkûm etmiştir.

1989 yılı yağış yetersizliği çekilen bir yıl olmuş, bu olgu da tarımda yaşanan olumsuzluğa daha ileri bir boyut kazandırmıştır.

Tarım sektörünün ekonomiye katkısının etkin düzeyde artırılması, sektörde çalışanların yaşam standartlarının yükseltilmesi ancak ve ancak üretimin artırılması ve buna bağlı adil bölüşüm ile sağlanabilir.

Üretimin artırılmasının yolu ise ya ekim alanlarının artırılmasına bağlıdır, ki bu yol tükenmiştir, ya da -tek yol olarak- tarımsal girdilerin sağlanması ve kullanımına direkt bağlı olan entansif bir çalışmadır. Türkiye'de tarım halen büyük ölçüde doğa koşullarına bağlıdır ve diğer ülkelere göre birim alandan elde edilen ürün miktarı düşük düzeydedir. Bu durum teknik düzey olarak görülen tarımsal girdilerin sağlanması ve kullanım sorunlarının çözülmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Toplumu oluşturan bireylerin dengeli ve sağlık koşullarına uygun olarak beslenmesi, gıda güvenliği tüm ülkelerin üzerinde önemle durduğu konuların başında yer almaktadır. Hızla artan dünya nüfusunun kıt kaynaklarla beslenmesi, uzun vadeli bir perspektifle bu yönde ciddi, tutarlı önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede politik sistemleri ne olursa olsun, ülkeler, tarım kesimini, tarımsal üretimi koruyucu ve geliştirici önlemler almak zorundadırlar.

Ülkemizde tarımın önemi bu boyutlarda ele alınmamış, tarım üreticisi artan girdi fiyatları karşısında, ürün fiyatlarının ve destekleme politikalarının yetersizliği yüzünden tarımın yeniden üretim sürecinde darboğazlarla karşılaşılmasına sebep olunmuştur. Milyonlarca üreticinin zarar görmesinin yanı sıra gıda güvenliğimiz de riske edilmiştir.

Tarımda en önemli fiziksel girdiler tohumluk, gübre, sulama, ilaç, yem ve alet-makinadan oluşmaktadır. Bu girdilerin verim artışına doğrudan ve birbirine bağlı etkileri vardır.

Bitkisel üretimde birim alandan elde edilen verimi artıran temel girdilerden birisi gübredir. Kimyasal gübre kullanımı üst üste yapılan zamlar sonunda üreticinin alım gücünü aşmış ve 1988-1989 yıllarında gübre tüketimi negatif artış göstermiştir.

Tohumluk piyasası tam bir rezalettir. İthal edilen tohumlar çok büyük kâr marjları ile satılmakta, bu tohumların hastalıklar ve toprak-iklim koşullarına uyum araştırması yapılmamaktadır.

Traktör ve biçerdöğer üretiminde ciddi düşüşler gözlemlenmektedir.

Tarım sektörümüz yapısı itibariyle "Serbest Piyasa Koşulları"na uyum gösterebilecek bir yapıda değildir. Küçük ölçekli üreticilerden oluşan yapı, az sayıda alıcı karşısında zayıf düşmekte, gelir ve fiyat istikrarı oluşturamamaktadır. Bu nedenle tarım sektörü devletçe desteklenmek zorundadır.

Fiyat yoluyla destekleme, en etkili biçimlerden birisidir. Ancak son 9 yıldır bu yöntem gereği gibi etkin kullanılamamaktadır. Destekleme fiyatı uygulanan ürünler sadece temel ürünler olarak belirlenip, sayısı 10 civarındadır (AT ülkelerinde 31 ürün etkin destek görmektedir).

Diğer yandan destekleme alımı yapan kuruluşlara yeterli finansman ayrılmamakta, bu durum alım ve ürün bedeli ödemede üreticiye tam bir eziyete yol açmaktadır.

Destekleme fiyatlarının çoğu kez maliyet bedelleri altında seyretmesi ise piyasa fiyatının üretici aleyhine oluşmasına neden olmaktadır.

Destekleme fiyatları ile tarımsal girdi fiyatları arasındaki makas üretici aleyhine açılmaktadır. 1983-1988 yılları arasında ürün fiyatları 16 kat artarken, tarımsal girdi fiyatları 23 kat artmıştır. Bu dönemde üreticinin satın alma gücündeki azalış oranı % 30 dolayındadır.

Aynı dönemde süt fiyatları 9 kat artarken, süt yemi fiyatları 18 kat artış göstermiş, süt hayvanı besleyenlerin gelirleri %50 azalmıştır. 1983 yılında ortalama milli gelirin % 33'ünü alan bir tarım çalışanı, 1988 yılında ancak % 28'ini alabilmektedir.

Uygulanan ekonomi politikalarının olumsuz etkilerinin üzerine, 1989 yılında yaşanan kuraklık tuz biber ekmiş, tarım sektörünü felaketin eşiğine getirmiştir. Tarım ürünleri tahmin komitesinin hesaplarına göre bu yıl buğdayda % 19.5 (4 milyon ton), arpada % 40 (3 milyon ton), çavdarda % 30 (84 bin ton), kırmızı mercimekte % 46 (345 bin ton), küt-

lü pamukta % 12 (200 bin ton) üretim azalışı beklenmektedir.

Bu durumda tarlasından ürün alamayan üretici daha da zor durumda kalacaktır. Bunun dışında en önemlisi gıda güvenliğinin tehlikeye girmesidir. Hükümet çevreleri buğday ithal bağlantılarını yapıklarını ve bir sorunla karşılaşılmayacağını ifade etmektedirler. Ancak piyasada fiyat istikrarı bugüne kadar sağlanamamıştır. Buğday fiyatları her geçen gün yükselmekte ve spekülatif stok davranışları gözlemlenmektedir. Bu durumda önümüzdeki kış ekmek fiyatları nedeniyle belediye ve fırıncılar arasında yeni sürtüşmeler beklenmelidir.

Kuraklığın hayvancılığımıza da olumsuz etkisi olmuştur ve bu durum genellikle gözardı edilmektedir. Tarımsal üretim içinde % 29.35 payla önemli bir yere sahip hayvancılığımız son yıllarda zaten zor durumda idi, izlenen politikalar nedeniyle hayvan varlığımız sürekli azalmıştır. Özellikle ithal et ve süt ürünlerinin iç pazarı işgali, hayvanların elden çıkarılmasına neden olmuştur. Bu yıl kuraklık nedeniyle ot-saman yetersizliği başgöstermiştir. Şimdiden samanın fiyatı Ankara'da 250 TL/Kg.'ye yükselmiştir. Bu fiyatlarla hayvan beslemek hemen hemen mümkün değildir.

▲ *Kuraklık. Tarım politikasının iflasında katalizör.*

Sonuç olarak son 9 yıldır izlenen ekonomik çizginin bir parçası olan tarım politikaları, bu yıl geçirilen kuraklığın katalizör görevi yapmasıyla iflas etmiştir. Bu politikaların acı faturası her zaman olduğu gibi yoksul yığınlara çıkmıştır. Milyonlarca üretici köylü 300 dolar gibi yıllık gelirle yaşamak zorunda bırakılır, emeğinin hakkını alamazken yine milyonlarca tüketici tarım ürünlerini pahalıya yemek zorunda kalmışlardır.

Sanayiye acımasızca kaynak aktarılmış, tarım ürünlerinde aracılık yapanlarla, girdi üreticileri ve aracılarının servetlerine servet katılmıştır. Bütün bu oluşumlarda en büyük etken kırsal kesimin örgütsüz olmasıdır. TZOB gibi vesayet örgütleri köylü sorunlarına sahip çıkmamaktadırlar.

İşçi sınıfının silkinişi ve alın terine sahip çıkışı gibi köylüler de vesayet örgütlerini atlayıp sorunlarına sahip çıkmaya başlamışlardır.

1989 yılı ülkenin kırsal kesimde de silkinişin, uyanışın başladığı yıl olmuştur. Önümüzdeki günler tarım sektörü ve ona bağlı olarak gıda tüketiminde zor günler olacağı gibi tarlalardan daha gür haykırışların geleceği günler de olma özelliği taşıyacaktır. ■

D O K U N

Eylül üniversitesi

Ekim ayı üniversitelerin açılış ayı. 500 bini aşan genç insan bilimle ve bilimcilerle yüzyüze gelmek üzere 29 üniversiteye gelecek. Ülkenin geleceğinin sahibi ve güvencesi olan insanlar yetişmeye başlayacak. Bu açıdan ekim ayı her yıl üniversite ayı olarak algılanır ve özel önem taşır. 1980 öncesinde üniversite ve üniversiteli deyince gözler açılır, ayrı bir coşku, merak ve heyecan yaşanırdı. Çünkü o yıllarda toplumun kalbi üniversitelerde atardı. Gençliğin ve bilimcinin sesine kulak verilirdi. Ülkede "nabız" üniversite idi. Bu sözler şimdilerde geçmişe özlem sözlerinden öteye gidemiyor. Öyleyse günümüzün üniversitesi ve ekim ayı nasıl?

12 Eylül cuntası yönetimi ele aldığı gün gerekçe olarak üniversiteleri ve gençliği gösterdi. Suçlananlar öğretim üyeleri ve gençler oldu. Sanki bunlar olmasaydı eylül darbesine gerek yoktu. Böyle olunca, cunta, ilk iş olarak üniversiteyi ve gençliği susturucu önlemler aldı. Bu önlemlerin yaratıcısı ve yürütücüsü olarak da, her dönemin adamı İhsan Doğramacı seçildi. Aradan geçen sekiz yılda bütün üniversiteler bu tek kişinin iki dudağına ve egemenliğine bırakıldı. Sonuçta "Eylül üniversitesi" ya da "YÖK Üniversitesi" denilen bir tek üniversite ortaya çıktı. Bu tek üniversitenin başında büyük ağabey olarak (big brother) Bay Doğramacı, yanlarında da küçük ağabeyler oldu. Ağabeyler yönetimi, güzelim üniversiteleri cuntanın istediği doğrultuda, bugünkü durumlarına getirdi.

Ağabeyler üniversitesinde gelinen noktalar şöyledir:

Üniversiteleri özerk ve özgür olmaktan çıkarcılar. Bilim adamının ve üniversitenin erki özerk ve özgür olmakta yatar. Bu iki öğenin olmadığı bir üniversite gerçek üniversite olamaz. Bunlar bakanlıklara bağlı yüksek okullar durumuna gelmiş oldular.

Üniversite "korku" yuvasına dönüştü. Hiçbir bilim adamı özgürce düşünme, düşündüğünü yayma ve anlatma, dilediği gibi örgütlenme gücünü kendinde göremez hale geldi. Korkuyu diri tutmak için önlemler alındı. Sevilmeyen, daha doğrusu düşünen öğretim üyeleri, sıkıyönetim komutanları, rektörler ve YÖK tarafından ya işlerinden atıldılar ya da sürgün edildiler. Bunları gören ve bilimci olmanın erdemini bilmeyen öğretim üyeleri korku içine girdiler. Üzülerek söylemek gerekir ki, bu bağlamda üniversitedeki bilimciler kendilerine düşeni yapmadılar ve teslim olmayı yeğlediler. Korku yöntemiyle istenilen başarı sağlandı ve suskun üniversite kendiliğinden özlenenden daha iyi gerçekleşmiş oldu. Korku nötron bombasından daha etkili oldu; taşınmazlara ve cansızlara değil canlılara etkili oldu.

Öğretim üyeleri yönetimin dışına itilerek "yalnız adamlar" ve "adı olmayan insanlar" durumuna getirildiler. Yönetimde ortak olmanın gerektirdiği toplulaşma ve biraraya gelme eylemleri yok edildi. Amaç, insanları biraraya getirmemek, bireycileştirmek ve toplulaşmadan doğabilecek güçlülüğü yok etmektir. Bunda oldukça başarılı oldular. Örgütçü, düşünen ve yazan öğretim üyeleri atılınca amaca daha kolay ulaşılmış oldu. Bir profesörün bir derneğe üye olması rektörün iznine bağlı kılındı. İki insanı bir yerde tutmamak için ne varsa yapıldı.

Öğrenciler sınav yağmuruna tutuldular. Bunları sınavla boğmanın yöntemleri geliştirildi. Ayrıca, biraraya gelmenin örgütü olan dernekleri kurmak yasaklandı. Öğrenci okul-ev çizgisi dışına çıkamaz hale getirildi. Aralarına polis ve kışkırtıcı ajanlar sokularak korku yayıldı. Memur olmada güvenlik soruşturması engeli konduğu için korku öğrenciye ve ailelerine yayıldı. Sonunda aile "aman bir yere karışma, gitme, gelme, uslu ol, sonra memur olamazsın" demeye başladı ve sonuçta öğrenciler genç yaşlarında "iğdiş" edildiler. Okuma hakkı her insanın hakkıdır. Bu hak öğrencinin elinden alındı. Devlet aleyhine suç işleyen ve onbeş gün ceza alan bir öğrenci üniversitede ise atılıyor, liseyi bitirmişse üniversiteye giremiyor. Bu kadar korkunç insan kıyımı ve insan düşmanlığı olur! Bir devlet her yurttaşını okutmak zorundadır, okuma hakkını tanımalıdır. Bütün bunun amacı öğrenci gençliği düşünmekten ve eylemden alakoymak, durgun ve sönük bir gençlik geliştirmek. Evet bu böyle ama, bu ülkenin gelecekteki sahipleri kimler, bu ülkeyi biz kime teslim edeceğiz? Bunu gören ve düşünen yok. Aslında eylülcüler ve onların işbirlikçileri bunu da biliyorlar. Onlar, ülkenin geleceğini, düşünmeyen ve yaratmayan bir gençlikle, egemen güçlerin güdümündeki bağımlı gençlere bırakmak istiyorlar.

Eskinin üniversite genci kalmadı. O gençlik güvenli gençlikti, örgütleri aracılığı ile düşüncelerini kamuoyuna aktarırdı. Bugün öyle mi? Kesin değil. Bugün öğrenci kendi derdini bile anlaşılır şekilde anlatamıyor. Bir fakültenin 4.sınıfına gelmiş bir öğrenciyi dinlerken, iki öğretim üyesi ne demek istediğini anlayamadık, bu bir gerçek. Öğrenci işleriyle görüşerek bunun derdini anlayabildik. Acı ama, bu böyle. Öğrenci duvardan farksız hale geldi; Ne anlıyor, ne anlatabiliyor. Öğrenci gençlik gücenmesin ama, çoğunluk böyle.

Doğramacı ve Evren giderayak üniversitelere bir kargaşa daha getirmenin arayışı içindeler. Üniversiteler özgün ve özgür olmayan diye ayrılacak; özel üniversitelere devlet peşkeş çekilecek ve kamu üniversiteleri ise adı var içi tükenmiş üniversiteler haline getirilecek. Şu anda yapılan hazırlıklar böyle. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, üniversiteleri bu duruma düşüren "Kenan Evren"in adı bir üniversiteye verilecek. Bir bu eksikti o da yerine gelmiş olacak. ■

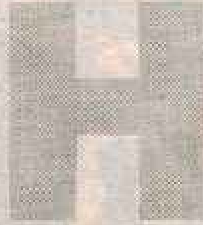

▲ *Big brother.* Doğramacı ile Evren

Yeni eğitim ve öğretim yılına girerken

ÇAĞDAŞLAŞMAK

Eğitim sorunlarımız, toplumumuzun geleceğini karartacak boyutlara varmıştır; oysa öğretim düzeyi bilimlerdeki ilerlemeye koşut düzeye getirilmelidir.

er yıl, çocuklarımızı okula gönderirken, yeni öğretim yılının sancılarıyla kıvranırız. Bir toplumun en önemli konularından biri olan eğitim sorununa önemiyle koşut bir düşünce geliştirdiğimiz söylenemez. Değişmez biçimde, eğitim sorunlarımızı, sınıfların kalabalıklığı, çocuklarımızın sınav atı durumuna getirilişleri, ödev yükü, okul binalarının yetersizliği, üniversite bunalımı ve bu bunalımın doğurduğu özel dershaneler sömürüsü, kitap ederlerinin yüksekliği, kitapların nitelikleri (bu konu, oldukça önemli), kayıtlarda ve kayıt yenilemelerde haraç niteliğinde bağış alınması ile bakanlara göre değişen politikalar gibi altbaşlıklara indirgeriz. Oysa, eğitim sorunlarımız, toplumumuzun geleceğini karartacak boyutlara varmıştır ve sorun, yukarıda sıraladığımız altbaşlıklarla sınırlanamayacak değin önemlidir.

Ben, eğitimle sanat arasında ortak bir sınır bulurum. Sanat, tarih sürecindeki insanı yakalamadıkça evrenselleşemez. Her toplumun değişme sınırındaki insanı, tarih sürecindeki insanıdır. Ormanın içinde yaşayan insan toplumu, orman yok olmadıkça, yeni bir toplum olma yolunda büyük atılımlara giremez. Ama, bir gün, bu toplumun bir üyesi, ormanın dışındaki dünyayı merak ederse, ormanın dışına çıkmayı deneyecektir. Ormanın dışındaki yeni bir yere ve o yerdeki yeni yaşama adım atma çabası, yeni yaşamları yaratma eylemleri, tarihsel süreçteki insanın varlığını kanıtlar. Yeni yaşamı görüyor, ama yaşamıyor. Eski yaşamdan ayrılmıştır, ama yeni yaşamı da bilinçle algılayamamıştır henüz. Bu insanın yeni yaşam kavramlarını, yeni yaşamı yaratma eylemlerini, yeni yaşam için verdiği savaşımları anlatan sanatçı, evrenseldir. Salt durumu yansıtan sanatçı, geleneği sürdürmekten başka bir şey yapmaz. Eğitimci de öyledir, yeni yaşamın koşullarına uyabilecek insanı yaratır. Alışılmış yaşamın gereklerine göre insan yetiştirmek, eğitimde gelenekselliğe tutsak olmak demektir. Bu bakımdan, eğitimin ulusalı (yani millisi) olmaz, çağdaşı ve demokratiği olur. Ancak bu yolla, toplumumuzu, çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak olanağını bulabiliriz. Eğitimci, tarihsel süreçteki toplumun ve o toplumun bireyinin yaratıcısıdır, ama sorumlusu değildir. Çünkü, dünyanın hiçbir yerinde, tarihin hiçbir aşamasında, eğitimciler, ülkelerinin eğitim politikalarını saptamamışlardır.

Öğretimin toplumcu içeriğinin toplumcu hümanizma kavramlarıyla doyurulması gerekiyor. Oysa ortaöğretim kurumlarında okutulan derslerin müfredatları tümüyle bu ilkeye aykırıdır.

Yeni öğretim yılına başlarken, en büyük sorunumuz, işte bu çağdaşlaşma sorunudur. Eğitimi çağdaşlaştırma, her şeyden önce, eğitim kurumunu, tüm araç ve gereçleriyle, çağdaş özdeksel üretimin gereklerine uygun duruma getirmek demektir. Bu da, öğretim düzeyinin bilimlerdeki ilerlemeye koşut düzeye getirilmesiyle olanaklıdır. A.Hinçin adlı Sovyet pedagogu, 1963'te yayımladığı Pedagoji Makaleleri'nde, bilimlerdeki ilerlemeleri, okula yansıtmanın basit bir konu alma biçiminde olmayacağını, böyle bir etkinliğe kalkışmanın aldatmaca olacağını yazıyordu. A.Hinçin, bu savında, çok haklıydı. Her şeyden önce, çağdaş bilimin içeriğini yansıtan ders anlatma biçiminin bulunması gerekir. Burada, ön hazırlık süreci önemli. Türkiye'nin eğitim politikalarını saptayanlar, bu durumların yabancısı oldukları için, böyle bir hazırlığın nasıl yapılacağını da düşünmüyorlar.

Çağımızda, bilimsel ve teknik gelişmenin korkunç hızı karşısında, eğitimbilimciler, şunları tartışıyorlar: Bilimsel ve teknik hıza uymak için, ortaöğretim kurumlarının öğretim sürelerini uzatalım. İkincisi, uzatmak olanaklı mı?

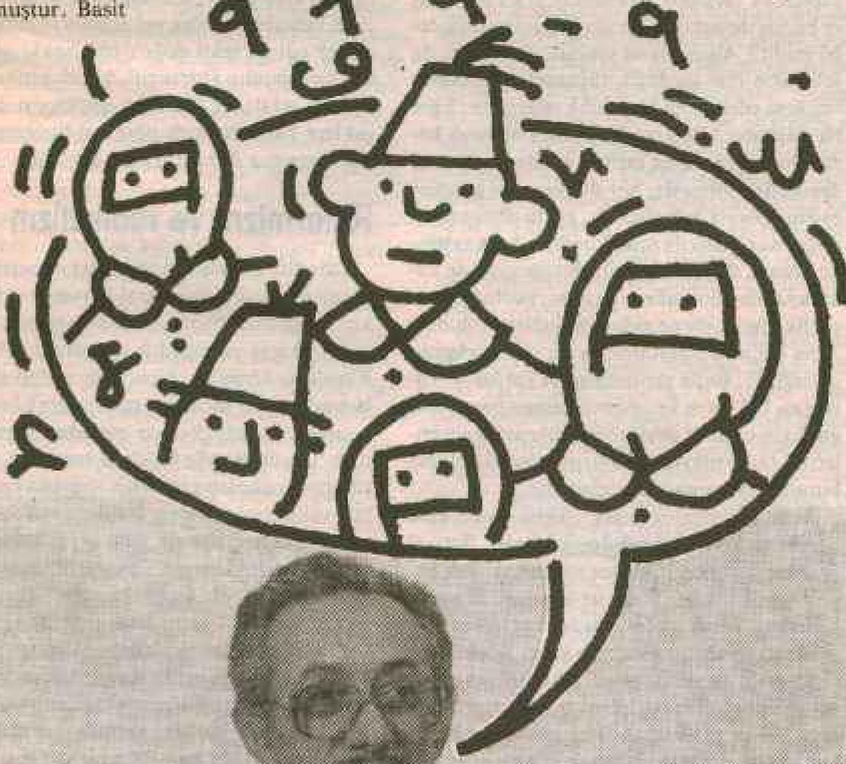
Tartışmaya katıldığımızda, sorunların türlü boyutlarını görüyoruz. Bir kez, hemen bir iki yıl içinde değişen bilimsel verilere göre, durmadan süre uzatımı olanaklı mıdır? Ayrıca, buna gerek var mıdır? Tarihsel gelişme sürecindeki insanın birikimlerini düşündüğümüzde, böylesi süre artırmalara hiç gerek olmadığını anlıyoruz. Ortaçağın üniversitelerinde, matematiğin en önemli konularından birisi, üçgenlerde eşit açılar teoremiydi. Ortaçağ üniversitelerinde, teoremle problem arasındaki fark bir türlü kestirilemiyordu. Ama, bugün, ortaokulların birinci sınıfındaki çocuklar, üçgenlerde eşit açılar teoremini, güçlük çekmeden öğreniyor ve teoremin de, tanıtlanması yapılmış bir önerme olduğunu biliyor. Ünlü matematikçi Eiler, sanal sayıların olanaksız olduğunu söylüyordu. Ama, bugünkü çocuklar, sanal sayıları ortaokulda kavrıyorlar. A. I. Markuşeviç, Bilimsel Teknik Devrim Koşullarında Eğitimin Mükemmelleştirilmesi adlı yazısında (Halk Eğitimi, Sayı 1, 1972, Moskova), eğitimin kendi sistemi içinde, bilimsel iyileştirmelerle çağdaşlaştırılmasının olanaklarını inceliyor. Yazara göre, bilimsel yeni düşün ve kavramlar, öğrencilerin daha geniş ufuklar kazanmasına yardımcı oluyor. Bir gerçek ki, her yeni kuşağın ekinsel düzeyi, eski kuşakların ekinsel düzeylerinden çok yüksek. Ve bu düzey, sürekli olarak yükseliyor. Bunları anımsatan öğretici yeni şemalar, yeni modeller, simgeler bulunuyor ve kullanılıyor. Bu açıdan bakıldığında, herhangi bir öğretim kurumuna girerken aranan yaş sınırlarına gerek kalmıyor. Türkiye'de, henüz, bu konular ve teknikler düşünülmemiştir.

Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol, kitapların 'mizanpaj'ını düzelttiğini söylüyor. Bakın, Batılı eğitimciler, neler üzerinde kafa yoruyorlar? Bilim cephesi, her zaman eğitim cephesinden ileride bulunuyor. Peki, eğitim cephesini, bilim cephesine nasıl yaklaştırabiliriz? Bu iki cephe arasında, pedagoji, artık işlevini yitirmiştir. Çağdaş bilimin değişik dallarının içeriğini, didaktik bir yorumdan geçirerek çözümlemek yoluyla, Batılı eğitimciler, pedagojinin eksiğini gidermeye çalışıyorlar. Elbette, böyle bir çalışma, yeni bir bilim dalı çıkarıyor ortaya: Ontodidaktik. Yeni bilimdalı, diyelim, hem izafiyet kuramının hem de moleküler biyolojideki ve genetikteki çağdaş kavramların 'esaslarının' açıklanmasının yöntemlerini aydınlığa kavuşturmanın, yeni eğitim yöntemleri bulmanın yollarını arar. Böyle yöntemler, öğretim süresinde, % 20-30 tasarruf sağlar.

Avni Akyol, bütün bu sorunlardan uzak, Eğit-Der Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul'la Genel Sayman Binali Seferoğlu'na, öğretmenlerin örgütlenmesine karşı olmadığını, ama siyaset yapmalarına karşı olduğunu söylüyor. Biraz sonra, siyasetin eğitim programlarını nasıl sardığını kanıtlayacağım. Ama, asıl sorunumuz, eğitimin çağdaşlaşmasının ne olduğudur. Çağdaş eğitimde, en önemli disiplin, matematiktir. Matematik öğretimi, yükseköğretimde ortaya çıkan sorunlara uyarlanmamıştır. Matematik öğretmenlerinin ilk meslek yıllarından yakındıkları durum, fakültede okuduklarının, lisede öğrettikleriyle bir ilişkisinin bulunmadığıdır. Doğrudur. Her şeyden önce, çocuk bahçeleriyle birlikte, ortaöğretim, üniversite, yükseköğrenim uzmanlık programları, yeniden düzenlenmelidir. Birikmiş bilgilerin düzene konması, müfredat programlarında hiç düşünülmemiştir. Mate-

matik, bu yüzden savsaklanmamalıdır. Öğretimin içeriği, yaşamla bağlantılı bulunmalı. Ama, çağdaşlaşma için, bu bağlantıda, şunları gözden kaçırmamalı: Kuramsal bilim dallarına daha çok önem verilmeli. Teknoloji açığını başka türlü kapatamayız. Matematik eğitiminin düzeyi yükseltilmeli. Her dalda, genel matematik bilgisiyle donanmış uzmanlar ve uygulamalı matematik uzmanları yetiştirilmeli. Biyoloji ve insan bilimleri uzmanları, eğitimin her alanında yer almalı. Çağdaşlaşmanın en önemli konusu, yeni bilgilerin zihne yerleştirilmesidir. Bu da, yoğunlaştırmayla olanaklıdır. Matematik, biyoloji ve insan bilimleri, yoğunlaştırmada tek gerekli ve zorunlu bilimlerdir.

Eğitimde çağdaşlaşmanin çok önemli öğeleri var daha. Ama, derginin sınırları içinde, önemlilerine değindik. Bir tanesini ise, hiç savsaklayamayız: Öğretimin toplumcu içeriğinin toplumcu hümanizma kavramlarıyla doyurulması. Ortaöğretim kurumlarında okutulan derslerin müfredatları, tümüyle, bu ilkeye aykırıdır. Tarih dersleri, salt ırkçılık ve Türk şövenizmi üzerine kurulmuştur. Basit örneklerle kanıtlamaya çalışacağız: Prof.Dr. Faruk Sümer'le Yüksel Turhal'ın yazdıkları Lise 1.sınıf Tarih kitabında, Türklerin tarihin en eski milletlerinden birisi olduğu yazılı. (agy, s.102). 'Millet kavramı'nı böylesine saptıran tarih kitabı olur mu? Millet, toplumsal gelişim yasaları uyarınca, genel olarak kapitalist toplumsal-ekonomik düzenin kurulup gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan sınıflı bir toplumsal yapı ve gelişim biçimidir. Yazarlar, 'en eski halklarından' dememek için, böyle bir kavram saptırmasına başvuruyorlar. Kitabın bir başka yerinde, Göktürk Kağanlığı, İlteriş Devri (682-692) altbaşlığıyla anlatılan bölümde, "Türk milleti, üstün yetenekli bir önderi gördüğü zaman, onun etrafında kolayca toplanır ve arkasından mucizeler yaratır. Bunun tarihimizde pek çok örnekleri bulunmaktadır; sonuncusu Atatürk'tür. Onun da, Samsun'a çıktığı gün, aynı İlteriş gibi, yanında bir avuç insan vardı." (agy, s.125) Bu da, Atatürk sömürüsü. Atatürk'e nasıl varılıyor? Atatürk, nasıl yorumlanıyor? Mucizelerden niye söz ediliyor? Alçakgönüllü, başka halkları da seven insanı yetiştirmeyi niye düşünmüyoruz?

▲ Avni Akyol.

Çağdaş eğitimde en önemli öğelerden birisi de, öğretimin içeriğinin, çağdaş bilimdeki en önemli başarılarla tamamlanmasıdır. Şimdi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi adlı, Lise 1.sınıf kitabına bakalım. Doç.Dr.Rami Ayaş ve Doç.Dr.Günay Tümer tarafından yazılmış bu kitap. "Dinin kaynağı hakkında görüşler" altbaşlığını taşıyan bölümde, "Darwin'e göre kuvvetliler yaşayacak, kuvvetsizler silinip gidecekti. Halbuki mamut, dinazor gibi dev hayvanların nesli tükenirken kuvvetsiz bazı canlılar hayatta kalabilmişlerdir." deniyor. Şimdi, bu bilgiyi neresinden tutarsınız? Jeolojik zamanları bilmiyor, doğada kuvvetli olma kavramına sahip değil, ortam ve canlı arasındaki ilişkiyi düşünemiyor. 11., 12. ve 13. sayfalar, Spencer'e, Freud'a Darwin'e, Durkheim'e vb. bilim ve düşün adamlarına ayrılmış, sonunda bunların tümünün aldandığı, gerçeğin yalnız Kuran'da yazılı olduğu söylenmiş. Bu durum, yalnız Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde görülmüyor. Lise birinci sınıfların Biyoloji kitaplarında da görülüyor. Doç.Dr. Turan Güven başkanlığında sekiz kişi tarafından yazılmış kitabın 67. sayfasında, 'Akılcılığın Sorumlulukla Olan İlişkisi" adlı bir okuma parçası var. Kitapta, 'akılcılık' diye bir bölüm işleniyor. Bu konuyu desteklemek amacıyla alınmış bu okuma parçası. Akılcılıkla sorumluluk arasında, garip bir ilişki kurduktan sonra, "İslamiyet, aklı olmayanı, dinden bile sorumlu tutmamıştır" diyor. 68.sayfada da, cansız maddelerden canlı maddelerin türediği yalanlanıyor. "Hayatın Başlangıcı İle İlgili Görüşler" üstbaşlığı adını taşıyan bu bölümde, hiçbir kanıtlamaya başvurmadan, "İlk dünya şartlarında, canlıların nasıl oluştuklarını bilemeyiz." deyip işin içinden çıkıyorlar. İnorganik maddelerin içinde, organik maddeye dönüşebilecek maddelerin olduğunu, öğrenciden saklıyorlar. Bütün amaç, İslamın dediğini doğrulamak. (agy, s.72.) Lamarck'ın kazanılan karakterlerin kalıtımı kuramına karşı çıkarken, gerçekten gülünç örnekler veriliyor! "Müslümanlar ve Museviler, dini inançlarından dolayı yüzyıllardan beri sünnet oldukları halde, sonraki nesillerde erkek çocuklar sünnetli doğmamıştır." Eğitimimizdeki felaket budur işte. Doğada kazanılmış karakterle, insanın kendi yaptığı düzeltme arasındaki farkı bile bilmiyor bilim adamlarımız. İşte, çağdaş bilimin gerekleriyle, müfredatın doldurulması derken, bunu amaçlıyoruz. Bir kez, sünnet, kazanılmış bir karakter değildir. İnsan, cinsel organının kabuğunu kendisi keser. Evrimle düşseydi o kabuk, sanırım, Sayın Turan Güven, kabuksuz doğardı! Sonra, böyle bir kalıtım tek bir bireyde görülen kazanımla da olmaz. Ayrıca, 'sünnet', bir dinsel emir değildir. Töresel bir kalıttır. Yine, Müslüman ve Musevi halklara özgü de değildir. Afrika'da, sünnet edilen kadınlar bile vardır. Bir topluma giriş ayinidir. Türlü biçimleri görülmüştür. Eğitim sistemimiz, "Türk-İslam Sentezi" politikasının cenderesinde, gerçekten karanlıktadır. ■

Lise birinci sınıf biyoloji kitabında, "ilk dünya şartlarında, canlıların nasıl oluştuklarını bilemeyiz" deyip işin içinden çıkılıyor. İnorganik maddelerin içinde organik maddeye dönüşebilecek maddelerin olduğu öğrenciden saklanıyor.

BİRLİĞİ KİM GERÇEKLEŞTİRECEK: KOŞULLAR MI, KİTAPLAR MI, İNSANLAR MI?

Program tartışmalarının sonuca ulaşması için önce bu tartışmaları gerçekten başlatmak isteyen insanların bulunması gerekir.

Ne ülkedeki nesnel koşulların birliği 'dayatması', ne de Marksist solun çeşitli kesimleri arasındaki programatik yakınlık: Birliğin gerekli koşulu ve uzunca bir süre tek güvencesi, birlik **isteğidir**.

Nesnel koşullar, nesnel koşullardır: Düşünen insanların bilinçli müdahalesiyle dönüştürülmezlerse, bir süre aynı kalırlar, sonra da çürümeye başlarlar. Bir kitlesel şahlanışın herşey gibi birlik sorununu da kendiliğinden çözeceğini, solun merkezkaç güçlerini hizaya getireceğini düşünmek, her şeyi unutmak demektir. 16 Haziran patlaması, bu ülkenin son 50 yıl içinde gördüğü en kitlesel şahlanıştı; ama bölünme ve sonu gelmez ufalanmalar da o tarihten sonra hız kazandı. Ya da daha kötüsü, aynı hızla devam etti.

İkna olabilecek kişi ya da grupların öne sürdüğü düşünceler, başkalarını ikna edebilecek bir ağırlık taşıyabilir: Eğer bir düşünce hiçbir şeyden etkilenmeyecek kadar doğruysa, zaten tarihin içinde yaşamıyor demektir.

Nesnel koşullar birliğin berisinde kalıyorsa, program yakınlıkları da ötesinde kalır: Program tartışmalarının sonuca ulaşması için, önce bu tartışmaları gerçekten başlatmak isteyen insanların bulunması gerekir. Bu da yetmez ama: Kitaplar ve programatik belgeler, 'aramızdaki ayrılıklar'ı bir kez daha görmek ve bundan bir sevinç payı çıkarmak için de tartışılabilir, gruplar arasındaki aksan ve şive farklarını aşmak için de. Kendi görüşünün mutlak doğruyu temsil ettiğini düşünen adam için tartışma en fazla bir **uzlaşmayla** sonuçlanabilir: Eylem birliği uğruna asgari müşterekler saptanmış, ama mutlak doğru da yerli yerinde kalmıştır: Daha sonra, asıl Leninist örgütte, devrim anında kullanıma sokulmak üzere, çeşitli grupların kasalarında bekleyecektir. Sırf tartışmanın bir paralel monologa dönüşmemesi için bile, birliği gözeterek tartışmaya katılan insanların çoğunlukta bulunması gerekir. Elmalarla armutları ayırdetmesini fazla iyi bilenler, bu iki meyve türünü yeterli bir süre aynı sepette tutmayı da beceremezler. Ayrılıkları bir daha, bir daha göstermek için yapılacak tartışma, aslında çoktan yapılmış ve bitmiş demektir: Her şey başından belli değil midir? Ancak ikna olabilecek kişi ya da grupların öne sürdüğü düşünceler, başkalarını ikna edebilecek bir ağırlık taşıyabilir: **Eğer bir düşünce, hiçbir şeyden etkilenmeyecek kadar doğruysa, zaten tarihin içinde yaşamıyor demektir.** Şüphesiz, her düşüncenin kendini eylem yoluyla kanıtlaması, güçlü olduğu için doğru sayılması da mümkündür. Ama eylemde başarı, düpedüz yanlış düşünceleri de kanıtlayabilir. Sosyalizmin tarihi, güçlü bir gerçeklik olarak sürüp giden yanlışlarla doludur. Ama bizim durumumuzda bu bile sözkonusu değildir: Birlik tartışmalarına katılan ve katılması beklenen kesimlerin hemen hepsi, son günlerin o tuhaf deyimiyle 'doğrusal gelişimlerini' tamamlayamadıklarını gördükleri için burada, tartışma alanındadırlar.

Açıkça söylemek gerek: **Birlik, gerçekten görebilmek ve düşünebilmek içindir.** Siyasal pratikte düşünce, iradeden ayrılamaz. Tek başına hareket eden Blankist için sadece kendi hedefleri, kendi iradesi vardır, toplumsal koşullar görüş alanının dışında kalır. Küçük devrimci grup da yalnız kendi etkileyebildiği dar çevreyi görebilir; başka grup ya da partilerin niyetleri ve mantıkları, işçi sınıfının ve halkın somut, öznel gelişmesi, böyle bir grup için **etkilenemeyecek bir nesnel etken** durumundadır; çünkü bütün bunlar onun erişemediği bir uzaklıkta, görüş alanının dışındadır. Bir siyasal örgütün uzanabildiği alan genişledikçe, görebildiği şeylerin miktarı ve derinliği de artar, çünkü kendisi de 'nesnel durumun' bir parçasıdır artık. Nesnel durumu görebilmektedir, çünkü kendini görebilmektedir. Şüphesiz, böyle bir saydamlık noktasına hiçbir zaman tam olarak ulaşılamaz; örgütün kitlenin, siyasetle toplumun birbirine en çok yaklaştığı, her şeyin kılpayı bir dengede durduğu o nihai dönüşüm anında bile. Ama bu, ilkenin doğruluğunu ortadan kaldırmaz: Örgüt genişledikçe, görüş alanı ve bütünsel düşünme yeteneği de artar.

Bunun, devrimci ilkeler açısından riskler içermediği söylenemez: Genişleyen örgüt, dönüştürmek istediği toplumun yararlı bir öğesi durumuna düşebilir ve gerçekten bağımsız hareket etmek zorunda kaldığı anda da kıpırdayamayacak kadar bağlanmış olduğunu görür. Fazla bütünsel, fazla global düşünmek de Marksist teori ve siyasetin sınıfsal sınırlarının belirsizleşmesine yol açabilir. Global gerçekler adına, tekil doğruların hakkı yenebilir. Ama bunun alternatifi, küçük grubun dar açısına çekilerek Marksist düşünceyi de gerçeklere karşı bir zırh görevini üstlenmiş bir özel jargona dönüştürmek değildir.

Reformizm ve radikalizm

Döndük elmalar ve armutlar meselesine... Biraz düşünürsek, siyasal sorunları tartışırken doğa metaforlarına başvurmanın yetersizliği, hatta yanıltıcılığı da ortaya çıkacak. Elmalarla armutlar, birer doğa ürünü olarak, başından beri birbirinden ayrıdır: Elma, tohumken de, ağaçken de elmadır. Armut da öyle. Çürükleri bile farklıdır bunların, ancak tümüyle yokolup gittikleri, toprağa karıştıkları vakit aynı olurlar. İşçi hareketi içindeki kanatlarsa hem ayrıdır, hem aynı: Reformizm ve radikalizmden önce, bunların ortak zemini olan hareketin kendisi vardır. Ayrım, yine bu hareket içinde ortaya çıkar: İki ayrı, bağımsız madde olarak değil, aynı toplumsal ve manevi sürecin iki karşıt kutbu olarak. Dünyadaki bütün armut ağaçlarını yoketsek bile, elma ağaçları yine yerinde durur. Reformist karşıtından bağımsız bir radikal kanat hiçbir zaman varolmamıştır oysa.

Bu konuda en sistemli ve en dengeli yaklaşımı getiren kişinin, aynı zamanda II. Enternasyonal'de reformizme karşı ilk mücadeleyi başlatan kişi olması bir rastlantı mıdır? Rosa Luxemburg'un **Rus Sosyal Demokratlarının Örgütsel Görevleri**'nden uzun ve zorunlu bir alıntı: "Bugün sosyal demokrasi içinde açığa çıkmaya başlayan oportünist eğilimlerin tek nedeni, partiye sızan burjuva öğeler değildir. Sosyalist faaliyetin yapısal özelliği ve çelişkileri de belirleyicidir. Proletaryanın nihai kurtuluşa yönelen uluslararası hareketinin şöyle bir çelişkisi vardır: Tarihte ilk kez halk kendi iradesini bütün egemen sınıflara karşı bilinçli olarak ortaya koymaktadır; bu irade ancak varolan **sistemin ötesinde** tam olarak gerçekleştirilebilir; ama öte yandan,

kitle bu iradeyi ancak sisteme karşı gündelik mücadeleler içinde, başka bir deyişle kapitalist **sistemin sınırları içinde** kazanabilir ve güçlendirebilir. Bir yanda kitle vardır; öbür yanda kitlenin bu toplumun ötesinde yeralan tarihsel hedefi. Bir yanda günlük mücadele, öbür yanda sosyal devrim. Bunlar, sosyalist mücadelenin arasından geçmek zorunda olduğu diyalektik çelişkinin iki terimidir. Öyleyse bu hareketi iki tehlike bekler: Biri, kitleselliğini yitirmek; öbürü, amacından sapmak. Ya tarikat durumuna düşmek ya da bir burjuva sosyal reform hareketine dönüşmek... Marksist teori, oportünizmin tipik belirtilerini tanımak ve bunlara karşı savaşmak için güvenilir bir araç vermiştir bize. Ama sosyalist hareket bir kitle hareketidir. Bu hareketi bekleyen tehlikeler de bireylerin ve grupların sinsi planlarının ürünü değildir, kaçınılmaz toplumsal koşullardan doğarlar. Oportünist sapmalara karşı kendimizi peşinen güvenceye alamayız.Böyle tehlikeler ancak hareketin kendisi tarafından aşılabilir -elbet Marksist teorinin yardımıyla-, ama ancak sözkonusu tehlikeler pratikte somut bir biçim aldıktan sonra".

Evet, Marksit radikaller, reformizmin bugünkü belirtisi olan 'global sorunların abartılmasına' karşı mücadele edecek, sınıf hareketinin uluslararası dengelerde bir pazarlık aracı haline getirilmesine karşı çıkacaklardır. Ama bunu **Marksist teorinin** yardımıyla, yani **düşünerek** yapacaklar ve sözgelimi, 18 imzalı deklarasyonda olduğu gibi, bazı global sorunların (örneğin çevre tahribatının) çözümüne sırf **yönelmek** için bile, **dünyada** kapitalizmin **ortadan kaldırılmış olması** gerektiğini söylemeyeceklerdir...

İkincisi ve daha önemlisi, reformizme karşı mücadele elbet programatik düzeyde ama ancak pratik içinde verilebilir: Reformizmin yanılsamaları yüzünden sınıf hareketi bir darbe yediğinde, bundan sadece reformist akımın kendisi değil, bütün sol hareket zarar görür. Bu yüzden radikal kanat daha da sorumlu davranmak ve böyle bir karar anında, eski düşüncelerinden vazgeçerek (veya vazgeçmeyerek?) mücadeleye katılmak isteyen 'reformist' kadrolar için de bir sığınak olmak zorundadır. Radikalizm, siyasal olgunluğu ve esnekliği, reformizmin tekeline bırakamaz. Bu yüzden, program tartışmaları zorunlu olsa bile yetersizdir: İki kanat arasındaki kan bağı ve gergin ilişki sürmelidir. İki ayrı madde değil, aynı sürecin iki kutbu...

Muarız mı, suçlu mu?

Buraya kadar söylenenlerden, sol içi tartışmayla ve daha genel olarak **sosyalist demokrasiyle** ilgili yöntemsel bir ilke çıkarabilir miyiz- bu ilkenin, Fransız devriminden bu yana bütün devrimci hareketlere az çok damgasını vurmuş olan bir siyasal mücadele anlayışıyla çatışacağını bile bile.

Fransız devrimine kadar, siyasetin temel kategorileri, 'dost- düşman' ya da 'muarız-taraftar' karşıtlıklarıyla belirleniyordu. Siyasal zekanın amacı da, bu karşıtlığı **belirli sınırlar** içinde tutmak ve böylece çatışmada taraflardan birinin (veya bir ikisinin) **toptan yokolmasını** önlemekti. Mücadele, düşmanın yokedilmesini değil, sadece yenilgiye uğratılmasını amaçlamalıydı. Eski Çin'de, Bizans'ta, Rönesans kentlerinde, Osmanlı'da, Avrupa'nın mutlak monarşilerinde bu modelin dışına pek az çıkılmıştır: Devlet içindeki taraflar, sözcüğün iki anlamıyla da birbirlerini kollarlar; bazen biri iktidardan uzaklaşır, bazen öteki. Ama büsbütün yokolmazlar. Bu siyasal mücadele anlayışının temel varsayımları şöyle özetlenebilir: Çatışma ve düşmanlık, insanın ve toplumun doğasında vardır; öyleyse dost-düşman karşıtlığı ebedidir ve siyasetin özünü oluşturur; öyleyse siyasal karşıtlık, yine siyaset yoluyla ortadan kaldırılmamalıdır; çekişme ebediyse, insanın doğasında varsa, siyasette **suç** kavramına da yer yoktur, düşman suçlu değil sadece düşmandır.

Karamsar ve sınırlayıcı bir temelden hareket eden bu siyaset anlayışı, aslında çok da karamsar olmayan bir siyasal iklimin doğmasına yol açmıştı: Düşmanın -bugünkü deyimiyle, azınlığın- hukuksal olarak tanımlanmış hakları vardır, en başta da siyaset yapma hakkı. Siyaset, hukuk kavramını da işin içine sokarak, kendi kendini sınırlıyordu.

Mutlakçı siyaset anlayışı, mutlakiyetçi monarşilerle **değil**, Fransız devrimiyle ortaya çıktı. Siyaseti ahlakla özdeşleştiren Jakobenler, siyasal mücadeleye, **günah** kavramının laikleştirilmiş biçimden başka birşey olmayan **suç** kavramını sokarken, sınır tanımayan siyasetin de yolunu açtılar. Robespierre: "Kısaca biz, doğanın taleplerini yerine getirmek, insanlığın alınyazısını gerçekleştirmek, felsefenin vaadine sadık kalmak ve dünyayı suçun ve istibdadın uzun sürmüş saltanatından kurtarmak istiyoruz". Siyaset ahlakla bir kere özdeştirilince, bu siyaseti sınırlamak için **siyasetin dışından gelen** bir ahlaka ve hukuka da ihtiyaç kalmıyordu.

Fransız devrimiyle doğan bu anlayış, gittikçe büyüyen halkalar halinde, farklı tarihlere, farklı coğrafyalara ve sınıfsal temeli farklı hareketlere de yayıldı. Bizi burada sosyalist hareket ilgilendiriyor: Jakoben **siyasal** mücadele anlayışı, dünyanın ilk **toplumsal** devrimine önderlik eden parti tarafından da pek fazla değişikliğe uğratılmadan devralınmıştı. Bunun sonucunda, Komintern geleneğine bağlı parti ve hareketlerde, siyasal muarızları yenilgiye uğratmakla yetinmeyen, mutlaka ve son zerresine kadar temizlemek de isteyen bir düşünce tarzı egemen oldu. 1936-38 Moskova mahkemeleriyle doruğuna çıkan süreç,bu anlayışın ürünüydü ve anlayışın daha da pekişmesine yol açtı. Hareket, polemik yapmadan konuşamayan ve yazamayan kadrolarla doldu. İdeolojik mücadele, 'kıyasıya' veya 'amansız' sıfatlarından bağımsız olarak telaffuz edilemez oldu. Daha da tuhafı, düşman, 'ajan' olarak hareketin kendi içinde aranmaya başlandı: Sınıf düşmanından çok, hareketin kendi içindeki muarızlarla uğraşmayı yeğleyen bir gelenek ortaya çıktı.

Burada önerilen, Jakobenizm-öncesi bir siyaset anlayışına geri dönülmesi değildir: Bu anlayış,çatışmanın ve dolayısıyla sınıfların ebedi olduğunu varsaydığı için Marksizme yabancıdır. Ancak, sınıf karşıtlıklarıyla siyasal karşıtlıklar, hele hele devrimi yapan sınıfın kendi içindeki karşıtlıklar aynı şey değildir: Birincisi aşılır, ikincisiyle birlikte yaşanılır.■

Sonuç olarak, "nasıl bir parti" sorusunun anahtarı şudur: Her şey demokrasiye inanmakla başlar, gerisi gelir. ■

NASIL BİR PARTİ?

Semih Gümüş: Anahtar, parti içi demokrasi

İster 'parti' geleneğinden gelsin, ister 'hareket' geleneğinden, örgütlü Marksistler için 'örgüt içi demokrasi'den daha yaşamsal bir gereksinim yoktur. Yenilenme süreci içinde bir anlamda yeniden keşfettiğimiz örgüt demokrasisi, siyasal geçmişimizin yoksunluklar alanıydı.

Partili bir Marksistin adalelerini parti demokrasisi güçlendirir ve esnetir. Demokrasiyi yaşayamamış ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak insiyatif körü bireylerden oluşan bir parti, hangi omuzlar üstünde yükselecektir? Adaleleri gevşek, düşünsel kondisyonsuzlukla mâlul, dolayısıyla kendi üstündeki yükü de sonuçta gene partiye taşıtan bireyler, olsa olsa merkeziyetçiliğin kırbacı altında doğrulabilirler.

Demokrasiyi kendi iç yaşamında kurumlaştıramayan bir partide de köleci düzenin bir biçimi egemenlik kurar. Komünist partiler 30'ların alışkanlıklarını on yıllar boyu sürdürürken, merkez komiteler, politbürolar ve genel sekreterler *niçin bir türlü - o partilerde de yaşamın sürdüğünü belli edecek biçimde- yenilenememişlerdir (hem düşünsel, hem fiziksel olarak)? Nasıl olsun ki:* Rosa Luxemburg'un deyişiyle, "partinin tek faal özü" merkez komiteler olmuştu. Parti kölelerine de, yaşayacak kadar oksijen, yapay solunum...

Marksistlerin birleşik partisinde merkeziyetçiliğin yanı sıra bir demokrasiyi mi, demokratikliğin yanı sıra bir merkeziyetçiliği mi yerleştireceğiz?

Yeni tip parti tartışmasına parti demokrasisi açısı içinde katılmak gerekiyor. Yani, yeni tip partinin çerçevesini demokrasi konusu belirliyor. Çağdaş, demokratik, yasal, yığınsal, birleşik -bütüncül parti anlayışı bu çerçeve içinde anlamlanacaktır. Yalnızca demokrasiyle değil ama, asıl olarak demokrasiyle biçimlenen bir yeni parti anlayışı...

Marksizmi ve Leninizmi yeni bir tarzda anlayan, yasallığı yalnızca 'teknik' bir sorun olarak görmeyen, Marksistlerin en azından çoğunluğunu kazanmış ve böylece yığınsal kimliğini bulmuş bir parti arıyoruz: ve bu partinin dünyası demokrasi olsun.

Yani öyle bir parti ki: çıkış noktası demokrasiyken, varış noktası da demokrasi olsun; hangi yarışı, hangi pistte koştuğunu izleyenler de bilsin.

Kendi demokrasisini kazanamayan bir parti, bütün bir emekçi halkın demokrasisini nasıl kazansın?

Hiçbir ayrıksımız yoktur ki, bürokratik-otoriter bir kimyadan oluşmasın. Bu yüzden ilkin kendimize karşı savaşacağız. Bu olmazsa ne Marksizm elimizde dogma olmaktan kurtulabilir, ne Leninizm Stalinizmin ayrıkotlarından temizlenebilir. Demokratik olmayan koşullarda yasallık ve yığınsallık ya da parti ve birlik sağlıklı biçimde yeşeremez.

Her zaman öne sürülebilecek "haklı" nedenlere göre değiştirilebilir olmayan bir parti demokrasisi koşulları olmaksızın, birbirlerinden farklılıklarını şu ya da bu ölçüde ve belirsiz bir süre taşıyacak olan Marksistlerin birliği, aynı örgüt çatısı altında nasıl gerçekleşebilir? On yılların koşulladığı farklı siyasal kültürler, gelenekler, töreler ve alışkanlıklar, açık biçimde işleyen bir iç demokrasi kurulmaksızın, bir arada yaşayabilirler mi? Marksistlerin anayasası, merkeziyetçi müdahalelere kapalı olmalıdır!

'Yeni tip parti' kavramı üstüne yapılan tartışmaları 'Leninist -yeni tip parti' ile korkutmayalım... Hangi maddi/nesnel koşullara göre ve -aynı maddi koşulların ürün olan- hangi tartışmalara göre bir parti? **Bir Yoldaşa Mektup, Ne Yapmalı** ve **Bir Adım İleri İki Adım Geri**'den parti konusunda çıkartılacak ders bu olmalıdır. İşçi sınıfının 'aydını' olarak parti, sınıfın siyasal öncüsü, bütün bir toplumun ise kültürel öncüsüdür.

Bir Adım İleri İki Adım Geri devrimci bir işçi sınıfı partisinin örgütsel ilkelerini ortaya koyarken, ***Bir Adım İleri İki Adım Geri***'yi ortaya çıkartan, baştan sona tam bir demokrasi içinde gerçekleşmiş olan İkinci Kongre tartışmalarıydı. Leninist parti çarlık otokrasisine karşı *on yıllar boyu verdiği savaşım* içinde nasıl her an **somut** bir varlık olarak yaşanmışsa, bugün de **soyut** bir parti olarak önümüzdedir. Bu sonuca varmak Leninist parti anlayışını değersizleştirmez, onu yok saymayı gerektirmez; tersine, ondan sonuçlar çıkartmayı, yararlanmayı, öğrenmeyi gerektirir. Lenin, İkinci Kongre'deki bölünmeye karşı, "azınlığın merkez yayın organını, çoğunluğunsa merkez yönetim kurulunu elde tutması esasında dayalı barış yapma öneri"sini getirmişti. Ondan bugüne komünist partiler bu kadar demokrat olmayı başarabildiler mi?

Biz yeni tip parti anlayışımızda ve somut olarak da Marksistlerin birleşik partisinde merkeziyetçiliğin yanı sıra bir demokrasiyi mi, demokratikliğin yanı sıra bir merkeziyetçiliği mi yerleştireceğiz? On yılların deneylerinden sonra, hiç kimse böyle bir ayrımın 'yapay'olduğunu savunmasın! Bütün bir örgütlü siyasal geçmişimiz içinde elimizden bırakmadığımız 'demokratik-merkeziyetçilik' içinde, 'demokrasi' merkeziyetçiliğin nesi olarak kaldı?..

Tabii böylesine geniş bir demokrasinin yaşandığı koşullarda, geçmişin moral yorgunu ve dolayısıyla tıknefes kadroları yerine 'mahallenin delisi' yerine geçecek kadrolara da katlanmayı öğrenmek zorundadır parti. Bu 'deliler' Marksist sol içinde çoğalmaya başladı, sevindiricidir.

Mahir Sayın: İşçi sınıfının devrimci partisi

"Nasıl bir parti?" sorusuna bu sorunun ortaya çıkmasına neden olmuş olan belli noktaları tartışmadan yanıt verebilmek aslında olanaklı değil. Soruyu yönelten arkadaşımız da açık ki, bu belli noktaları aşılmış olarak kabul edip, daha ziyade bu aşama biçimine uygun olarak "yasal bir partinin nasıl olması gerektiği" üzerine tartışıyor. Böyle düşünmeyenlerin de olduğunu zikrederken, şu tesbitiyle bunu vurguluyor:

"Ama tartışmaların ortaya koyduğu genel **konsensus, 'parti'nin yasalda oluşturulması için asgari şartların** mevcut olduğu." Türkiye ve Kürdistan solunda böyle bir konsensus'un olduğu çok tartışma götürür. Sadece duymak istediklerimizi duymaya devam edersek, gerçekliğin yanlış bir tasvirini oluşturmaktan öteye gidemeyiz. Bu aşılmaya çalıştığı iddia edilen "**dogmatizmin**" yeni biçimler içerisinde devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. Öncelikle sosyalistler arasında **böyle bir konsensus'un olmadığını** bilerek tartışmak gerekiyor. Ama bu da hiçbir şeye yetmez. Öyle olduğu koşullarda bile doğruluğu şüphe götürür. Çoğunluğun mutlaka doğru düşüneceğine dair bir kural şimdiye değin haklılığını kanıtlayamamıştır.

Proletarya sosyalistleri olarak bizi "nasıl bir parti" değil, "proletaryanın devrimci partisi nasıl olur" sorusu ilgilendiriyor. Diğer partilerle ilgilenmemiz, diğer sınıf ve tabakalarla proletaryanın eylemi arasındaki ayrılık ve gayrılıkları somut gelişme momentlerinde açıklıkla görebilmek ve davranış hattını bunları da gözönünde bulundurarak düzenleyebilmek içindir.

Proletaryanın devrimci partisi sorunu ekonomizmin dünya işçi hareketine egemen olup, bunca tahribat yaratmasından sonra gerçekten titizlikle tartışılmak zorundadır. Parti proletaryanın iktidara yürüyüşü ve kendi iktidarını kurmasında politik bir araç olarak iki düzlemde tartışılmak zorundadır. Biri bu aracın ne tür bir amaç için kullanıldığı; diğeri de, amacından hiçbir an bağımsızlaşmaksızın somut koşullarda alacağı biçim. Bu iki nokta birbiriyle tam bir içiçelik arzeder.

Proletaryanın hangi amaca yönelmek zorunda olduğu partisinin içeriğini verir bize. Yeni bir toplumun kuruluşuna öncülük edecek olan böyle bir parti, kuşkusuz, bu toplumun kuruluşuna girişildiğinde, buna herkesten önce hazır olmak zorundadır. Eğer partide geleceği böylesine içermiş bir kavrayış yoksa, partinin gene öncü olduğundan sözedilebilir, ama sosyalizmin kuruluşundaki öncülükten değil. Siyasal iktidar ele geçirildikten sonra kendisini yeni kurulacak olan topluma uydurmaya kalkışacak bir parti çok geç kalmış demektir. Başka kuvvetler varsa, an-

cak artçı olabilir. Öyle değilse -çoğunlukla da olduğu gibi- amaç diye önüne koymuş olduğunu iddia ettiği işlerden çok daha farklı şeyler yapar/yapmak zorunda kalır.

Bu nokta bizi sosyalizmden ne anladığımız sorusuna getirmektedir. Bu konuda açıklık sağlamadıktan sonra devrimci partinin tutarlı bir biçimde ne türden ilişkilere sahibolması gerektiğini açıklamak olanaklı değildir. Kuşkusuz, insan aklı esnektir ve her zaman kendisini tutarlı olmakla yükümlü görmez. Verili koşullarda çevrenin hoşuna gideceği düşünülen birçok ifade bir araya getirilebilir. Ve partinin, örneğin, "çok demokratik" olduğu savunulabilir. Ama yaşadığımız uzun deneylerden sonra artık böyle kurguların güven verici görünmemesi gerekir.

Eğer Amaç-Araç uyumluluğunun bir anlamı var ise, şimdiye değin yaşadığımız sosyalizm örneklerini düşünenlerin nasıl bir parti oluşturabileceklerini kestirebiliriz. Onlar aksini söyleseler bile amaç kendisini kullanılan araç biçiminde cisimleştirecektir. Tek partinin egemenliği biçimde, komün tipinde değil, proletaryanın da üstünde yükselen, proletaryayı da baskı altına alabilme araçlarını elinde bulunduran türden bir "proletarya diktatörlüğü"nün savunucularının demokratik ilişkilere sahip bir parti oluşturabileceklerini düşünebilmek olanaklı değildir. Şayet şartların zorlamasıyla parti içerisinde demokrasiye benzer bir şeyler varolsa bile bunlar mutlaka ortadan kaldırılacaktır. Bir yandan varolan sosyalist ülkeleri savunmaya devam edip, onların **"zorunluluklar nedeniyle"** böyle olduğunu iddia edenin, yarın aynı zorunlulukları, hem parti içerisinde hem de toplum içerisinde bulup karşımıza dikeceğine hiç kuşku yoktur. Böyle "zorunluklar"a başkası için onay veren, kendisi için on kat onay verir.

"Nasıl bir parti sorusu öncelikle nasıl bir topluma yürünecek sorusu olarak algılanmadıktan ve bu toplumun bugünkü sosyalist yapılanmalardan nasıl farklı olduğu ve olabilirliği anlatılmadığı müddetçe, yanıt ekonomist-dogmatik çerçeveden gelecekleri ve dün bizleri neler bölmüş ise bugün de aynıları tarafından bölünmeye devam edeceğiz.

Proletaryanın devrimci partisi proletaryanın egemen sınıf olarak örgütlenmesine aracılık ve öncülük edecek partidir. Eğer bu parti bu amaç için mücadele ediyor ise, varolan sisteme her bir kurum ve ilişkisinde alternatif olan sosyalizmi program olarak ortaya koyar ve bu temel amaca yürürken somut koşullarda kiminle yanyana, kimlere karşı konum aldığını net bir biçimde tesbit eder. Toplumsal gelişme konjonktürel ilişkiler yaratır. Proletarya partisi böyle durumlarda nasıl toplum olacağını somut şartların analizinden çıkarır. Ama hayali "konjonktürler" uydurarak buna göre bir program oluşturmaz. Proletarya için tek bir temel hedef vardır; kurulu sistemin dışına toplumun öncüsü olarak çıkmak. Bu proletaryanın kapitalizmle çatışmaya girdiği günden beri **güncel hedefidir.** Bu hedefe ulaşmak için mücadele ederken sistem içi değişikler zorlanır. Her türlü güncel talep temel hedefe bağlı olarak sistemin dışına taşırılmaya çalışılır. Bu yapılmadığı takdirde sosyal demokrasinin sınıf işbirliği çizgisinden kurtulmak olanaklı olmaz. Yarın gerçekleşmeyecek bile olsa, her an devrimci dönüşümü öngörmeyen bir program, ister istemez düzen içi ve düzeni iyileştirici bir program olmaktan ileriye gidemez. Böyle programların düzen içi olduğu aşikâr olmasına rağmen, iyi niyetli savunucular tarafından görülememesinin nedeni varolan sisteme benzeyen bir sosyalizm tasarımı içerisinde olmalarındandır. Her ne kadar "devlet (...)" sözedilse de, bu bambaşka aygıt, bu düzene ait kurumların isimlerinin başına "halk" kelimesini geçirmekten öteye gitmemektedir. "Halk" ordusu; "Halk" polisi; "Halkın" devleti. Yapıları fonksiyonlarına göre şekillenmiş olduklarından halka karşı olmalarının önüne geçebilmek olanaklı değildir.

Emekçilerin gerçek bir iktidarı için mücadele eden bir partinin, kendisini tarif edilmiş bir geleceğe göre şekillendirmesi, kendi içerisinde, görüş ayrılıklarını meşru kabul eden, çoğunluğun kendi meşruiyetini azınlığın meşruiyetinde bulduğu emekçi grupların çıkarlarının farklılıklarının meşruluğunu benimsemiş bir yapı olarak, başka emekçi partilerinin de meşruluğunu benimseyen bir parti sonucunu doğurur. Bunların hemen hepsi, **"konsensusa ulaşmış"** ve ulaşmamışlar için tamamen yeni yaklaşımlardır. Önce bunlar üzerinde sağlam bir konsensus oluşturabilmek gerekir, parti konusunda konsensusa ulaşabilmek için.

Yasal parti tartışmasını ağırlıkla sürdürenlerin bu tartışmaları yapmadan, bunların ortaya çıkardığı problemlere çözüm getirmeden, solda yarattıkları, "yasal parti konusunda konsensus'a ulaşmış olanlar" ve "olmayanlar" ayırımı, kullanılan "birlik", "birleşik" sözlerine hiç denk düşmeyen bölücü bir ayırımdır. Böyle bir saflaşma bu soruların yanıtları verilmeden, Marksist ilkeler dışında başka kaygulara dayanarak bölünme yaratmak demektir. Bu yol, tarihten ders almacaksa tekrarlanmamak zorundadır. İyi niyetli olunabilir ama, geçmişteki örgütleri kuranların da kötü niyetli olduğunu kimse kânıtlayamaz. Yasal parti gibi bir ön varsayım tartışmaların çoğunu bitirmiş olmak demektir.

Bir partiyi tarif eden, onun programı ve buna uygun olan eylem hattıdır. **Marksizmden sözetmek isteyen varsa, işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki antagonizmadan, devrimden, devrimci programdan ve devrimci bir partiden bahsetmek zorundadır.** Partinin nasıl olacağı devrimci bir programın ortaya konulmasından sonra kararlaştırılabilecek bir iştir. Devrimci bir düşünüş ışığında hazırlanan program, ülkenin içerisinde bulunduğu somut koşullara bağlı olarak gizli ya da açık olarak hayata geçirilir. Bunu tayin eden yalnızca yasalar değil aynı zamanda toplumsal ve uluslararası koşullardır. Yalnızca yasaların tayin edeceği bir parti kuşkusuz **"yasal"** bir partidir ve muhtemelen bir düzen örgütüdür. Burada Marx'ın adına bağlı bir partiden bahsedebilmek için onun **düzen örgütü, savaş örgütü** kavramlarına dönüp bir uzlaştırma bulmak gerekir!

Kanımca Türkiye'nin bugünkü yasallığı çerçevesinde oluşturulacak bir parti düzen örgütü olmak zorundadır. Kimsenin kalbinde taşıdığı Marksizm devrimci bir partinin ve onun eylem hattının güvencesi değildir. Kendisini açık açık dayatamadan, varolan yasallığa resmen saygılı kalacağını söyleyerek kurulacak olan her parti kendi içerisinde devrimci fikirleri ayıklamak zorunda kalacaktır. Bu, günün çelişkisini yarına taşımaktan başka bir anlama gelmez.

Açık bir parti olmak, kuşkusuz gizliliğe göre birçok avantaj taşır; ama devrimci fikirlerin korunabilmiş olduğu koşullarda. Aksi, gizli partiye göre daha büyük dezavantajlara düşmek demektir, eğer paravan partilerden söz edilmiyorsa. Paravan bir partinin üzerine de bu kadar çok tartışmaya zaten gerek yok.

Sosyalistlerin problematiği yasal olup olmamak değil, devrimci bir programın nasıl hayata geçirileceği olmalıdır. Böyle bir program oluşturulduktan sonra **yol nereden ilerliyorsa oradan gidilir.** Bilimsellik, ilkelilik bunu gerektirir. Bilimselliği, ilkeliliği, belli noktalarda "zorunluluk gereği" ele almak gerekmez mi, diyecek olanlara hiç ele almamakta da özgür olduklarını hatırlatmak yeterli.

Bilimsel, ilkeli, ve demokrat temellerde bir parti tasarlayabilmek için, bugünkü devlet aygıtının ancak azınlık egemenliğine hizmet eden bir araç olarak ortadan kaldırılacağını ve yerine, yığına en yakın konumlarda şekillenmiş (...) bir devlet aygıtının geçirileceği ve (...) bağımsızlığını bugünden savunan, emperyalizmin uzantısı olarak şekillenmiş her türlü kurum ve ilişkiye derhal son verileceğini açıkça ortaya koyan, faşizme ve cins ayırımcılığına karşı tavizsiz bir mücadeleyi kesintisiz sürdüreceğini ilan eden bir program ve buna dayalı bir parti ancak proletaryaya layık olabilir. Bunlarda taviz vermez bir tutum içerisinde olabilmek için partiden önce sosyalizm konusunda anlaşmış olmak gerekiyor. Umarım tartışma bilinçli bir biçimde şimdiki kanalından çıkarılır ve sosyalizm üzerine bir tartışmaya dönüştürülür. Bu takdirde parti konusundaki tartışmada ayrılıklar oluşacak olsa da bu, sağlıklı bir zeminde oluşur. ■

Emekçilerin gerçek bir iktidarı için mücadele eden bir partinin kendi içerisinde, görüş ayrılıklarını meşru kabul eden, çoğunluğun kendi meşruiyetini azınlığın meşruiyetinde bulduğu, emekçi grupların çıkarlarının, farklılıklarının meşruluğunu benimsemiş bir yapı olarak, başka emekçi partilerinin de meşruluğunu benimseyen bir parti sonucunu doğurur.

Ahmet Kaçmaz: Gencay Gürsoy'un parti tasvirine ilave birkaç detay

GÖRÜŞ Dergisi'nin **"Nasıl Bir Parti"** soruşturması kapsamında, Temmuz 1989 sayısındaki yazısı için Gencay Gürsoy'a teşekkür ederim. Benim de tasavvur etmeye çalıştığım **"parti"**'yi öylesine güzel tasvir etmiş, öylesine düşüncelerime tercüman olmuş ki, beni aynı şeyleri tekrar etmekten kurtardı. Bu neden- ▶▶

le bu yazıda bazı "**detaylar**"a değinmekle yetineceğim.

"Detaylar"dan ilki "hizipli-kanatlı" partinin nasıl bir parti olacağı ve de nasıl işleyeceği. Çünkü bu konuda hiçbirimizin tecrübesi yok. Bildiğimiz parti "**yekpare parti**". Önce böyle öğrendik. (**Parti teorisi** "hizip"i ve "hizipçiliği" yasaklıyordu) sonra da buna uygun eyledik. Onun için de boyuna bölündük.

Parti içinde zengin bir düşünce atmosferi oluşturulmak isteniyorsa bunun ön şartı, her konuda herkesin görüşünün ortaya dökülmesi, meselelerin açıkça tartışılmasıdır. Bu durumda açıktır ki herkesin görüşü yönetimdeki en yetkili kişiden tutun da en sıradan üyeye kadar sadece kendisini bağlar.

Birlik hepimiz için hayati bir sorunsa, **partinin** de hizipli veya kanatlı olması kaçınılmaz gözüküyor. "Hizip"ler (malum, "hizip", "parti"nin Arapçası) zaten var ve bunların **hemen** sönümlenmelerini beklemek gerçekçi değil. Ancak "parti içinde parti" olgusu, partinin işleyişinde problem çıkarmaz mı?

Partiyi cephe partisi olarak görür ve işleyişinde cephe işleyişi kurallarını gözetirsek mesele hallolabilir. Ancak bana göre Türkiye'nin verili şartlarında ve muhtemel gelişme projeksiyonunda, partinin önde gelen işlevlerinden birisi, sosyalistlerin birliğini sağlamaktır ve bu hedefin en azından nazari planda gerçekleşme ihtimali vardır. Dolayısıyla birlikten çok beraberliği temsil eden cephe partisinin, veri olan bölünmüşlüğü de meşrulaştıracağından endişeliyim. Onun için de başlangıçta kaçınılmaz gibi gözüken hizipleşmenin bir süreç boyunca giderilmesinden, hiziplerin "**partilerin**" anlaşılsın- büyük ve kucaklayıcı birlik içinde birbirleriyle **kaynaşmalarından** ve sönümlenip gitmelerinden yanayım. Üstelik ahlaki kaygularla da böylesini doğru buluyorum. Diyelim bir konuda ait olduğum hizbin çoğunluğuyla aynı düşünmüyorum, buna karşılık başka hizipler içinde yeralan kimileriyle rezonans halindeyim. Bu durumda ne yapacağım? Şayet hizipler kalıcı olacak ise kendi hizbimin **disiplinine** uymam gerekir. O zaman da, öteki hiziplerde benim gibi düşünen insanlara karşı kendi düşündüğümün aksini savunmak zorunda kalırım. Bunun ahlaki tanımı asgarisinden **riyakârlıktır**. Üstelik böylesi, kişilik aşınması yaratmakla kalmaz, hizipler üstü geniş birliğin, elbirliğiyle yaratmaya çalıştığımız partinin işleyişine ve güvenilirliğine zarar getirir. Onun için ben kişinin hizip disiplininden âzâde, nasıl düşünüyorsa öyle davranmasından yanayım. Ve herkesin davranışı bu doğrultuda olduğunda hiziplerin ilânihaye varlıklarını korumaları için bir gerekçe kalmaz.

Ayrıca, hizip özgürlüğüne imkan tanınmasıyla, geçmişteki işleyiş sonucu adeta herkesin kanına işlemiş olan "parti disiplini" alışkanlığı sanırım bir hayli çelişkili bir durum yaratır. Ben akrabalık, mahalle, iş vb. arkadaşlığı, ahbaplık, hemşerilik türünden ilişkilerde alabildiğine şartlanmış insanlarımızın hizipçi dayanışmadan kolay kurtulacaklarını sanmıyorum. Hizip özgürlüğünün ise bu dayanışmayı daha da pekiştirip meşrulaştıracağından ve sonuçta parti içi demokrasinin "hizip sözcüleri demokrasisi"ne indirgeneceğinden endişe ediyorum.

Buna mukabil parti içinde kanatların oluşabileceğini düşünüyorum ve böyle olduğu takdirde kanatların ve kanatlaşmanın meşrulaştırılmasından yanayım. Çünkü kanatlaşma **ideolojik baz** üzerinde gerçekleşir. İdeolojinin geniş spektrumu kanatlaşmanın fikri temelini oluşturur. Görüş nüanslarına göre meydana gelen kümelenmeler bir süreç boyunca kanatları oluşturabilirler. Ben böylesi kanatların parti içinde bir kısım haklara sahip olmalarından yanayım. Kanatların görüş nüansları temelinde oluşmuş olmaları kanat disiplinine yol açmayacağı gibi, böylece parti içinde görüşlerini geliştirenlere açık bir seyyaliyet sağlanmış olur. Kanat konusunda bence en önemli nokta, her kanadın öteki kanatların da partinin birliği ve hayatiyeti için yararlı olduğunu içtenlikle kabul etmeleridir. Kaldı ki, Ç. Anadol'un bir vesileyle dile getirdiği gibi "gerçek parçalı" ise, partide kanatların oluşmasını olağan karşılamak, bu kadarla da kalmayıp kanatların, partinin fikri hayatını zenginleştirecek ve politikasını daha etkin kılacak şekilde işlev görmelerine yardımcı olmak gerekir.

Hemen işaret edeyim ki, hizip-kanat ayrımı yaparken niyetim G.Gürsoy'u eleştirmek değil. Çünkü onun benimkine benzer bir ayrım güderek bu terimleri kullandığını sanmıyorum. Zaten yazısının bütünü de buna delalet ediyor. Ama ben hizip-kanat ayrımını bilerek yapıyorum. Pratikte bu ayrım ne ölçüde sağlıklı şekilde yapılabilir? Hiziple kanadın içiçe girmesi, hatta kimi durumda çakışması hallerinde işler karışmaz mı?

Böyle problemler kaçınılmaz gibi gözüküyor. Ama bence bunlar çözümsüz değil. Kuşkusuz "bu partide hizipleşmek yasaktır, kanatlaşma meşrudur" mealinde tüzük maddeleriyle bulunmaz bu çözüm. Ben hizip-kanat ayrımını yaparken parti içi kümelenmelere ilişkin nitel bir farka dikkati çekmek istedim. Çözümü de hukuki müeyyidelerde değil sosyalist bireyin yetişkinliğinde görüyorum.

Değinmek istediğim bir başka "detay" partinin fikri hayatının renkliliğine ilişkin. Parti içinde zengin bir düşünce atmosferi oluşturulmak isteniyorsa bunun ön şartı, her konuda **herkesin** görüşünün ortaya dökülmesi, meselelerin açıkça tartışılmasıdır. Bu durumda açıktır ki herkesin görüşü, yönetimdeki en yetkili kişiden tutun da en sıradan üyeye kadar sadece **kendisini** bağlar. Özellikle sosyalizmin meselelerine ilişkin analizlerde ve tartışmalarda sorunun daha iyi kavranabilmesi için herkesin kendi özgün görüşünü ortaya koyması bir zarurettir.

Bazı tanıdıklardan şöyle sorular geliyor: "Falanca derginin filanca sayısında yayınlanan yazında o ileri sürdüğün görüşler senin görüşlerin mi, yoksa Parti'nin görüşleri mi?"

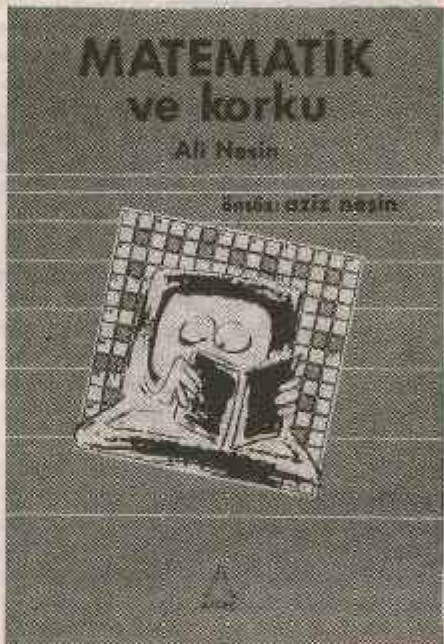
Bu tür soruları doğrusu yadırgıyorum. Gerçi geçmişin "monolitik parti" anlayışını ve uygulamasını düşününce bu tür sorulara muhatap olmamı anlamıyor da değilim. Ama artık bu gibi alışkanlıklardan kurtulmanın zamanı geldi, hatta geçiyor. Bir yandan parti içi tartışmalarda herkesin görüşünün, hatta çoğunluğun eğilimine zıt en muhalif görüşlerin dahi yayın organlarında yer almasını savunacağız, öte yandan da herhangi bir yetkilisinin, bir konuya ilişkin görüşlerinin partiyi bağlayacağını düşüneceğiz!. Bu olmaz.

Partinin yetkililerinin görüşleri partiyi hiçbir zaman mı bağlamaz?

Elbette bunu söylemiyorum. Örneğin, partinin yetkilisi, parti içinde tartışılıp **kararlaştırılmış** konularda söz ederken, sözlerinin partiyi bağlayıcı olduğunu bilmeli ve buna uygun davranmalıdır. Ama böyle bir durum yoksa, hele ileri sürülen görüşler tüm dünyada tartışılagelen **sosyalizmin belli başlı meselelerine** ilişkinse, açıktır ki herkesin **sadece kendisini** bağlar.

Kuşkusuz partinin genel bir dünya görüşü, Türkiye'ye bakışı vardır ve bu onun ideolojik çerçevesiyle, parti programıyla belirlenmiştir. Ayrıca tartışmalar sonucunda parti için-

KİTAP

de sosyalizmin sorunlarına ilişkin konsensuslara da varılabilinir. Ama bence bundan öteye gidilmesine gerek yoktur. Aslolan partinin değil, **partililerin görüşleri** olmasıdır. Partiye esas gereken, siyasetin en etkin şekilde hayata geçirilmesidir.

Siyasetin en etkin şekilde uygulamaya konabilmesinin başlıca gereklerinden birisi parti faaliyetlerinde azami katılımın sağlanmasıdır. Üzerinde durmak istediğim son bir "detay" da bu noktaya ilişkin.

Eskiden işler kolaydı; demokratik merkeziyetçiliğin ilkelerine uyulması yetiyordu. Partilerin monolitik yapıları bu ilkelerin fazla bir zorluk çıkmaksızın -bölünmeler hariç!- uygulanmasını mümkün kılıyordu. Şimdi ise hem monolitik parti anlayışını aşmak istiyoruz, hem de tüm parti mensuplarının, sosyalist toplumun çok yönlü insanının prototipleri olarak yetişmelerini savunuyoruz. Bu durumda **demokratik merkeziyetçilik** ilkeleri de kaçınılmaz olarak tartışma gündemine giriyor.

Partinin oluşturulması sürecinde şüphesiz onun işleyiş ilkeleri de -bu arada demokratik merkeziyetçilik- tartışılacak. Ben burada sadece bir ilkeyi, azınlığın çoğunluğa uyması ilkesini kısaca tartışacağım.

Kuşkusuz en ideali çoğunluk-azınlık bölünmesine meydan verilmemesidir. Bir konunun görüşülmesi esnasında tartışmalar sonucu, taviz, hoşgörü, anlayış vb. faktörlerin yardımıyla herkesi tatmin edebilecek kararlara ulaşılabilinir. Ancak monolitik parti anlayışı da geride kaldığına göre, öngördüğümüz çok renkli partide her zaman genel konsensuslara erişilmesinin zayıf ihtimal olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu durumda partinin işleyişinde azınlığın çoğunluğa uyması ilkesinde ısrar etmek ne ölçüde meseleyi çözer?

"İsteyen dilediğince davransın" denebilir. Ancak bu, pratikte aynı parti içinde birisinin yaptığını ötekinin bozması anlamına gelir. Açık ki böylesi, "parti" kavramı ile bağdaşmaz. Çünkü parti, en azından belirli amaçları olan, toplumda ortak çıkarlara sahip bireylerin, tek tek davranıldığında etkisiz kalabilecek mücadele güçlerinin ortak iradesini temsil eder.

Ben partinin, çoğunluğun kararı doğrultusunda davranmasından yanayım. Ancak azınlıkta kalanların durumunun da tartışılması gerektiği kanısındayım.

Birey olarak, tikel gücümün yetersiz kalacağını bildiğim için bir partiye üye olmayı seçerim. Bu, kimsenin beni icbar etmediği, **özgür** bir seçiştir. Bu seçişi yaparken, daha başlangıçta şöyle bir muhakeme yürütürsem pek mesele kalmaz:

"Başkalarıyla gücümü birleştirmek istediğime göre partinin işleyişini kolaylaştırmam gerekir. Öyleyse bütünün çıkarları uğruna bireyden taviz verebilmeliyim. Bunun için de azınlıkta kaldığım hallerde çoğunluğa uyacağım. Gerçi azınlıkta kalmam demek çoğunluğun görüşüne, en azından ikna olmamış olmam demektir. Ancak kimin haklı olduğunun mihenk taşı pratiktir. Çünkü siyasette kesin doğru öngörülerde bulunmak hemen hemen imkânsızdır. Kaldı ki **elitist** değilsem, mücadele arkadaşlarımın da bana eşit, en az benim kadar akıllı, bilgili, azimli vb. olduklarını varsayıyorsam -ki sosyalist parti mücadele arkadaşlarına böyle bakan insanların toplamı olmalıdır- çoğunluğun görüşüne ikna olmasam bile, bu görüşün doğru olabileceğini de daha baştan hesaba katmamı zorunlu kılar. Dolayısıyla azınlıkta kalsam bile, çoğunluğun kararları doğrultusunda davranırım ve böylece partinin faaliyetinin azami katılımla gerçekleştirilmesini sağlamış olurum."

Bu durumda doğru olmayan bir şeyi yapmak, bir tür makyavelizm olmaz mı, kişilik aşınmasına yol açmaz mı?

Böyle bir sorun kuşkusuz var ve bence bu sorun kişinin olgunluk seviyesinden tutun da mizacına varana dek bir seri faktörle bağlantılı. Gene de öyle durumlar meydana gelebilir ki, azınlıkta kalan bu kişi çoğunluğun kararının çok zararlı sonuçlara yol açacağından en ufak kuşku duymayabilir. Ne ki, böylesi durumlarda kişi çoğunluğa uymaya illâ **mecbur** değildir; partiyi nasıl özgür iradesiyle seçtiyse bu sefer de partiden ayrılmayı **özgürce** seçer, olur biter!

Olup, biter mi? Bence bitmez. Çünkü, partiyi seçişin de, ondan ayrılışın da ne ölçüde özgürce olduğu bir hayli kuşkuludur. Soldaki mevcut bölünmüşlük ve parti bolluğu şartlarında böylesi bir "özgürlük" bizlere bir ölçüde doğal gelebilir. Ancak öngördüğümüz birleştirici ve kucaklayıcı parti gerçekleştiğinde, partiyi seçiş özgürlüğünün de bir hayli kısıtlanacağı açıktır. Tabii seçiş özgürlüğü -örneğin mecburi askerlik hizmetinde olduğu gibi- tümden ortadan kalkacak değildir. Ancak bu durumda birey **partili mücadele ile partisiz mücadele** arasında bir seçiş yapmak zorunda kalacaktır. Mücadelede partiye **öncelik** tanıyan bir kişi için bu durumun, özgür seçiş alanını yok denecek ölçüde daraltacağı açıktır.

Bir de meselenin bireyin mizacına, edinimlerine, psikolojisine ilişkin yanı var. Bir parti üyesi azınlıkta kalmasına rağmen görüşünde ısrar ederken çoğunluğun da yanılmakta olduğundan hiç kuşku duymayabilir. Dahası, doğru olduğuna inanmadığı, hatta yanlış bulduğu bir şeyi yapmak içinden gelmez. Yapmaya zorlansa, büyük ihtimalle beceremeyebilir. En kötüsü, sosyalist bir bireyi, onun iradesi hilâfına inanmadığı bir şeyi yapmaya zorlamak, onu ikiyüzlülüğe itmek, en azından bütünün çıkarı uğruna bireyi harcamak demektir. Ki bireyin harcanmasıyla bütünün çıkarına hizmet edileceği, şayet bu sosyalizm adına yapılıyorsa, bana hiç inandırıcı gelmiyor.

Bütün bu gerekçelerle ben "azınlığın çoğunluğa uyması" ilkesinin, bir kenara bırakılmasından yanayım. Buna mukabil önerim, mealen şöyle: "Parti ya da onun bölümleri çoğunluğun kararı uyarınca davranır; azınlıkta kalanlar böyle davranmaya zorlanamazlar." Dolayısıyla azınlıkta kalan, **çoğunlukla birlikte davranıp davranmamakta** özgür olur. Bu durumda parti faaliyetine katılmada ortaya çıkan fire, partinin toplam gücünün seferber edilmesine kıyasla bir eksikliktir. Ancak kanım o ki, bu kayıp, parti üyesini inanmadığı eyleme zorlamanın yaratacağı insani kayıp yanında hiç de küçümsenmeyecek bir kazanca tekabül eder.

G.Gürsoy'un yazısını esas aldıktan sonra üzerinde durmak istediğim "detay"lar -biraz "detaylıca"!- bunlar. Partiye ilişkin kuşkusuz başka detaylar da var ve bunlar en ufak "detaylarına" kadar tartışılmalı. Ne ki bu detaylara kıyasla çok **asli** bir sorun var. O da şimdiye kadar alışılagelenin dışında, yepyeni bir **katılım** mekanizması yaratabilmek. Bir başka deyişle partinin hem fikri, hem eylemsel faaliyetine, tüm partililerin olanca enerjisini, en yaratıcı ve yapıcı bir şekilde seferber etmek. Bunun çaresini, ister tartışarak, ister bazı denemeleri inceleyerek, ister el yordamıyla, ama **mutlaka** bulmak zorundayız. Çünkü sosyalizmi emekçi halk için gerçekten inanılır ve güvenilir bir alternatif haline getirmenin yolu buradan geçiyor. ■

Ağaoğlu, Hasançebi ve Çakıroğlu yurda döndü

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi davasından haklarında gıyabi tutuklama kararı bulunan Tektaş Ağaoğlu, Hüseyin Hasançebi ve Ekrem Çakıroğlu Türkiye'ye döndü. Tektaş Ağaoğlu geri dönüş belgesinin gecikmesi üzerine 14 Eylül'de Türkiye'ye gelen Hasançebi ve Çakıroğlu ile aynı uçağa binememişti. Hasançebi ve Çakıroğlu'nu Yeşilköy Havaalanı'nda avukatları Gülçin Çaylıgil, Süleyman Alan, Numan Akça ve Ali Er ile İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi Başkanı Emil Galip Sandalcı, Prof.Gencay Gürsoy ve Çağatay Anadol karşıladı. Havaalanı Emniyet Amirliği'nde karşılayıcılarıyla sohbet eden Hasançebi ve Çakıroğlu ertesi sabah Siyasi Şube'ye götürüldüler. 16 Eylül günü ise Beyoğlu Adliyesi'nde haklarındaki gıyabi tutuklama vicahiye çevrilerek Sağmalcılar Cezaevi'ne gönderildiler. Hasançebi ve Çakıroğlu Sağmacılar Cezaevi'nin C- 4 koğuşunda kalıyorlar.

Tektaş Ağaoğlu ise 19 Eylül'de Yeşilköy Havaalanı'na indi. Aynı zamanda Yazarlar Sendikası'nın üyesi olan Ağaoğlu'nu Sendika Başkanı Aziz Nesin, Genel Sekreteri Atilla Birkiye, Ataol Behramoğlu, Adnan Özyalçıner, Hasan Kıyafet ile Prof. Gencay Gürsoy, Çağatay Anadol, Nail Satlıgan, Mete Akalın, Hale Kıyıcı, Ömer Erim Süerkan, Ağaoğlu'nun avukatı İstanbul Barosu Başkanı Turgut Kazan, kardeşi Mustafa Kemal Ağaoğlu ve çocukları karşıladı.

Havaalanından Siyasi Şube'ye götürülen Ağaoğlu ertesi gün öğlen saatlerinde Beyoğlu Adliyesi'nde tutuklanarak Sağmalcılar Cezaevi'ne gönderildi. Ağaoğlu'nun iki tutukluluğu bulunuyor. Bunlardan birincisi Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, diğeri ise Barış Derneği yöneticiliğinden dolayı kesilmiş durumda.

Ağaoğlu, Hasançebi ve Çakıroğlu'nun yeni açılacak bir TSİP davasında birlikte yargılanacakları ve davaya sivil mahkemelerin bakacağı öğrenildi.

Öte yandan, TBKP'nin yasallaşması doğrultusunda dönecek olan TBKP yöneticilerinden Erdal Talu, Ahmet Kardam, Şeref Yıldız ve Mehmet Bozışık'ın dergimiz baskıya gönderildiği günlerde dönmeleri beklenmekteydi. ■

HAKEM OLMAKTAN HAKİM OLMAYA

Önümüzde en genelinde iki hedef duruyor; birbirini dışlamayan, birbirine karşı olmayan iki hedeften birisi, aynı parti çatısı altında biraraya gelemeyecek olanların sol bloğu, diğeri ise partisel birliktir.

ülkemizde sol bugün çeşitli düzeylerde gerçekleştirilebilecek politik birliklere dünkünden daha yakın. Sol içinde yeralan çeşitli akımların, grupların oldukça ağırlıklı bir çoğunluğu birliğin önemi ve kaçınılmazlığı üzerinde vurguyla duruyor.

Henüz bu sürecin başlangıcında bulunsak da, 70'li ve 80'li yıllarda varolmayan bir başlangıcı yaşadığımız apaçık. Son aylarda yurtiçinde ya da yurtdışında yapılan çeşitli toplantılar sosyalistlerin bir araya gelerek sorunları yapıcı ve çözüm arayıcı bir anlayış temelinde tartıştıklarını birlik ve birliktelik doğrultusunda önümüzdeki mesafeleri aşmak için müştereken davrandıklarını ortaya koymuştur. Bu süreç şu anda yavaş ilerliyor ama arkamızda çok uzun bir ayrışma ya da ayrı ayrı durma döneminin bulunduğunu gözönüne alırsak, diyalogsuzluk açısından nice yılların oluşturduğu kireçlenmişliğin ansızın sona eremeyeceğini de bilmemiz gerekir. Ayrıca, dünya sosyalizmindeki yoğun tartışmalar ister istemez Türkiye solunun birlik ve birliktelik çalışmalarının gündemini de ağırlaştırmaktadır.

Yönetici konumunda olsun olmasın her Marksist kendisini hareketin tüm sorunları karşısında birinci dereceden sorumlu olarak görmelidir.

Bununla birlikte, süreci kendi haline bırakmamak, başlayan çabaları bir **tartışma klübüne** dönüştürmemek gerektiği de ortada. Süreci hızlandırmanın birinci koşulu somut hedefler koymak. O hedeflere ulaşmanın zamanlamasını sürecin kendisi tayin eder, fakat hedef somutlanmazsa bir süre sonra kendiliğindenlik ortaya çıkar. Hedeflerin somutlanması ise tartışılacak konuların somutlanmasını da birlikte getirecektir. Somut hedeflerin konulması da tek başına yeterli olamaz, yöntemi de belirlemek gerekir. Yöntem konusu ise basit bir biçimsel sorun değil, tam tersine öze değgin bir husus. Çünkü istenen, özlenen, amaçlanan birlik ve birliktelik 100-150 kişilik toplantılarla değil binlerce ve binlerce kişinin aktif olarak katılacağı çalışmalarla, tartışmalarla sağlanabilir. Mümkün olabilecek en geniş kolektif irade ancak böyle gerçekleşebilir.

Bu yolun kaçınılmaz ve biricik yol olduğuna kimsenin itiraz ettiğini sanmıyorum. Öyleyse, birinci adım, yani hedef somutlaması önem kazanıyor.

Kanaatimce, önümüzde en genelinde iki hedef duruyor; birbirini dışlamayan, biribirine karşı olmayan iki hedeften birisi, tek parti çatısı altında bir araya gelemeyecek solun değişik kesimlerinin ve kişilerinin oluşturacağı en geniş politik birlikteliktir. Eylem birliği, mücadele birliği gibi yetersiz kalan, aşılması gereken elemanter birliktelik türlerinin ötesinde algıladığım böyle bir birliktelik, müşterek bir Sol Blok anlayışıyla gerçekleştirilebilir. Sol Blok içinde yeralacaklar arasında tek bir partide birleşebilecek olanların hedefleri ise birlikte partileşmektir. Bizim açımızdan böyle bir parti bir araya gelebilecek azami kesimleri ve potansiyeli içeren, kendi içinde sosyalist çoğulculuğu -türdeş olanların çokseslîliğini- gerçekleştirebilecek yasal bir Marksist partidir. Ne geniş Sol Blok çalışmaları yasal bir parti perspektifinde bir araya gelebileceklerin öngörülerini belirsizleştirmelidir, ne de yasal Marksist partide birlik hedefi, en geniş solun bir bloka ulaşma çabalarına engeldir.

Ertuğrul Kürkçü, geçen yıl Görüş'e verdiği bir demeçte "ayrılar ayrı, ayrılar ayrı" ibaresini kullanmıştı. Dünya ve Türkiye sosyalizmindeki güncel tartışmalar ve arayışlar gözönüne alınırsa, "ayrı"ların, "aynı"lardan hangi noktalarda ayrı oldukları -ayırım çizgileri- nerelerde ve ne ölçüde netleşmiştir, bilemiyorum. Ama hem "ayrı"ların, hem "aynı"ların kendi içlerindeki müşterek noktaların önümüzdeki süreçte -bu tartışmalara, çalışmalara binlerce sosyalistin katılmasıyla- netleşeceği açıktır. Bununla birlikte, "aynılar aynı, ayrılar ayrı" nitelemesine, Sol Blok esprisinde bir ekleme yapmak istiyorum; **"aynılar aynı, ayrılar ayrı... fakat aynılarla ayrılar mutlaka yanyana"**.

Burada hemen belirtmeliyim ki "aynı" ve "ayrı" sözcükleriyle Marksist olan, olmayan gibi bir ayırımı kastetmiyorum. İşçi sınıfının, emekçi hareketin birden fazla partisi olabileceğini öngörüyorum. O halde "aynı" sözcüğü bu partilerden birinde birlikte olabileceklerini düşünenleri ifade ediyor, "ayrı" sözcüğü de başka bir partide birlikte olabileceklerini düşünenleri. Tabii, bu ikincisinde yeralanlar kendi açılarından "aynı"dır, diğer partidekiler de "ayrı".

Partileşme tarzında bir birliği yasal Marksist partide gören herkes açısından yapılması gereken, bu hedefe yönelik temel noktalardaki ortak görüşlerin -ve ayrı görüşlerin- hem düşünsel planda, hem de programatik esaslarda ve örgütsel işleyiş ilkelerinde çerçeve metinler ortaya çıkararak onları en geniş tartışmaya sunmaları (nasıl bir sosyalizm, nasıl bir program ve nasıl bir parti konularını tartışmaya açmaları) ve süreci başlatmalarıdır. Bundan sonrasını sürecin kendisi tayin edecek. Azami kolektif iradenin, olabilecek azami gelişmişlikle oluşabilmesi için ısrarlı fakat sabırlı bir süreci gerçekleştirmek gerekecektir.

Birlik için **Kurucu Kongre'den**, Sol Blok için **Sosyalist Kurultay'dan** geçmeyi hedeflemek gerekiyor. Kuşkusuz ki bu isimlendirmeler hedefleri daha kolay anlatabilmek için benim aklıma gelen terimler. Böyle nihai platformlara varıldığında onların adları doğal ki hep birlikte belirlenecek. Bu hedeflere yakın bir zamanda varılamayacağını öngörmekle birlikte, aslolanın bu hedeflere ulaşma yönteminde yattığını düşünüyorum. Her iki süreç için de önerilebilecek yöntem, katılan herkesin içine sindirebileceği kolektif iradelerin özenle, titizlikle, kapsayıcılıkla gerçekleştirilmesidir. Sol Blok, yapıların kolektif iradesini ortaya çıkarmaya, birleşik Marksist parti ise daha çok Marksist bireylerin kolektif iradesini ortaya çıkarmaya yönelik olmalıdır. Sol Blok konusunu daha ileride işlemek umuduyla şimdi birleşik Marksist parti konusuna yoğunlaşmaya çalışıyorum. Niye Marksist bireylerin kolektif iradesi bu alanda önem kazanıyor?

İlk olarak, solda mevcut yapısallıklar içinde yeralanların dışında geniş bir bağımsız Marksistler kitlesinin bulunmasından kaynaklanıyor bu ihtiyaç. Günümüzde birlik, örgütlü yapıların birliği anlamına, sadece bu anlama gelmiyor. Ve bu yapıların dışında kalan Marksistlerin güven duyacakları bir süreç, söz konusu yapıların aşırı belirleyicilik taşıyacağı bir süreç olamaz. Bağımsız Marksistlerin, sürecin başlangıcından itibaren, tüm oluşuma gönüllü ve aktif katılımını sağlayacak bir ortam yaratmak gerekiyor. Öyle ki bağımsız Mark-

sistler sürecin sonunda oluşacak yapıyı **kendi evleri** gibi görsünler, kendilerini **misafir** gibi değil, **ev sahibi** gibi hissetsinler.

Andığımız süreci gerekli kılan diğer bir neden de, birliğe giden yolda, mevcut yapısallıkların yönetimlerinin bir fren görevi gibi istenmedik etkiler yapmamalarına olan özlemimdir. Tam tersine, mevcut yönetimlerin hızlandırıcı olması, anılan süreç üzerinde ve gerçekleştirilecek oluşumda hiçbir toplu ya da tekil ayrıcalık gütmediklerini peşinen belirtmeleri gerekiyor. Böylesi bir yaklaşım içine girilmesi sadece bir-iki açıklamayla, yazıyla, demeçle olmayacak... O süreç içinde yer alacak herkese güven verilmesi için biricik yol, bütün Marksistlerin tek tek yeralacakları zemini gerçek karar ve oluşturma mercii haline getirmektir. Tecelli edecek iradenin kapsamını içeriğini o zeminde görmeli, mevcut yönetici iradeleri asgariye indirmeliyiz. Şayet şimdiki yapıların yöneticilerinin bir katkısı olacaksa bu katkı sadece onların düşünsel üretkenliklerinde, yaratıcılıklarında ve yapıcı, birleştirici, hızlandırıcı çabalarında aranmalıdır. Yöneticiler, bu özelliklere sahip oldukları ölçüde süreçte rol oynayabilirler, yoksa yönetici oldukları için değil. Hele hele, ortaya hem düşünsel bir zenginlik, üretkenlik, politik bir esneklik, yapıcılık koymayıp -kendisini yenilemeyip- hem de "ben yöneticiyim" gibilerinden bir anlayışla birlik sürecinde frene basma tutumu içinde olunursa ya da "benim görüşlerim kolektif irade içinde tasvip bulmayabilir, ama ben gene de doğruyum" gibilerinden bir anlayışla bu geniş ortaklaşa sürecin başlamasından, ilerlemesinden uzak durulursa, hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki, kolektif iradenin hep birlikte oluşturulması isteğinin, inancının yaygınlığı ve gücü anılan tutuculukları da, tutucuları da aşacaktır. Buna karşı direnenler ise bir süre direnmiş ve akışı yavaşlatmış olmaktan başka bir şey yapmadıklarını göreceklerdir. Mevcut yapısallıklar içinde çok güçlü bir birlik istemi ve tartışması bulunduğuna göre yönetim konumlarında bulunan bir kısım insanın akışı yavaşlatma olanağı nasıl ortaya çıkmaktadır?

Bu sorunun yanıtı, özellikle işçi sınıfı partilerine monolitik bir karakter kazandıran ortak tarihsel geçmişimizde, sınıflı toplumların geleneksel sosyal işbölümünün hepimiz üzerindeki etkilerinde yatıyor. Hareketimiz bu işbölümüne uygun bir tarzda yönetenlerle yönetilenler şeklinde ortaya çıkan bir "bölünmüşlük" daha yaşıyor. Siyasal kuruluşlar, görevi düşünmek ve politika üretmek olanlarla, görevi üretilen politikaları uygulamak olanlar arasında büyük bir uçurum yaratan örgütsel bütünlükler halindedirler.

Oysa her Marksist, hareketin her sorunu karşısında kendisini birinci dereceden sorumlu olarak görmelidir. Politikaları sorgulamalı, alternatiflerini üretmelidir. Kendisi adına yönetsel ve koordinatif görevler yükümlenmiş komisyonları -Merkez Komitesi kavramının kutsallaşmış anlamına bir tepki olarak komisyon sözcüğünü kullanıyorum- sıkı denetim altında tutmalı ve bu komisyonların üyelerini çoğunluğun iradesi ile kolaylıkla değiştirebilmelidir.

Sanıyorum ki Marksist hareketimizin karar alma düzeylerinde bulunan kişilerin hemen tamamı yıllardır değişmemiştir. Bugün toplumsal yaşamın birçok alanında yeni isimler, yeni değerler öne geçmiş olmasına rağmen Marksist hareketin üst katlarında yeni isme pek ender olarak rastlanmaktadır. Bu sonucu iki nedene bağlayabiliyorum: Bunlardan birincisi, bizzat monolitik yapının, üyelerin kendilerini geliştirmesine olanak vermemesidir. Sanıyorum ki yeni yetenekleri öne çıkarmakta Marksist hareket bir bütün olarak Türkiye toplumundan daha kısır durumdadır. İkinci neden, yine monolitik yapının ve geleneklerinin yönetim aygıtlarına verdiği olanaklarla, parti içi demokrasinin sınırlılığıyla, sorgulayıcı bir kişiliğe sahip yetenekli insanlara bu aygıtlarda yeralma şansının, bazı aygıtlara hakim **mediöcre** kişiler tarafından tanınmamasıdır. Bu yönetsel aygıtlara, ancak orada bulunan kişilerin karbon kopyaları ilave edilmektedir.

Neyse ki günümüzde tüm dünyada gelişmekte olan yenilenme süreçleri, çoksesliliği, demokratik parti yaşamını ve sonuç olarak özgür bireylere dayalı bir Marksist hareketi geliştirmektir. Ne var ki on yılların geleneklerini içselleştirmiş insanların, yeni bir konumu, sorgulayıcı ve üretken bir kişiliği içselleştirebilmesi bir gecede olacak iş değildir.

Ama ben birlik konusunda bir sonuç almanın da bu yeni tip Marksistlerin gayretlerine ve başarılarına bağlı olduğunu düşünüyorum. Süreç yönetim fonksiyonlarını yürütenlerin birliği gerçekleştirme konusundaki inandırıcıklarını zayıflatmaktadır.

Birlik sürecini bir kurucu kongre sürecine bağlamak, gerek örgütsel aidiyetleri bulunan gerekse de bağımsız konumlardaki Marksistlerin özgür bireyler olarak belirleyici etkinlikte olacağı bir süreç yaratmak demektir.

Böylece, bağımsız konumlarda bulunan Marksist kitlenin edilgin kaldığı, örgütsel aidiyetleri olanların ise çeşitli yönetim aygıtları arasındaki politika farklılıkları karşısında **hakem** konumunda bulunduğu bir süreçten tüm Marksistlerin el birliğiyle etkin ve **hakim** bir role yükseltilmesi gerçekleşmiş olacaktır. ■

Eksodus

Yaklaşık 16.000 Demokratik Alman yurttaşının Macaristan üzerinden Federal Almanya'ya geçmesi Alman kamuoyunda Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye göçüyle benzeşim içinde algılanıyor. Ne var ki, burada "soydaşlarımız" edebiyatı hiç yapılmıyor. Federal Alman hükümeti hiç de bizim Özal hükümeti gibi değil; "gelsinler, üç milyon, beş milyon, bütün Almanlar'ı alırız, Demokratik Almanyalılar da bizim soydaşımız" demiyor. Gelen 16 bin kişiyi de, Özal iktidarının yaptığı gibi sokağa atmıyor, "başının çaresine bak" demiyor. Tersine, hem F.Alman hükümeti, hem de F.Alman kamuoyu göçten çok mu çok endişeli. Çünkü F. Almanya Türkiye gibi anarşik bir ülke değil, stabilize olmuş bir toplum, her şey yerli yerinde. Gelen göçmenlere geçici ikamet yerlerinden sonra ev vermek, iş vermek, iş verilmiyorsa sıkıntı çekmeyeceği ölçüde sosyal yardım vermek, F.Almanya'nın kuralı.

Kısacası, F.Almanlar, D.Almanlar'ın gelmesini istemiyorlar. (Bizde de ilk günlerin şovenist çığlıkları geçince, halkın göçten rahatsız olduğunu, "soydaş"larımızı istemediğini gördük. Nitekim Özal'ın sınırı kapama kararında bu faktörün de rolü oldu.)

Batı'ya geçen Almanlarla yapılan röportajları gazetelerden okudunuz. Cumhuriyet muhabiri kendi gözlemini aktarırken, Doğu'dan geçen Alman'ların gözlerinden sevinç taştığını belirtiyor ve bu gözlerde, "**Bana mutluluğun resmini yapabilir misin?**" sorusunun yanıtını bulduğunu söylüyor. Mutluluğun resmini seçkin fırçasından görebilmemiz için Abidin Usta'nın Avusturya-Macaristan sınırına gitmesine gerek yok. Gazeteci arkadaşımıza göçmen Doğu Alman mühendisi söylemiş: "BMW almak istiyorum, yazları İtalya'da, İspanya'da tatil yapmak istiyorum". Bu özlemleri küçümsemiyorum. Çünkü F.Almanya'da her mühendis BMW alabilir, ücreti vasatın üstünde her işçi İspanya'da onbeş günlük tatile gidebilir. Ama mutluluk bu mudur? Batı insanı mutlu mudur? Mutluluk bu denli basite indirgenebilir mi?

Ne ki, bir Batı Alman için hiç de mutluluk olmayan şeylerin bir Doğu Alman için mutluluk sayılması, reel sosyalizmin insanlığa yetkin bir **yaşam tarzını** sunamamış olmasının bir sonucu. Sosyalizmin değerler sistemi, o ülkelerde insanlar arası ilişkileriyle, kurumlarıyla... ve insanıyla gerçekleştirilemeyince, tabii ki, BMW'nin değeri, lüksü öne çıkar.

Besbelli ki, Doğu'dan geçen insanlar birşeylerin değişebileceğinden, toplumsal ve insani ilişkilerin sosyalizmin öngördüğünce gerçekleşebileceğinden umutlarını kesmişler. Ama umudunu hâlâ yitirmeyenler de var. Olmasaydı ne sosyalist dünyadaki yeni süreçler ortaya çıkabilirdi, ne de bu arayışlar Batı dahil tüm dünyada böylesine büyük bir ilgiyle izlenebilirdi.

Washington Post muhabiri Macaristan'daki Demokratik Alman turistleriyle konuşmuş, Batı'ya geçmeyenlerle, geçmeyeceklerle. Haberin başlığı: "**Tercih Karşısında, Doğu Almanlar'ın Çoğu Ülkelerine Dönüyorlar**". Avusturya üzerinden F.Almanya'ya göç edebilecekleri halde, etmeyenlerden sözediyor. O anda 60,000 civarında D.Alman'ın Macaristan'da bulunduğunu, o ana kadar 13,000'inin Batı'ya geçtiğini söylüyor. Gazeteci tatil kamplarındaki 20 gençle rastgele örnekleme yoluyla bir anket yapmış. 20 yaşındaki ticaret liseli kız "Bu fırsatı bir daha bulamam" diye bir-iki günlük tereddütten sonra ülkesine dönmeye karar verdiğini söylüyor. 22 yaşındaki üniversiteli matematik öğrencisi genç kızla erkek arkadaşı: "Orası bizim ülkemiz. Ailemiz, arkadaşlarımız, her şey orada" dedikten sonra, ekliyorlar: "Ekonomik ve siyasal bakımından birşeyin değişeceği konusunda gerçek umutlarımız yok, ama Doğu Almanya bizim için güvenlikli bir ülke. Mezun olunca işimiz olacak. Hayalimizdeki iş olmasa bile, iş ne de olsa iştir". 27 yaşındaki bir kimya mühendisi Mattias ise "Belki size gülünç gelecek ama ben komünizme inanıyorum" diyerek göç etmeme nedenini açıklıyor. Trabant marka bir araba almak için dokuz yıl beklemek gerektiğini, üstelik B.Almanya'ya geçse, bugün aldığı paranın on katını alabileceğini söyleyen Mattias, buna rağmen Doğu Berlin'e döneceğini çünkü ancak bu şekilde ülkesindeki değişme sürecine katkıda bulunabileceğini belirterek "Babam komünistti, ben de onun ideallerinin bir kısmını taşıyorum" diyor. (International Herald Tribune, 15.9.1989) ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

12 Mart sonrası sıkıyönetimi

ORDUYA DÜŞEN POLİTİK GÖREV (!)

12 Mart dönemi belleklerde 'kitap korkusu' yaratan bir dönem olarak yer etti.

Banka soymaların, üniversitelerde çatışmaların gündelik hale geldiği, adam kaçırmaların başladığı 1971 başlarında, Demirel hükümeti olayları önleyemiyor, Silahlı Kuvvetler ise içten içe kaynıyordu. Radikal bir askeri darbenin yapılacağı söylentileri yaygınlaşırken, ordu, hiyerarşik düzene bağlı olarak Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanları Faruk Gürler, Celal Eyiceoğlu ve Muhsin Batur'un imzaladığı bir "Muhtıra"yla rejime müdahale ediyordu.

12 Mart 1971 tarihinde verilen bu muhtıranın öncesinde, "ODTÜ, dün bir savaş alanına döndü" haberi gazetelerde sekiz sütuna manşet verilirken, Başbakan Demirel "sıkıyönetim söz konusu değil" diyordu. Başbakana bu sözleri söyleten, bir ay önce yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında, kurulun asker üyelerinin, Demirel'in Ankara ve bazı illerde sıkıyönetim ilanı isteğine karşı çıkmış olmaları gerçeği olsa gerekti. Aynı generaller, 12 Mart'ta, hükümetin olayları önlemede yetersiz kaldığını ileri sürerek muhtıra verdiler.

İşgal ve generaller. *12 Mart'ta, ODTÜ'deki gibi üniversite direnişleri neredeyse gündelik hale gelmişti. Dört general, Eyiceoğlu, Tağmaç, Gürler ve Batur bir "muhtıra" vermekte gecikmediler.*

"Muhtıra ile anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir" diyen Demirel, hükümetin istifasını vermemezlik edemedi.

20 Mart günü CHP'den istifa eden Nihat Erim, "bağımsız" başbakan olarak atandı. DP dışındaki partiler hükümeti destekleme kararı aldılar. Partisine karşı düşen CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, bu görevinden istifa etti.

Erim, çok sayıda bağımsızı da aldığı hükümetini 27 Mart'ta kurdu, 8 Nisan'da güvenoyu aldı. 21 Nisan'da, Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş "Sıkıyönetimi düşünmedik bile" derken, hükümet, ertesi gün, Sıkıyönetim Kanunu'nu değiştirmek üzere hazırlıklara girişiyordu. 23 Nisan'da, Erim, asayişin sağlanması için anayasanın değişeceğini açıklarken, "alınacak tedbirler (anarşistlerin) kafalarına balyoz gibi inecektir" diyordu.

26 Nisan 1971'de 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi: İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Ankara, İzmir, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt.

Sıkıyönetim ilan edilmesinin nedeni, İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu'nun TBMM'de yaptığı açıklamaya göre, "şiddet eylemlerinin vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma" haline gelmiş olmasıydı.

TBMM'de, TİP dışında tüm partiler sıkıyönetimin onaylanması doğrultusunda oy kullandılar. Generallerin kapatmadığı, ancak Muhtıra'yla kapatılma tehdidi altında bulunan TBMM, sıkıyönetimi onayladı.

Sıkıyönetimin uzatılması

Sıkıyönetim, 14 kez uzatıldı. Ancak, 1973 Ocağı'ndan itibaren sıkıyönetimin coğrafi alanı giderek daraltıldı. Sıkıyönetim, Sakarya ve Zonguldak illerinde Ocak 1973'te, İzmir ve Eskişehir'de Mart'ta, Adana, Hatay ve Kocaeli'de Mayıs'ta, Siirt'te Temmuz'da, Diyarbakır'da Ağustos'ta kaldırıldı. Ankara ve İstanbul'da da, sıkıyönetim uzatılmayınca, 16 Eylül 1973'te, 29 ay sürdükten sonra, sona ermiş oldu.

TBMM'de yapılan uzatma görüşmelerinde, hükümetler genellikle, sıkıyönetim görevlilerinin fedakârca çalışmalarına ve başarılı olmalarına karşın, olayların tam olarak bastırılamadığı için sıkıyönetimin uzatılması gerektiğini söylüyorlardı. Sağ partiler, (AP, DP ve MGP), hep sıkıyönetimin uzatılmasından ya-

Ahmet An
Kıbrıs

KIBRISLI'NIN KİMLİĞİ...

Türkiye'den Kıbrıs'a gelip de buradaki sözümona demokrasiye hayran kalan sağlı sollu Türkiyeli aydınların, en önce Kıbrıslı'nın kimliğini ve ülkenin tarihini öğrenmeleri gerekiyor.

Görüş dergisinin Eylül sayısında çıkan Refik Durbaş'ın "Kıbrıs'ın 'kimlik' sorunu" başlıklı yazısı, Türkiyeli aydının "uzun yıllardan beri ülkesinin gündeminde" tutulan bir konuda ne kadar bilgisiz olduğunu gösteren yeni bir kanıt oldu. Bu konuda bir Kıbrıslı yazar bakınız ne diyor: "İnönü KKTC'ye gelir gelmez, daha ayağının tozuyla, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti demokrasinin, kurumlarıyla ve kuruluşlarıyla iyi işlediği bir ülke.." Artık alıştık. Doğru olmasa da bu tür sözler bizi şaşırtmıyor. Türkiye'den kim gelirse gelsin, ister sağcı, ister solcu, bizim demokrasimize hayran. Ecevit geldi, demokrasimizi övdü ve gitti. Balıkesir Barosu Başkanı geldi, "Demokrasinize hayranım" dedi ve gitti. Oktay Akbal geldi, "Denktaş Kıbrıs'ın Atatürkü'dür" dedi ve gitti. Cengiz Çandar'dan Turhan Selçuk'a, Ali Sirmen'den Cüneyt Arcayürek'e dek herkes, Denktaş'ı ve demokrasimizi sık sık göklere çıkarmakta. Bunun nedeni ortada. Türkiye'nin aydını Türkiye'den bakıyor dünyaya. Türkiye'nin koşulları içinden görüyor her şeyi. Bizi değerlendirmelerindeki yanlışlık da bundan kaynaklanıyor işte. Dünyaya İsveç'ten, Fransa'dan İngiltere'den veya Amerika'dan bakanlar bizim demokrasimize hayran kalabilir mi hiç?.. Ama şimdiye dek gerçek demokrasiyi henüz yaşamamış olan Türkiyeli aydınlar için, anlaşılan durum hiç de öyle değil..." (Ortam gazetesi, 26.8.1989, Şener Levent)

Refik Durbaş da adı geçen yazısında Kıbrıs'ın hep "siyasal yönüyle ilgilendiklerini" belirterek, "Kıbrıs'ta yaşayan insanların kültürel değerlerini ve Kıbrıs'ın sanat ve kültür değeri, yerini "ben de pek merak etmezdim" diyor. Oysa ki sorduğu soruların yanıtları, Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli aydınların ilk temasları başlattıkları 1948 yılından beridir Türkiye'de yayımlanmakta olan çeşitli dergilerdeki makalelerde ve kitaplarda yer almaktadır. Doğaldır ki işin sadece siyasal yanı ile ilgilenir görünen solcu aydınlar, daha çok Türkçü kültür dergilerinde yer alan bu makalelerden pek haberdar değildir. Türkiye'de yayımlanmış sınırlı ve yeterli sayılamayacak sayıdaki bu araştırmalar yanında, Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türk araştırmacılar tarafından yapılan ve buradaki yayın organlarında çıkan onlarca makale ve kitap bulunmaktadır. İngilizce yayınlardan söz etmek istemiyorum. Ne yazık ki Kıbrıslı Türk araştırmacıların mali gücü, bunları Türkiye'de de bastırmak için yeterli değildir. Türkiye'deki yayınevlerinin siyasal olmayan konulara ilgi göstermemeleri ayrı bir konudur.

Durbaş'ın yazısına konu ettiği Kıbrıs Türk Folkloru ile ilgili kitap, bu konuda yapılmış ne ilk çalışmadır, ne de son çalışma olacaktır. Kendisi bir rastlantı sonucu bu kitabı okuma olanağı bulmuş ve Kıbrıslı Türk aydınlar arasında yıllardır tartışma konusu yapılan "kimlik" belirleme çalışmalarına balıklama dalarak, konuya "kimlik sorunu" adını takan ama aslında "kişilik sorunu" olan bazı yazar ve şairlerin safında yer almıştır. Benzeri bir yaklaşım, yine aynı çevrelerin etkisiyle 1986 Ağustosu'nda **Cumhuriyet** gazetesinde de görülmüştü. Yerel bir dernek tarafından Lefkoşa'da bazı Türkiyeli aydınların katılımı ile düzenlenen "Kimlik arayışında kültürel ve sanatsal gelişmenin önemi" konulu sempozyumla ilgili haberler, kısa bile olsa Türkiye kamuoyuna aktarılırken, Kıbrıs Türkünün dörtyüz yıllık bir kimliği sanki yokmuş gibi, "Kıbrıs'ta kültürel kimlik aranıyor" başlığı kullanılmıştı. Daha ilk toplantıda "biz Kıbrıs Türkleri'nin Sanat ve kültürüne bir reçete vermek için gelmedik" deme ihtiyacını hisseden konuşmacılar, gerçekte bu görevi yerine getirmeye çalışmışlar ve yer yer katılanların ağır eleştirileriyle karşılaşmışlardı. İki gün sonra **Cumhuriyet**'te çıkan haberin başlığında ise Prof. Emre Kongar'ın şu saptaması vardı: "Kıbrıs Türklerinin kültür kimliği farklı". 9 Ağustos 1986 günü ise artık gerçek durum, sempozyumun tek Kıbrıslı konuşmacısının ağzından duyuruluyordu: "Kıbrıs müdahaleci kültürün etkisinde!"

Aslında sorun daha da karmaşıktır. Ne yazık ki Kıbrıs'ta var olan muhalefet partileri, başta CTP olmak üzere, siyasal soruna doğru teşhis koyamadıklarından çeşitli hatalara düşmektedirler. Oysa ki Kıbrıs adasının kuzeyinde 1974 yazından beri süren Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri işgali söz konusudur. İşgal altında tutulmakta olan bu toprakların vilayetleştirilmesi süreci daha ilk günlerde başlatılmıştır. Siyasal, ekonomik ve kültürel sorunların gittikçe daha da derinleşmekte olması, bu muhalif güçlerin seslerini yükseltmesine yol açmakta, ama teşhiste yanlışlık yapıldığı için açmazlara düşülmekte ve muhalif potansiyel heder olmaktadır. Özellikle son zamanlarda artan Türkiye'den solcu politikacı, sanatçı, yazar davetleri, kendi öz gücüne güvenemeyen Kıbrıslı sağ ve sol sosyal demokratların Türkiyeli ilericilerden medet ummalarından kaynaklanmaktadır. Gelenlerin Kıbrıslı'nın kimliğinden haberdar olmaması yüzünden büyük potlar kırılabilmekte, hatta iktidardaki gerici yönetimin paralelinde demeçler verilebilmektedir. Öte yandan Kıbrıslı Türkler arasında yapılmakta olan siyasal ve kültürel tartışmalarda belli bir taraf haklılığını kanıtlamak için, Türkiyeli dostlarını Kıbrıs'a çağırıp, yedirip içirmekte ve istediği demeçleri verdirerek sözümona kendi haklılığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Burada tartışma konusu olan ise, genelde Kıbrıs Türk insanının kimlik sorunu değil, bazı küçük burjuva sanatçılarının kişilik bunalımı veya sorunudur. Örneğin R.Durbaş'ın özgün şair diye nitelediği dostu Fikret Demirağ, uzun şairlik serüveni içinde bir zamanlar "Singapur sokaklarında" kimliğini kaybedip soyut şiirler yazarken, bir süre bu kimliği "Akdeniz, zeytin dalı ve yasemin"de bulmuş, geçen bahar "neolitik çağda, Hesiodos'un Theogonia'nda" aradığı kimliğini bu yaz Asil Nadir'in "Kıbrıs" gazetesinde görev alarak bulmuştur. Ulaştığı ve ulaşabileceği düzey ne olursa olsun, yüz bin kişilik Kıbrıslı Türk toplumunun kimliğini bir türlü benimseyemeyip uzak diyarlara çıkan bir başka şairimiz olan Mehmet Yaşın da Cumhuriyet gazetesi ile Londra'da yaptığı bir söyleşide "Akdeniz kültürü içinde ruhumu arıyorum" diyebilmiştir. (18.5.1987) Arayış içinde olan ve kızkardeşi Neşe Yaşın ile birkaç arkadaşıyla birlikte kendilerine "74 kuşağı şairleri" adını takan bu şairlerin Varlık yayınlarında çıkan "Edebiyatta Kıbrıslı Türk Kimliği" başlıklı Londra'daki konferans notlarında bakınız Mehmet Yaşın ne diyor: "Konferansın adına 'Kıbrıslı Türk Edebiyatçıların Kimlik Bunalımı' deseydik daha yerinde olurdu belki." Sorun asıl bizim içimizde. Bir halkın kimliğini ortadan kaldırmak öyle kolay değil. Korkarım biz yazarlar kendi kimlik bunalımımızı dile getiriyoruz." (s.17). Doğru söze ne denir!

R.Durbaş "Bolu'da söylenen Türkülerle Lefkoşa'da söylenenlerin inanılmaz benzerliği" karşısında niye şaşırıyor? Yoksa Kıbrıslı Türkler'in etnik kültürel kökeninin Anadolu'ya dayandığını yeni mi öğrenmiş? Ama işte tam da bu noktada Anadolu ile olan benzerlik ve özelikle farklılıklar, bugünkü siyasal ve kültürel sorunların anlaşılmasında önem kazanmaktadır. 1948'deki maden grevinden söz edilirken, bir yıl sonra Kıbrıs işçi sınıfının bir daha birleşememek üzere milliyetçi saflara bölünmesine yol açan solcu Rum sendikası PEO ile AKEL partisinin kabul ettiği "enosis ve yalnız enosis" politikasından niçin söz edilmiyor?

Kıbrıs'ta bugün yaşanmakta olan yabancı işgal sorunu ile içteki milliyetler sorununun çözümünü, küçük burjuva sanatçılarının ki-

şisel bunalım sorunlarıyla özdeşleştirmek konuyu basite indirgemek olur. TC'nin 15 yıldır işgal altında tuttuğu Kuzey Kıbrıs topraklarını vilayetleştirme politikalarına karşı çıkmak, en başta bugünkü iktidarı ayakta tutabilmek için adaya yerleştirilen 60 binden fazla TC göçmeninin geri dönmesini istemek ve uluslararası hukuka tersliği ile bütün dünya tarafından kınanmakta olan 35 bin kişilik askeri işgale bir an önce son verilmesinden geçmektedir. Bazılarının yaptığı gibi ''kimliğimiz yok oluyor'' şeklindeki soyut şikayetleri yükseltmekle değil.

500 milyon TL'ye mal olan iddialı bir TV belgeseli hazırlayan gazeteci Mehmet Ali Birand bile şöyle yakınıyordu: ''25 yılı dolan meslek hayatımızın her anında Kıbrıs vardı, konuyla ilgili iki de kitap yazdık. Her şeyi biliyoruz sanmıştık. Meğer ne yanılmışız. Belgeseli hazırlarken ne kadar çok şeyi bilmediğimizin farkına vardık.'' Birand ''Türkiye'nin Kıbrıs işinin içine girmesinde İngiltere'nin kesin rolü var... Aynı şekilde Amerika da kamuoyumuzdaki izlenimin aksine Türkiye'yi kollamış. Hem de başından sonuna kadar'' diye ekliyor.(Milliyet, 11.7.1989) Ama aynı gazeteci, Gazi üniversitesi'nde Ekim 1987'de verdiği bir konferansta ''Kıbrıs sorunu 1974 müdahalesiyle bitmiştir. Şu anda yapılan sadece oradaki cenazenin nasıl kaldırılacağıdır, daha doğrusu kılıf oturtulmaya çalışılıyor'' şeklinde konuşabilmişti. Yoksa Birand'a göre, Kıbrıs Cumhuriyeti devleti ve ada üzerinde yaşayanlar, Yusuf Akçura'nın ''Osmanlı Devletinin Dağılma Devri'' adlı kitabında belirttiği gibi ''Türkler'de tabii bir haslet olan istila ve tevessü arzusu''nun kurbanı olarak mı kabul edilmeliydi?

Birand Nokta dergisiyle yaptığı bir başka söyleşide ise şöyle diyor: ''Konuştuğum bütün yabancı kişilerin görüşünden yola çıkalım. Kıbrıs konusunda herkes Türkiye'yi yüzde yüz haksız buluyor. İkinci harekâttan itibaren her şeye haksız damgasını vuruyorlar. Ve biz de hiçbir şekilde bunda haklı olup olmadığımızı anlatabilmiş değiliz.''(27.8.1989)

Kıbrıs sorununda her şeyi bildiğini zannettiğini söyleyen Türkiyeli aydınlardan Mehmet Ali Birand'ın bile kafasının bu kadar karışık ve çelişkili olmasına bakarsak, R.Durbaş'ın Kıbrıs'taki iç tartışmaları bilmeden saf tutmaya kalkışması ve Türkiye basınına güdümlü haber ulaştırma geleneğine katılması artık herhalde normal karşılanmalı. Türkiye'den Kıbrıs'a gelip de buradaki sözümona demokrasiye hayran kalan sağlı-sollu Türkiyeli aydınların, en önce Kıbrıslı'nın kimliğini ve ülkenin tarihini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu da üç-beş gün Kıbrıs'ta tatil yaparak sağlanamaz. O nedenledir ki geriye döndüklerinde hep yüzeysel ve sığ bilgilerini basına ve çevrelerine aktardıklarından yarar değil, zarar veriyorlar. Emperyalizmin stratejik bir azınlık olarak kullandığı Kıbrıslı Türkler, 1943'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'ndan yola çıkıp, 1985'teki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ulaştırılmışlarsa bu hikayenin iyice ve ayrıntılarıyla bilinmesi gerekmektedir. Üretimden kopartılmış, 30 binden fazlası ''devlet''ten maaş çeker duruma itilmiş olan Kıbrıs Türkleri'nin kimliğini tanımak Türkiye aydınının görevlerinden biri olmalıdır. ■

Her savaş sonu barışın kenarında mı?

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermek üzere olduğu günler. Bir Alman savaş gemisi, savaşmakta olan bir Alman birliğinin yararlı erlerini kurtarma emrini alır. Amaçları onların Sovyetler Birliği kuvvetlerine tutsak olmalarını engellemektir. Ama hedefe ulaşabilmeleri oldukça zordur. Çünkü gidecekleri Baltık Denizi'nin doğusu Sovyetler'in egemenliği altındadır.

Alman savaş gemisi yoldayken bir telsiz emriyle Almanların Batılı müttefiklere teslim olduğu haberi gelir. Savaş bitmek üzeredir.

Şimdi soru şu: Alman savaş gemisinin komutanı almış olduğu emri mi yerine getirsin? Yoksa emre boşverip ülkesine geri dönerek kendi mürettebatını mı kurtarsın?

Bu iki sorudan hangisi öncelik almalı?

Komutana göre savaşan arkadaşlarının kurtarılması mı, gemisinin ve mürettebatının kurtarılması mı?

Bu ikilem nasıl çözülecektir?

Siegfried Lenz, ''Bir Savaş Sonu'' adlı uzun öyküsünde işte bu ikilemin nasıl çözümlendiğini anlatıyor.

Nasıl çözümlendiğini burada anlatmak istemiyorum.

Bunun yorumu kitabı okuduktan sonraya kalsın.

Bu ikilemin sonucunu çözmek için bile okunmaya değer bir kitap ''Bir Savaş Sonu''. Söylemek istediğim başka. Lenz, bir savaş atmosferinde evrensel bir konuyu irdeliyor: Dünyanın herhangi bir ülkesinde karanlık güçler iktidara el koyuyor.

Sen bu iktidara karşısın. Hiç olmazsa yanında değilsin.

Ülkende kalırsan düşüncenin diyetini yaşamınla ödeyeceksin. Ülke dışına çıkarsan yaşamının diyeti yine ölüm, yokluk, hasretlik.

İkisi de bir anlamda aynı ikilemin kapısını çalıyor.

Bir mayın tarama gemisinde yaşamının geçmişini, bugününü, geleceğini sorgulayan tayfadan yalnızca kaptanı mı sorumlu?

Ya tayfa? Ya da tayfalar?

''Yetki'' kimde olacak?

Buradan Alman Yayıncılar ve Kitapçılar Birliği'nin geçen yıl Barış Ödülü'ne layık gördüğü Lenz'in törende yaptığı konuşmasına geçebiliriz.

Şunları söylüyor konuşmasının başında Lenz, yetki konusunda:

''Şu kadarı bana kesin görünüyor: Barışın söz konusu olduğu yerde yetkisizlik yoktur. Bu alanda herkesin kendi düşü vardır, herkes ilgilidir bununla, barış için kaygı duyan herkesin söze karışmaya hakkı vardır, öncelikle de acı çekmiş olanların, çünkü acılar, öyle sanıyorum ki, yeterince meşruluk getirir beraberinde. Devlet sanatının efendilerine tanımış yetkiyi de tartışacak değiliz, ne var ki barış uğrunda bir girişimi de yalnız onlara tanıyacak değiliz.''

Lenz'in bu sözlerinden özellikle ''barış için herkesin söze karışmaya hakkı vardır'' cümlesinin altını çizmeli.

Ama dünyamızda ''barış'' üzerine uygulamalar öyle mi?

Dünyada nice aydın yalnızca barışsever olduğu için yaşamlarını kendilerine haram etmediler mi?

Politikacıların değil, sanatçıların, özellikle sanatçıların ilgi odaklarının başında yer alması gerekmez mi barış konusunun?

Buna inanıyorum.

Peki edebiyat barışçıl mıdır?

Yanıtını yine Lenz'den alalım:

''Hayır, değildir, gündemdeki gerçeklik ona başka bir çare tanımadığı içindir ki edebiyat, hep barışçıl olmamak zorunda kalmıştır. Edebiyatın barışçıl olmayan karakteri, çok açıktır ki, iktidarca zorla benimsetilmek istenen sükûneti rahatsız ettiği için, düzmece bir suskuyla uzlaşamadığı için, sesleri bastırılmış olanlar adına konuştuğu için, barışçıl değildir.''

Savaş ve barış. Yine bir ikileme mi geldik?

Sözü daha fazla uzatmak istemiyorum. Lenz'in ''Bir Savaş Sonu'' adlı öyküsü oldukça çarpıcı. ''Barışın kenarında'' başlıklı konuşması ise bu öyküyü tamamlar nitelikte.

Boyutu oldukça küçük bir kitap, ama söyledikleri insana yeni ufuklar açmakta.

Elbette bu ufka bakabilmeyi kendine bir hak olarak gören insana...

''Söze karışmaya hakkı olan'' insana...

Bu insanlar da hâlâ var ülkemizde ve dünyada... ■

na oldular. Ancak bunlar, sıkıyönetimin uzatılmasını, "sol"un ortadan kaldırılması için istediler.

ÇHP de, uzun süre sıkıyönetimin uzatılmasını onayladı. Bir ara İnönü, sıkıyönetimin kaldırılmasını ve "ölüm cezasının siyasal nedenlerle uygulanmasından vazgeçilmesini" istediyse de, CHP'nin tavrı, 1973 yılında değişecekti. 25 Ocak 1973'te, CHP sözcüsü Hüdai Oral, TBMM'de "sıkıyönetimin ilan ve onanmasıyla ilgili hukuki sebeplerin ortadan kalktığını" belirtiyor, ülkenin sıkıyönetimi sürdürerek totaliter bir rejime kaydığını öne sürüyordu: **"Oysa ki, ülkemizde iki yıla yaklaşan bir sıkıyönetim uygulaması ile hükümetin, sıkıyönetim ilan ve karar sebeplerinden derece derece uzaklaşmakta olduğunu gösteren ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin sürekli totaliterliğe kayan bir rejim uygulaması içinde bulunduğu intibaının tartışılmasına olanak veren hatalı bir anlayış ve uygulama içine girmiş bulunduğunu gösteren haklı deliller ileri sürülmeye başlanmıştır".**

Sıkıyönetimin ilanına ve uzatılmasına, baştan itibaren karşı çıkan tek tek üyeler de vardı. Bunların başında, TİP Milletvekili Mehmet Ali Aybar'ı, TİP Senatörü Fatma Hikmet İşmen'i ve CHP'den seçilen milletvekili Celal Kargılı'yı anmak gerekiyordu.

Sıkıyönetim uygulamaları

Sıkıyönetim, "çıkarcı çevrelerin tutumuna" ve "bölücü, yıkıcı şiddet eylemlerine" karşı ilan edilmişti.

Sıkıyönetimin ilanından 7 ay sonra, Tabii Senatör Mucip Ataklı şu saptamayı yapıyordu: **"12 Mart Muhtırası ile suçlanan irtica ve çıkar cephesi, 12 Mart'a gelişin büyük günahını sırtından atmış görünerek geleceğin ümidi içersinde fırsat kollamaktadır".**

"Çıkarcı çevrelerin tutumu"nun sıkıyönetim uygulamalarına konu olmadığı böylece görülürken, geriye sıkıyönetim makamlarının şiddet eylemlerini bastırması kalıyordu.

Sıkıyönetim makamları, şiddet eylemlerini önlemek üzere kararlar alıp uyguladılar. Ancak, faaliyetleri bununla sınırlı kalmadı. Kalmayacağı, İstanbul Bölgesi Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'ce, bir bildiriyle de açıklandı: Sıkıyönetimin "ilanındaki sebebin mevcut olmadığı gerekçe alınarak" eleştirilmesi yasaklandı.

Sıkıyönetim komutanlıklarının, kendilerini sıkıyönetimin ilanı nedenleriyle sınırlı görmeyecekleri baştan açıklandığı gibi, bunun uygulamaları da çok fazla sayıda gerçekleşti. Hüdai Oral, TBMM'de şu değerlendirmeyi yapıyordu: **"İki yılı aşan sıkıyönetim uygulamasında temel hak ve özgürlükler hod be hod zedelenebilmiştir. Dernek çalışmaları, siyasi partilerin toplantıları yer yer kanun dışı müdahalelere maruz kalmış, mektup, telgraf vesair mersuleler aranmıştır. TRT yayınları dahil, telefon, telsiz, radyo, televizyon gibi her çeşit araçlarla yapılan yayın ve haberlere kayıtlamalar ve fiili sansür konmuştur. Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayın ve haberleşme, mektup ve telgraflar kontrol edilmiştir.**

Sıkıyönetim ilanı nedenleriyle ilgili olmadığı halde ilgiliymiş gibi gösterilerek keyfi kitap toplama, gazete ve dergi kapatma gibi tasarruflar yapılmıştır."

Sıkıyönetim komutanlıklarının basın üzerindeki baskısı, AP'yi de rahatsız ediyordu. Orhan Dengiz, TBMM'de şunları söylüyordu: **"Sıkıyönetim idaresinin basın üzerindeki bazı tasarruflarını, sıkıyönetimi gerektiren sebeplere uygun bulmak mümkün olmamıştır... Sıkıyönetim idaresi, hukuk rejiminin içindedir; keyfiliğe, haksızlığa kaçılmamalı, yetkiler hislere kapılarak kullanılmamalıdır".**

Basının yanında, aydınlar ve kitap da bu dönem sıkıyönetimin baş hedefleri arasında yer aldı.

Sıkıyönetim komutanlıkları, çok sayıda aydını gözaltına aldı, sıkıyönetim mahkemelerine yolladı. Sağ partiler, bu uygulamayı destekliyorlardı. Orhan Dengiz (AP), **"...kendi tedbirleri ile örgütlenmiş bir komünist cephenin sapık aydınlardan meydana gelmesi ve bu gibilerin teşviki ile faaliyet göstermeleri iyice anlaşılmış bulunmaktadır"** derken, CHP sözcüsü Necdet Uğur, karşı çıkıyordu: **"Salgın halindeki genel tutuklamaları süratle gerçek hududuna ve tabii yoluna çevirmeliyiz... Öğretmenler, profesörler aleyhinde her cesareti kıracak davranışlar bir an evvel son bulmalıdır".**

Araştırmacı Alpay Kabacalı, kitap açısından, bu dönemi şöyle niteleyecekti: "12 Mart döneminde kitap toplatmalar korkunç boyutlara ulaştı; yasak kitap bulundurdukları gerekçesiyle, pek çok kişi, yayıncı, kitapçı tutuklandı. Bunlardan dolayı 12 Mart dönemi, belleklerde 'kitap korkusu' yaratan bir dönem olarak yer etti".

Sıkıyönetimin ilanı nedeniyle hiç ilgisi olmayan başka bazı alanlar da komutanlıkların düzenlemesine konu oldu. Örneğin, et fiyatları, komutanlıkların ilgilendiği bir konu oldu. Ankara ve İstanbul sıkıyönetim komutanlıkları, belirlenen fiyatın üzerinde fiyatla et satan perakendeci ya da toptancı kasapları sıkıyönetim bölgesi dışına çıkardılar. Eskişehir Sıkıyönetim Komutanlığı, belediyenin et fiyatına yaptığı zammı iptal etti. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, kasapların et satmama eylemini yasakladı.

Trafik sorunu, daha önceki sıkıyönetim dönemlerinde olduğu gibi, bu kez de, komutanlıkların ilgisini çekiyordu. Komutanlıklar, trafik düzenine ilişkin birçok bildiri yayınladılar, trafik suçlarını sıkıyönetim suçu haline getirdiler, hatta trafikle ilgili sıkıyönetim mahkemesi kurma kararı aldılar.

İşçi-işveren ilişkilerine sıkıyönetim yetkililerinin müdahalesi konusunu aydınlığa kavuşturmak için, şu örnek yeterlidir:

Ekim 1971'de, SEKA kuruluşlarında grev sürüyordu. **Cumhuriyet** gazetesinin haberine göre, 25 Ekim'de, Orgeneral Faik Türün, İzmit'e giderek, sendika ve işveren temsilcileriyle bir toplantı yaptı. "Toplantıda, Türün, SEKA'nın birinci yıl saatte 100 kuruş, ikinci yıl 50 kuruş ücret zammını kabul edip etmediklerini sendikacılardan sormuş, edilemeyeceğinin bildirilmesi üzerine de grevi durdurduğunu açıklamıştır".

Faik Türün, ormanların yanmasına karşı da çok duyarlıydı ve 31 sayılı tebliğiyle bu konuya da düzen getiriyordu.

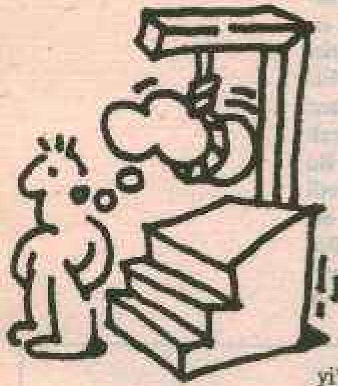
Bu dönemde, orman kadar değerli olduğu kuşkulu varlık, insandı. İnsanlara işkence yapılıyordu. İşkence iddiaları, sıkıyönetimin ilk günlerinden itibaren öne sürülmeye başlandı. Başbakanlar işkence iddialarını reddediyorlardı. Sağ partiler, kasıtlı olarak işkence iddiaları ortaya atmakla "komünistler"i suçluyorlardı. Oysa, dönemin İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün, 7 Şubat 1974 tarihli **Hürriyet** gazetesine yaptığı açıklamada, **işkence iddialarının bir kısmının doğru olabileceğini kabul etti.**

"Orduya düşen politik görev"

12 Mart 1971'den, seçimlerin yapıldığı 14 Ekim '73 tarihine kadar geçen süre TBMM-nin varlığını sürdürmesine, TBMM'ye dayalı görünen hükümetlerin kurulmasına karşın, siyasal iktidarın Silahlı Kuvvetler'ce kullanıldığı bir dönemdir. Sıkıyönetim idaresi de, gücünü Silahlı Kuvvetler'den almış ve kendisini ona karşı sorumlu duymuştur. Bunun en güzel kanıtı, dönemin yetkililerinden birisi olan sıkıyönetim mahkemesi başkanı Ali Elverdi'nin, AP'ye girişi nedeniyle düzenlenen törende yaptığı açıklamadır: "Asker olarak vatana ve milletime 32 sene hizmet ettim. Bu süre içinde çok tehlikeli, ağır ve mesuliyetli işler yaptım. Askeri görevlerimin yanında **orduya düşen politik görevler** de yaptım. Bütün bu yaptıklarımı milletim için az buluyorum" (*Cumhuriyet* 16.10.1974) ■

DARAĞAÇLARI HAZIRLANIYOR

İdam cezaları hakkındaki yeni yasa tasarısı, insanları, özellikle siyasi suçlardan idam cezası almış olanları asmaya kararlı bir zihniyetin kesin politik tavrını ortaya koyuyor.

ANAP'ın idam cezaları hakkında getirdiği değişiklik tasarısı, T.Özal Avrupa Konseyi'nde sigaya çekilmeye gitmeden önce başvurulmuş bir atraksiyon mu? Bizce yasa değişikliği girişimlerinin atraksiyon tarafını bu oluşturmuyor. Emniyet sorgusunda avukat bulundurmayı öngören, fakat sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarını dışarıda bırakan, böylece çıkacak kanunun -ne zaman çıkacağı da belli değil- uygulanma alanını daraltıp, o kadarını da keyfiliğe açık tutan madde tadili Özal'ın Avrupa'ya dönük gösterisi.

İdam cezalarına gelince, ANAP'lıların tadilat tasarısı tam bir ikiyüzlülük timsali. Evet, bu yasayla, idam cezaları azaltılmıyor, **tam tersine** aceleye getirilip şiddetlendiriliyor. Yargı erkinden geçen idam cezalarının yasama organı tarafından görüşülmedan kesinleşemeyeceği yolundaki eski hükmün kaldırılması, Yargıtay'ın onaylayacağı her cezanın iki yıl sonra cumhurbaşkanının imzasıyla resmi gazete matbaasına gönderilip, infazların yapılmasını getiriyor. İki yıl içinde Meclis idam kararını görüşmediği takdirde, ceza otomatikman kesinleşecek ve konu sayın cumhurbaşkanının inayetine kalacak.

Besbelli ki, bu tasarı insanları, özellikle siyasi suçlardan idam cezası almış olanları asmağa kararlı bir zihniyetin bu konudaki kesin politik tavrını ortaya koymakta.

Nitekim Bakan Sungurlu'nun tasarıyla ilgili açıklamasını hepimiz ekrandan izledik. Hazretin konuşma kabiliyeti olmadığı besbelli; ama yaptığı açıklamalardan en ferasetli olanlarımızın bile bir şey anlayamaması sadece Oltan beyin belagat kıtlığından ileri gelmiyordu. Cumhuriyet tarihinde Takrir-i Sükûn'dan ve İstiklal Mahkemelerinden bu yana ilk kez idam cezalarını yaymaya, çoğaltmaya ve çabuklaştırmaya yönelik bir yasa tasarısını, çıkıp televizyonda "idam cezaları azaltılıyor, yumuşatılıyor" diye anlatabilmek doğrusu değme baliğ kişinin işi değil. İstiklal Mahkemeleri'nin idam furyasını iki yıllık bir ara verme ve bekleme şartına bağlayarak geri getiren bir kanunu allayıp, pullayıp -eşeği boyayıp- satma marifetini kim gösterebilir? Başbakanımız bu vazifeyi kime verseydi, doğrusu Oltan Sungurlu'dan daha başarılı olamazdı. Mesele ancak ağız kalabalığına getirilebilirdi, Bakan bey de öyle yaptı.

K.Evren beş yıl önce bir gezide, "Ne yani, onları asmayalım da, hapishanede besleyelim mi?" diye buyurmuşlardı.

O günden bu yana tüm temennisine rağmen Evren Paşa'ya bir başka idam cezası onaylamak kısmet olmadı, fakat onun Sadrazamı tahta hazırlanırken Serasker'in gönlünü hoş etmek için idam cezalarını iki yıldan fazla sürüncemede bırakmadan tasdik etme vaadinde bulunma zaruretini hissetmiş olmalı. Konumun ahaliye takdimi ise Kazasker'e düşmüş. Mesele bundan ibaret.

□

Bir de şu mahut 141-142 hikayesi var. Özal kaç yıldır bu maddeler kalkmalı, kalkacak, kalkıyor diye konuyla oynayıp duruyordu. Kimilerini de buna hayli inandırmıştı. Haddi zatında, Zât-ı muhterem meseleyi Avrupa gezilerinde arıyor ve bazan referandumla, bazan da referandumsuz bu maddeleri kaldırıp kaldırıp yerine koyuyordu.

Sayın Sungurlu aynı televizyon konuşmasında sözkonusu maddelerin kalkmayacağını, çünkü bu maddeleri kaldırmak için anayasa değişikliği gerektiğini söyledi: Oysa SHP'lilerle birlikte Meclis'te dörtte üçten fazla çoğunlukla o anayasa değişikliği yapılabileceği herkesin malumuydu. Ne Ortak Pazar mülahazasıyla, ne de bir başka nedenle, Özal iktidarının bu maddeleri kaldırma niyetinde olmadığı bizce başından beri apaçıktı. Bu konuda Özal'ın AT'ye girdik-giriyoruz atraksiyonlarına kanıp, bu maddelerin Özal tarafından kaldırılacağına inanmak pek safdillikti. Nitekim kendisi bir basın toplantısında Varlık Özmenek'in bu yoldaki sorusuna cevaben, "141- 142'yi kaldırırsak bizi AT'ye alacaklarına dair mektup getir, hemen kaldıralım" demişti.

Şimdi ise Özal artık Avrupa'da da o maddeleri kaldırma sözünü etmiyor. Nitekim İspanyol haber ajansına verdiği mülakatta, 141-142'nin kalkması için referandum gerektiğini, halkın ise buna hazır olmadığını, bu nedenle, beş yıl, on yıl beklemek gerektiğini söyledi. Besbelli ki, anılan maddelerin kalkması için iç dinamikler, demokratik muhalefetler yeterli değildir, Avrupa'nın himmetiyle de bu maddelerin kalkmayacağı artık iyice anlaşılmalıdır. Kapalı salon toplantıları yaparak, gazetelere ilan vererek, sol dergilerde yazı yazarak, hatta Demokrasi Kurultay'ları toplayarak bu maddelerin kaldırılabileceği etki gücü yaratılamaz. Bu en doğal demokratik talep, ancak geniş bileşimli ve etkili bir politik güç yaratılarak geniş yığınlara maledilebilir. Çünkü ancak öyle bir politik güç kitlelerin tüm taleplerine önayak olabilir ve 141-142'nin kaldırılması talebini o taleplerle birleştirerek, geniş halk güçlerini o talepler bütünlüğü doğrultusunda mobilize edebilir. Anılan maddelerin kaldırılması, ne yazık ki, bugün sadece solcuların sorunu gibi gösterilmektedir, çünkü sosyal demokrat partilerin dahi "düşünce ve örgütlenme özgürlüğü" yuvarlaması dışında bu sorunla ilgilendiği, bu demokratik isteme sahip çıktığı yoktur.

Anılan maddelerin ilgasını istemek elbette hakkımızdır. Fakat isteyip isteyip de alamamak, sonra da dönüp "bak hakkımı bana vermiyorlar" diye yakınmaya hakkımız yok.

Şayet hakkımız gaspedilmişse, hukuktaki **ihkak-ı hak** yoluna başvurmaktan başka çare kalmaz. Bizim de savunduğumuz budur.

□

141-142 için önerdiğimiz yolu, yeni idam cezaları tasarısı için söyleyemeyiz. 141-142'yi fiilen işlemez hale getirebiliriz -ve herkesin de gördüğü gibi, daha şimdiden bu hükümlerin erki azalmıştır- ne var ki, idam tasarısı konusunda bilelim ki, sıra sıra darağaçlarını kurmak için birileri ellerini oğuşturarak beklemektedirler. "Değil insan, gerekirse ot bile bitirmeyeceklerini" söyleyenler, ellerindeki mahkumları ipe çekme hazırlığı içindedirler. Bu nedenle, mutlaka ve mutlaka, tüm demokratik güçler olarak bu tasarıyı engellemeliyiz. Öncelikle, ilgili anayasa tadili engellenmelidir. Dosyaları mecliste bekleyen 244 idam hükümlüsü asılmaktan kurtulacaklardır, ama unutulmasın ki Yargıtay'da yüzlerce idam dosyası bulunmaktadır.

İdam cezalarının tümüne karşı güçlü, etkili bir kampanya başlatmak için, devletin adam asmasına karşı olan **herkes**, solcu olsun, sağcı olsun herkes seferber olmalıdır. ■

SOSYALİZME İLERLEYEN SÜRECİN GARANTİLERİ

Geri dönüş bir ihtimal. Bu ihtimali ortadan kaldırmanın ise tek çaresi var: İnsanların sosyalizmi istemeleri ve ne pahasına olursa olsun sosyalizmin yerleştirilip pekiştirilmesi için kararlı bir şekilde direnmeleri.

Marx "Önsöz"de tüm sosyal devrimler için genel geçer bir tasvir verir, ama yine Marx'a ve Marksizme göre, örneğin burjuva devrimi ile sosyalist devrim arasında siyasi açıdan hayati önem taşıyan süreç farklılaşmaları vardır. Bu farklılaşmalardan birisi, -ve belki de en önemlisi- kapitalist sosyo-ekonomik formasyon **kendiliğinden** bir gelişme sonucu tarih sahnesinde yerini alırken sosyalizmin mutlaka onu isteyen insanların **bilinçli** iradesini ve mücadelesini gerektirmesidir. Açacak olursam, diyelim feodal düzen sürerken, bir takım insanlar çıkıp da artık feodalitenin ömrünü tamamladığını, toplumun sıkıntılarına çare bulamadığını, dolayısıyla yerini kapitalizme bırakması gerektiğini ileri sürmezler. Aksine şu veya bu yoldan servet biriktirmiş bir kısım insanlar, zaten varolan özel mülkiyet ilişkilerine dayanarak işgücünü metalaştırırlar. Üretici güçlerin gelişmesi bu tür kişilerin lehine işlev görür. Kuşkusuz bu süreç de düzgün yükselen bir trendi izlemez. Ama bir noktaya gelindikten sonra sosyo-ekonomik yapı köklü bir nitel değişikliğe uğrar. Artık bu kapitalizmdir. Bu noktadan sonra ne yapılırsa yapılsın geriye dönüş genellikle mümkün olmaz. Erişilmiş olan ekonomik temel buna engeldir.

Sosyalist sosyal devrim için durum tamamiyle farklıdır. Tarih gösteriyor, önce tek tek burjuvalar, sonra burjuvazi tamamiyle pragmatik bir davranışla kapitalist üretim yaparak kapitalizmi yarattılar. Oysa Marksistler kapitalizm şartlarında yaşarlarken sosyalizmin kendisini değil, ancak **projesini** yapmakla yetinmek zorundaydılar. Bütün projeler gibi sosyalizm projesinin uygulanabilirliği, o projenin üzerine oturacağı zeminin, mevcut sosyo-ekonomik yapının ayrıntılı bir analizine ve şartların hakkıyla değerlendirilmesine bağlıdır. Ne ki, son derece komplike bir kanavaya sahip olan ve yaşadığı için de devamlı devinen sosyo-ekonomik yapının dört dörtlük bir analizi hemen hiçbir zaman mümkün olmaz. Böyle olunca da kimi boşluklar ancak tahminlerle doldurulabilir. Tabii bu da sosyalizm projemizin zamanlamasına ve şekillenmesine önemli etkide bulunur. Marksistler arasında eskiden beri varolan ve bugün de süregiden tartışmaların önemli bir bölümünün bu olgudan kaynaklandığı kanısındayım.

Sosyalizmin önceden projesini yapmak zorunluluğu -ki bu bize Marksizmin bahşettiği bir kolaylıktır- birtakım kestirmeler yapmamıza yol açar. O nedenledir ki, kapitalizme ömür biçeriz. Yine o nedenledir ki, sosyal devrimin ilk adımı olarak siyasi devrime giden yolun planlamasını yaparız, buna uygun siyasetler belirler, bu uğurda mücadele ederiz. İşte bu yüzden toplumdaki konumumuz ve içinde bulunduğumuz şartlar, kapitalizmi yaratan burjuvazininkinden köklü bir farklılık gösterir.

Bu farklılık kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemine de damgasını vurur.

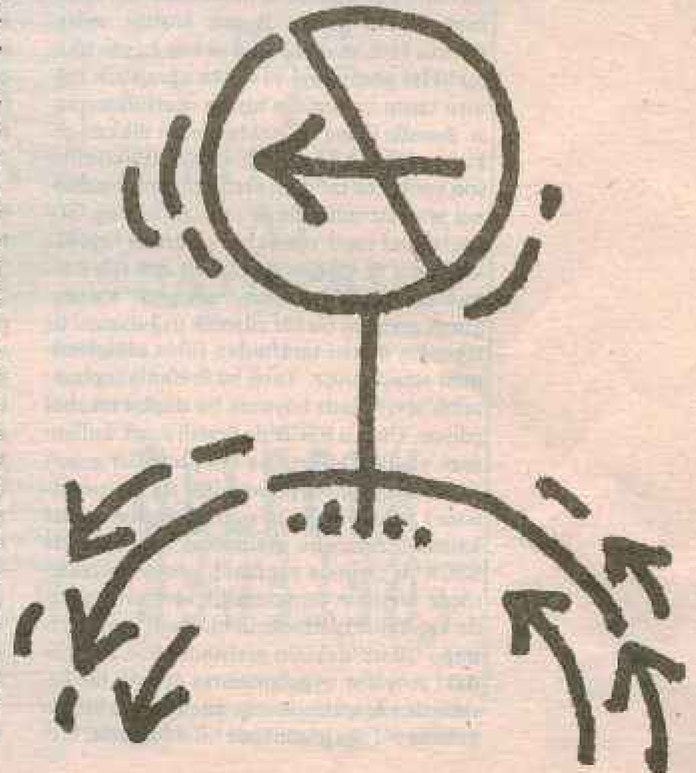
Diyelim siyasi devrimi başardık ve mevcut sosyo ekonomik yapının sosyalizme doğru transformasyonu işine giriştik. Sosyalizme ilerlemesini öngördüğümüz sürecin **geri dönüşsüz** bir sağlamlığa erişebilmesi nasıl mümkün olacak? Geri dönüşün imkansız hale gelmesinin garantisi nedir?

İlk akla gelen **üretici güçlerin gelişkinlik seviyesi** oluyor. "Üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belli bir aşamasına tekabül" ettiğine göre üretici güçler öylesine gelişkin bir seviyeye erişirler ki, bundan böyle bu üretici güçlerle kapitalist üretimi yapmak imkansız hale gelir. Örneğin günümüzdeki üretici güçlerle, diyelim feodal ya da köleci üretim yapılamayacağı gibi.

Varolan sosyalist uygulama için şimdilik böyle bir garantinin olmadığı ve uzunca bir süre için de olmayacağı ortada. Sosyalist ülkelerdeki üretici güçlerin gelişmişlik seviyesi, hem **üretim araçları** hem de **emek açısından** "Batı"dakinden daha ileri değil, hatta çoğunlukla daha geri. Demek ki **daha gelişkin** üretici güçlerle, tarihsel olarak **daha geri** bir üretim tarzını, kapitalizmi sürdürmek pekâlâ mümkün oluyor. Bu olgu, biliyoruz, Marksizmin tarihi materyalizm anlayışıyla bağdaşmaz. "Batı"daki hâlâ kapitalizm ise, "Doğu"dakinin sosyalizm (Gotha Programı Eleştirisi'ndeki birinci aşamanın yerleşmiş düzenini kastediyorum) olmaması gerekir. Nitekim öyledir de. Bugün daha net bir şekilde anlaşılıyor ki, sosyalist ülkelerde yaşanan süreçler, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçişinin başlangıç dönemine tekabül eden sosyalist bir toplumu yaratma deneyleridir. Burada önemli olan, yaşanan geçiş sürecinde sosyalist kuruluşun yerleştirilip sağlamlaştırılmasının ne ölçüde gerçekleştirildiği, sürecin nasıl bir trend izlediğidir. Ve görülen o ki, üretici güçlerde sağlanabilecek ilerlemenin maksimumu dahi, sosyalist ülkelerdeki süreçlerin geri dönüşsüz bir noktaya erişmelerinin güvencesi olmaya, uzunca bir süre için namzet değil.

Üretici güçler açısından durum böyle. Marksizm'in bir de **üretim ilişkileri** veçhesi var. Sosyalist ülkelerde üretimin mevcut toplumsallaşma seviyesi, acaba üretim araçlarının yeniden özel mülkiyete geçmesini ve emek gücünün metalaşmasını önlemeye yeter mi?

Biliniyor, bir kısım uygulamalarda bazı üretim araçlarının -özellikle tarımda toprağın- özel mülkiyetine son verilmedi. Ayrıca kimi sosyalist ülkelerde özel teşebbüs bizzat yönetimlerden teşvik görüyor. Çin'in son 10 yıl- ▶▶

lık deneyi, Macaristan'da 2500 kişiye değin işçi çalıştırma izninin verilmesi. Polonya'daki özel teşebbüs milyonerleri bunun örnekleri. Ancak bu uygulamalar, ekonominin geneline kıyasla şimdilik fazla ağırlığa sahip değil. Demek ki üretimin eriştiği toplumsallaşma seviyesinde özel sermaye sahiplerine ihtiyaç duyulmaksızın üretimi organize etmek ve yürütmek mümkün olabiliyor.

Sosyalist ülkelerde yaşanan süreçler, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçişinin başlangıç dönemine tekabül eden sosyalist bir toplumu yaratma deneyleridir. Burada önemli olan, yaşanan geçiş sürecinde sosyalist kuruluşun yerleştirilip sağlamlaştırılmasının ne ölçüde gerçekleştirildiği, sürecin nasıl bir trend izlediğidir.

Ancak böyle olması, aksini tümüyle dışlamıyor. Çünkü görüyoruz, gelişkin kapitalist ülkelerde üretimin eriştiği toplumsallaşma seviyesi, sosyalist ülkelerdekinden -belki bir SSCB ve bir ADC dışında- hiç de geri değil. Üstelik Lenin'in, hatta Engels'in zamanında dahi kapitalist metropollerin temel çelişkisi bir hayli olgunlaşmıştı. O günlerden bu yana "Batı"da üretimin eriştiği toplumsallık seviyesi herhalde gerilemedi. Yani üretimin aşırı toplumsallaşmasına rağmen üretim araçlarının özel mülkiyeti sürebiliyor. O halde sosyalist ülkelerde üretim araçlarının yeniden özel mülkiyete geçmesi, en azından nazari planda ihtimal dışı değildir.

Üretim araçlarının özel mülkiyete geri dönmemesinin başlıca garantisi, onların mülkiyetinin sadece hukuken değil, **fiilen** emekçi halkın elinde olmasıdır. Bu noktada tüm sosyalist uygulamalar son derece handikaplıdır. Daha önceki yazılarımda da konuyu bir ölçüde işlediğim için burada tekrarlamaya gerek görmüyorum. Ancak yeri geldiği için SSCB'deki kooperatif hareketine konumuzu ilgilendiren yanıyla kısaca değinmek istiyorum.

Özellikle tarım alanında kooperatifler büyük teşvik görüyor. Toprağın 30 yıla varan sürelerle kiralanması ve miras hakkının tanınması bunun kanıtı. Bunun başlıca nedeni mevcut kolhoz-sovhoz sisteminin büyük tıkanıklıklar göstermesi ve bütün uğraşılara rağmen tarım üretiminin rayına oturtulamaması. Burada ilginç bir nokta hemen dikkati çekiyor. Demek ki toprağın özel mülkiyetine son verilirken tarımda üretimin toplumsallaşma seviyesi suni olarak aşırı zorlanmış. Sonuçta özel mülk olmaktan çıkarılan toprak, kolhozcu ve sovhozcu köylüler ona **fiilen temellük etmeyince** hepten "**sahipsiz**" kalmış. Şimdi getirilen bir tür zilyetlik uygulaması ile toprağın üretici tarafından fiilen **sahiplenilmesi** amaçlanıyor. Tabii bu üretimin toplumsallık seviyesinde büyücek bir düşüşe tekabül ediyor. Çünkü SSCB'de ücretli emek kullanmak yasak. Dolayısıyla kooperatifler genellikle **aile işletmeleri** oluyorlar. Bu da ister istemez kooperatiflerin sınırlı boyutlar içinde kalması sonucunu getiriyor. Yani şu anda SSCB'de tarımda yapılmak istenen düzenlemede üretimin toplumsallık seviyesi, tarımda kapitalist işletmelerin bir hayli yaygın olduğu "Batı"dakinin gerisinde. SSCB dışındaki sosyalist uygulamaların önemli bir kesiminde aile işletmelerinin zaten yaygın bir uygulama olduğu gözönünde tutulduğunda, üretimin tarım sektöründeki sosyalleşme seviyesinin sosyalizmin bekası açısından bir garanti oluşturmadığı ortaya çıkar.

Modern üretimin temelini sanayi oluşturduğu için tarımdaki durumun etkilerinin tâli kalacağı söylenebilir. Doğrudur. Sosyalist uygulamalarda, sanayideki üretimin toplumsallaşma seviyesi, üretim araçlarının özel mülkiyet dışında tutulmasını mümkün kılmaktadır. Ancak burada da yine **sahiplik** sorunu çözüme kavuşmuş değildir. Örneğin SSCB'de yaygınlaştırılan "**hozraşot**" uygulaması, işçilerin kendi çalıştıkları işletmelere kolektif olarak **sahip** çıkmalarını amaçlamaktadır. Bu uygulama başarılı olduğu, yani bir işletmenin tüm çalışanları üretimi elbirliğiyle kotarabildikleri ölçüde o işletmeye ayrıca özel bir sahip gerekmeyeceği açıktır. Dolayısıyla sanayide üretimin böylesi bir seviyeye erişmiş toplumsallığı üretim araçlarının yeniden özel mülkiyete geçmesine karşı esaslı bir güvencedir.

Ancak hemen işaret edeyim ki, yeni uygulamalarda pazar ekonomisi kategorilerine bir hayli ağırlık tanınıyor ve bu doğrultuda giderek daha "**cesur**" adımlar atılması öngörülüyor. Pazar ekonomisinin bir önemli kategorisi ise "**teşebbüs ruhu**"dur, bir başka deyişle girişimcinin imtiyazlı rolüdür. Sanayideki işletmelerin pazar ekonomisi kurallarına göre birbirleriyle yarışmaya başlamaları kaçınılmaz olarak "**teşebbüs ruhu**"nun gelişmesine ve giderek ön plana geçmesine yol açabilir. Bunun sonucunda da, girişimcilikle **temayüz** edenlerin, bir süreç boyunca toplumda da **imtiyaz** sahibi hale gelmeleri ihtimali ortaya çıkabilir.

Kaldı ki tek tek işletmelerde, orada çalışanlar tarafından gerçekleştirilen kolektif mülkiyet ile sosyalist mülkiyet bir ve aynı şey değildir. Çalışanların kolektif mülkiyeti altındaki bir işletme, ayrıca ücretli emek kullanmaksızın kapitalist bir ekonomide de üretim yapabilir. Böylesi bir işletmedeki mülkiyetin kolektif olduğu kadar sosyalist nitelikli de olabilmesi için orada çalışanların **işletmenin sahipliği ile sosyalist düzenin sahipliğini uyumlaştırmaları gerekir**. Bir başka deyişle, çalışan bireyler, işletmelerine sahip çıktıkları ölçüde, içinde yaşadıkları toplumsal düzeni de **benimsiyorlarsa** sosyalist mülkiyet gerçekleşebilir.

Tek tek işletmelerin piyasa ekonomisi kategorilerinin ağırlık taşıdığı bir ortamda ve kâr esasına göre çalışmaları, kaçınılmaz olarak, "herkese emeği kadar" ilkesinin de şu veya bu ölçüde aşınmasına yol açar. Pazar ekonomisinin kategorileri olan "**ekstra artıdeğer**" ve "**tekel rantı**" ister istemez bir kısım işletmelerin, diğer çalışanlar aleyhine, yaratılan toplumsal gelirden emek dışı paylar almaları sonucunu verir. Bölüşüm ilkesindeki aşınma bu kadarla kalmayıp tek tek işletmeler dahilinde de daha ileri boyutlara ulaşabilir. Kârın üleşimi işletmede çalışanların tümünün demokratik katılımıyla ve konsensusuyla sağlanıyor olsa bile, bir süreç boyunca, "**kâr**"ın oluşmasına daha çok katkıda bulunduğu varsayılan "müteşebbüs ruhlu" elemanların haksız (emek dışı) kazançlar elde etmeleri pekâla mümkün olabilir.

Bütün bunlara rağmen üretimin ulaştığı toplumsallık seviyesi üretim araçlarının özel mülkiyete geri dönmesini engelleyen maddi bir temel oluşturmaz mı?

Biliyoruz, kapitalizmi kapitalizm yapan sermaye ve ücretli emek. Pazar ekonomisi şartlarında azami kâr motifiyle çalışan işletmelerin bir tür sermaye oldukları söylenebilir. Buna mukabil işsizlik bulunmadığı sürece ücretli emeğin varlığından söz edilemez. Ancak sürekli zarar eden işletmenin iflasının gündeme gelmesi bu noktada da bazı aşınmalara yol açabilir. İflas eden işletmelerdeki işçiler için başka iş garantisi olsa bile, insanların geleceklerini iyi kötü planlama ve garantiye alma eğilimleri, zarar etmesi muhtemel işletmelerin işçilerinin, belirsiz bir geleceği göze almaktansa düşük ücretlere katlanmaları sonucunu verebilir. Böylece bu olgu, kapitalist ülkelerde işçilerin pazarlık gücünü sınırlayan kronik işsizliğin işleviyle aynı kategoriye girmese bile, sosyalizm açısından olumsuz bir rol oynayabilir. Ne ki, böyle de olsa işsizlik resmen geçerli kılınmadıkça ücretli emeğin oluştuğu söylenemez.

Ancak, ücretli emeğin olup olmaması kanımca tayin edici öneme sahip değildir. Çünkü sermaye-ücretli emek ikilisinin toplumsal sonucu olan burjuvazi-işçi sınıfı ikilisinden bu ikincisi sosyalizmde de varlığını korur. Geri dönüş sorununda bu açıdan belirleyici olan **yeniden bir burjuva sınıfının teşekkül edip etmeyeceğidir.***

Sosyalist ülkelerdeki kimi uygulamalara bakarak şimdiden kestirimlerde bulunmanın ne de olsa spekülasyona açık olacağını sanıyorum. Topraktaki özel mülkiyet -ya da uzun vadeli ve miras hakkıyla donatılmış kiralama, yani zilyetlik- iş gücünün meta haline gelmesi önlendiği sürece sermaye sahiplerinin değil bir küçük burjuva zümresinin oluşmasına yol açar. Kaldı ki ekonomide belirleyici olan tarım dışı sektörlerdir, ilk başta da sanayidir. Bu sektörler de hukuken kamunun -dolayısıyla kamu adına devletin- mülkü haline gelmiş üretim araçlarının yeniden tek tek kişilerin veya grupların özel mülkü haline dönüşmeleri zayıf bir ihtimal olarak gözüküyor. Bu durumda gelir bölüşümünde emek dışı kazançlar elde edenlerin toplumda nasıl bir konuma sahip olacakları sorunu ortaya çıkıyor. Üretim araçlarının hukuken sahibi olmadıkları için bu kişilerin oluşturacağı zümreye "yeni burjuvazi" demek kanımca mümkün değil. Ancak bir başka yazımda değindiğim gibi mülk sahipsiz kalmaz. Bölüşümden en çok nemalananların, çalıştıkları işletmeleri **fiilen sahiplenmeleri** doğal insani bir güdüdür. Bunun yanı sıra ana mülkün, memleketin -sosyal düzenin- hukuken tüm halk adına, ama fiiliyatta asli sahibi konumunda olan yöneticiler ve partililer var. Çeşitli nedenlerle, diyelim ekonomideki tıkanıklığın aşılması için bir çare olarak görülen "hozraşot"un "başarılı" elemanlarının -ki bunlar arasında haksız kazanç elde eden imtiyazlılar ağır basabilir- "takdir" edilmesi gibi masum gerekçelerden tutun da, düpedüz karşılıklı çıkar ilişkilerine kadar uzanan bir seri faktörler yüzünden partililer ve yöneticilerle, imtiyazlılar zümresi pekâlâ **rezonansa** gelebilirler. Sosyalizmin yerleştirilmesi sürecinde böylesi bir durumun ciddi problemler yaratacağı açıktır. Söz konusu "rezonans" doğrudan bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasına yol açmasa bile, sınıfa ait

karakteristiklerin belirli bir bölümüne sahip, yönetimde ve ekonomide imtiyazlı bir zümrenin varlığında sosyalist üretim ilişkilerinin yürürlükte olduğunu söylemek, ya da sürecin bu alandaki eksiklik ve aksaklıklarının giderilmesi yönünde işlediğini iddia etmek sanırım hiç de inandırıcı olmayacaktır.

Varolan sosyalist uygulamalarda ne üretici güçlerin gelişkinlik seviyesi ne de üretim ilişkileri -kısacası ekonomik alt yapı- geriye dönüşe karşı bir garanti oluşturuyorlarsa çare ne?

Çare, sosyalizm davasında hemen her zaman olduğu gibi **üstyapı** kategorilerinde, en başta da siyasette. Üretici güçlerin gelişkinlik seviyesinin ve mevcut üretim ilişkilerinin bir garanti teşkil etmemesi herhalde ''kapitalizme geri dönülmesi kaçınılmazdır'' anlamına gelmiyor. Geri dönüş bir **ihtimal**. Bu ihtimali ortadan kaldırmanın ise tek çaresi var: **İnsanların sosyalizmi istemeleri ve ne pahasına olursa olsun sosyalizmin yerleştirilip pekiştirilmesi için kararlı bir şekilde direnmeleri.**** Bunun için de sosyalist ülkelerin insanının her şeyiyle, dünyaya bakışıyla, düzeni sahiplenmesiyle, kültürel seviyesiyle, ahlakıyla -ve belki de en önemlisi- daha iyi bir gelecek için fedakarlık bilinciyle mücehhez olması gerekiyor.

Kanımca bütün zorluk da buradan kaynaklanıyor. Son yıllarda iyice gün yüzüne çıkan gerçekler gösteriyor ki, sosyalist ülkelerin insanlarının ağırlıklı bölümü sosyalizme ilerleyen sürece aktif olarak katılmıyor. Oysa sosyalizm gibi bir düzenin bekâsı, onun **asli** sahibi olması gereken işçilerin, diğer emekçilerin kendi düzenlerine sahip çıkmalarıyla, en azından **anlamlı bir çoğunluğun** sosyalizmi benimseyen insanlar olmasıyla mümkündür.

Biliyorum, bu noktaya gelinmesi hiç de kolay değil. İnsanlar, isterse sosyalizmi hedefleyen bir ülkede yaşasınlar kendiliklerinden sosyalist olmazlar. Her şeyden önce insanların, kendilerine örnek alacakları, onlara önderlik edebilecek, önceden yetişmiş sosyalistlere ihtiyacı vardır. Üstelik bunların, toplumda nitelik değişmesini mümkün kılacak bir **niceliğe** erişmiş olmaları gerekiyor. Hele buna binlerce yıl süren sınıflı toplumun biriktirdiği kör inançlar, düşünce ve davranış alışkanlıkları, saplantılar eklenince iş daha da zorlaşır. Onun için de, sosyalizmin tıkanıklığını sadece üstyapı imkanlarının yeterince devreye sokulmamasına veya yanlış kullanılmasına bağlayan ceffel kalem ''eleştiriler''i fazla ciddiye almıyorum. Hatta çoğu zaman düşünüyorum da, 1917'den bu yana mevcut insan dokusuyla elde edilen başarılar bana mucize gibi geliyor.

Bu durumda üst yapı kategorileri ne etkinlikte seferber edilebilir ki, restorasyon ihtimali dışlanabilsin?

Sosyalist demokrasinin gerçekten işlerli hale getirilmesi çabaları burada tayin edici önem taşıyor. Ancak görüyoruz, bu süreçte büyük zorluklarla karşılaşılıyor. Ben bunların üzerinde durmadan sadece bir noktaya dikkat çekeceğim. Yeni ekonomik politikanın uygulanmasında işler iyi gitse ve kârlılık esasına göre çalışan işletmelerdeki işçiler, kooperatif üreticileri işlerini olabildiğince benimseyip ekonomideki tıkanıklıkların aşılmasını başarabilseler, böylesi bir üretim ilişkileri atmosferindeki insanlar aynı zamanda sosyalizmin insanları haline nasıl gelebilirler? Soruyu bir başka türlü sorarsam, kendi gelirini **azamileştirmek** güdüsüyle serbest piyasada birbirleriyle **yarışan** insanlar, kendi işyerlerini benimsedikleri ölçüde, **ortak çıkarlar** toplumu olan sosyalizme de sahip çıkıp, bu düzenin gerçekleşmesinin gereklerini yerine getirirler mi? Ya da üstyapı kategorileri bu şartlarda, sosyalizmin toplumda daha yaygınlaşıp kökleşmesinde ne ölçüde işlevli olabilir?

Meseleyi izam ettiğim, ''herkese emeği kadar'' ilkesinin uygulanmasında hassas ve kararlı insanlar toplumda çoğunluğu oluşturduğu sürece kapitalizme geri dönüşün imkansız olduğu ileri sürülebilir. Oluşması muhtemel imtiyazlı zümrenin, ''herkese emeği kadar'' getirebilecekleri **''yeni''** yorumların yol açabileceği olumsuzlukları hesaba katmazsak, bu itirazın haklı bir tarafı olduğunu kabul ederim. Ancak hemen işaret edeyim ki, bu kadarı olsa olsa geri dönüşü engellemeye yeter, yoksa kapitalizmi her veçhesiyle aşacak bir sosyalist toplumu inşa etmeye değil. O zaman da varolan sosyalist uygulamaların karşılaştığı problemler eksilmeksizin sürer gider.

Buraya kadar söylediklerimden anlaşılacağı üzere, bana göre günümüzde varolan sosyalist uygulamalarda, gerek ekonomik temelin, gerekse üstyapının mevcut seviyeleri kapitalizmin restorasyonunu engelleyecek bir garanti oluşturmuyorlar. Dolayısıyla böyle bir ihtimal mevcut. Üstelik bu ihtimali bu yazıda **iç dinamikler** açısından tartışmaya çalıştım. Bir de meselenin, günümüzün alabildiğine küçülen dünyasında ve dünya sistemi olarak kapitalizmin ağır bastığı şartlarda **dış dinamik** -ya da **dünya dinamiği**- açısından tartışılması gerekiyor. Bu da ayrı bir yazının konusu. ■

Çalışan bireyler, işletmelerine sahip çıktıkları ölçüde, içinde yaşadıkları toplumsal düzeni de benimsiyorlarsa sosyalist mülkiyet gerçekleşebilir.

** Sosyalist ülkelerin bazılarında sınırlı sayıda da olsa ücretli emek istihdamının ve burjuvaların -hatta sınıf olarak burjuvazinin- bulunması konumuz dışındadır. Ben burada sosyoekonomik yapının bütününün değişmesi anlamında kapitalizme geri dönüş sorununu tartışmaya çalışıyorum.*

*** Bu noktada, insanın da üretici güçlerden birisi -hatta en önemlisi- olduğu, dolayısıyla üretici güçler kapsamında onun gelişkinlik seviyesinin en temel garantiyi oluşturduğu tartışmasına girmek istemiyorum. Benim burada kastettiğim insan ile, ne kadar kalifiye olursa olsun tezgah -ya da kompüter- başındaki insan arasında sanırım esaslı bir fark var.*

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

1 / Mayıs '89 : 26 Mart ve sonrası • *MURAT BELGE*, Dokuz yılın birikimi • *ÖMER LAÇİNER*, Yeniden sosyalizm, sosyalizmde devrim • *CAN YÜCEL*, Yeniden çıkacak olan Birikim • *AHMET İNSEL*, Liberalizm, muhafazakârlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül • *BÜLENT SOMAY*, Önce meşruiyet • Bir köylü mebus adayı seçimi • *TANIL BORA*, MÇP, RP ve "İslâmî Diriliş" • *MURAT TAŞDEMİR*, İşkence üzerine • *B.SOMAY*, Kaçıncı hamur kültür? • *HALİL TURHANLI*, Vaclav Havel

2 / Haziran '89 : 1 Mayıs ve iktidarın sonbaharı • *ÖMER LAÇİNER*, Devrimci sosyalizmin gündemi • *ÇAĞLAR KEYDER*, Kriz ve işçi sınıfı • *FARUK PEKİN*, '89 Baharı işçi eylemleri • *BÜLENT SOMAY*, Düzen partisinden devrim partisine • *ERİK JAN ZÜRCHER*, Güneş-Dil Teorisi • "Türk dehası"nın ürünü muhteşem bir teori! • *METE TUNÇAY*, Şefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazıları • *FARUK CAN*, Demokrasi Kurultayı • *NEŞE ERDİLEK*, 163. madde sorunu • *ŞİRİN TEKELİ*, 1. Kadın Kurultayı • *A.CANKOÇAK*, Kadın tarafı olmak • *DEVİN KUZU*, Sağlıksız bir ayrışma • *AKDOĞAN ÖZKAN*, 1 Mayıs üzerine • *ATA SOYER-ŞAHİN KURTARAN*, Hekim eylemleri ve Ankara Tabip Odası • *MURAT TAŞDEMİR*, Hekim hareketi ve İstanbul Tabip Odası

3 / Temmuz '89 : "Sosyalist ülkeler"de neler oluyor? • *ÖMER LAÇİNER*, Devrim olarak sosyalizm • *AHMET İNSEL*, Çin'de askerî darbe ve komünist rejimlerin meşruiyet bunalımı • *HUA LİNSHAN*, Barbar bir kültürün etkisi • *TANER AKÇAM*, Marksist devrim teorisi ve sosyalizm • *HALİL BERKTAY*, Sol'da siyaset sanatının yerli yerine oturmamışlığı • *ŞİRİN TEKELİ*, '80'lerde Türkiye'de kadınların kurtuluşu hareketi • *TANIL BORA*, Yerel Yönetim, sosyal demokrasi ve sosyalistler • Murat Karayalçın'la söyleşi • *ŞÜKRÜ AKSU*, Hekim hareketi Eylül 1988-Haziran 1989 • *MURAT BELGE*, İyi bir "aile fotoğrafı" • *SEMİH AYTAÇLAR*, Günlük hayat krizinin taşıdığı devrimci potansiyel • Atatürk'e göre spor • *MURAT BELGE*, SHP'de "demokrasi" • *Ö.LAÇİNER*, Irak Kürtleri, Bulgaristan Türkleri • *ERCAN YAŞA*, İşçi Kurultayı • *KORAY DOĞAN*, ODTÜ'de öğrenci hareketi • *ASUMAN SUNER*, Sosyal Bilimler Kongresi • *BÜLENT SOMAY*, İrfan Yavru'nun yazısı üzerine bir not

4 / Ağustos '89 : İktidarın meşruiyeti sorunu • Kasımlo'nun ölümü ve Ortadoğu ufkumuz • *MURAT BELGE*, Sosyalizm: "Zoruniluk" mu, "etik seçme" mi? • *MICHAEL LOWY*, Marksizm ve ütopik görüş • *AKDOĞAN ÖZKAN*, Bir eleştiri dolayısıyla Althusser • *TÜRKAY DEMİR*, Sosyalizm ve demokrasi • *TEVFİK ÇAVDAR*, "Takrir-i Sükûn" Yasası • *WILL KORD-RUWISCH*, Türkiye'deki işçi basını • *LEVENT KÖKER*, Kemalizmi yeniden düşünmek • *A.ÖZKAN*, "Doktor"un dilinden anlamak!.. • Başarısız bir tacir, fakat zengin bir devlet adamı • *MURAT BEJDUĞ*, Çerkesler sorunu • *ÖMER FARUK*, "Halk Ordusu" ve "sosyalist askerler"

5 / Eylül '89 : Açlık grevleri • Cudi'den cudaya doğru!.. • *ÖMER LAÇİNER*, İşçi sınıfının kendinde devrim bilinci • *ERIC HOBSBAWM*, Klasik işçi hareketine elveda mı? • *ERNESTO LACLAU*, Sınıf savaşı ve sonrası • *RALPH MILIBAND*, Sınıf siyaseti • *SEMİH AYTAÇLAR*, Marksizm: "Cognitive" (bilişsel) ya da "ütopik" talepler • *AHMET İNSEL*, Fransız Devrimi'nde "devrimci terör" dönemi • *A.İNSEL*, Jakoben dünyasında devrim ve şiddet • *ATA SOYER*, Açlık grevi ve hekim sorumluluğu • *MURAT TAŞDEMİR*, Türkiye'de cezaevi • *METE TUNÇAY*, Vazife'den iki yazı • İstiklal Mahkemeleri ve devlet terörü • *METE TUNÇAY*, Popper'in demokrasi anlayışı • *ERCAN YAŞA*, Ülkücü-İslamcı bildiriler savaşı • *M.TAŞDEMİR*, Bulgaristan'ın yaptığı

Birikim Yayınları Küçükayasofya Cad. No.17-19/A Sultanahmet 34400 İstanbul Tel. 512 17 34